

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Γεωγραφίας

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΤΗΣ ΤΟΠΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟ 1800 ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ Η ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ.

Πτυχιακή Εργασία της Μούτου Μαρίας

Αθήνα, Μάρτιος, 2013

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Γεωγραφίας

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΤΗΣ ΤΟΠΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟ 1800 ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ Η ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ.

Πτυχιακή Εργασία της Μούτου Μαρίας

Επιβλέπων Καθηγητής: Γ. Κρητικός

Αθήνα, Μάρτιος, 2013

Στους αγαπημένους μου

Γονείς..

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ……σελ.6

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ……..…….....σελ.7

ABSTRACT ……..…σελ.8

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ……..……....…σελ.9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^{Ο}: Η μεθοδολογία της εργασίας ……....σελ.12

1.1. Σκοπός της έρευνας ……...σελ.12

1.2. Η παρουσίαση των στοιχείων των ερωτηθέντων ……..σελ.14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^{ο} : Η Θεσσαλία από την αρχαιότητα ……....……...σελ.17

2.1. Ιστορικό πλαίσιο ..……..σελ.19

2.2. Αλλαγή εικόνων των πόλεων της Θεσσαλίας ……...σελ.21

2.2.1. Οι Θεσσαλικές πόλεις πριν το 1881 ……σελ.21

2.2.2. Η δομή και αστικός χώρος εκείνων των ετών …….……...….σελ.24

2.3. Τα Τρίκαλα του 1800-1881 …….…….....σελ.28

2.3.1. Γενική εικόνα της πόλης του 19ου αιώνα ……..…….σελ.28

2.3.2. Τοποθεσία μαγαζιών και συνοικισμών καθώς και ασχολίες …….....σελ .30

2.3.3. Η μορφή και η δομή της πόλης ……....…..…σελ. 34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^{Ο} : Το ιστορικό της απελευθέρωσης της Θεσσαλίας το καλοκαίρι του 1881……...…….σελ.38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^{ο} : Ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της Θεσσαλίας το 1881 - 1900 ……..……σελ.40

4.1. Η εξέλιξη των πόλεων της Θεσσαλίας μετά την απελευθέρωση ……σελ. 42

4.2. Η ρυμοτομία των πόλεων αυτών καθώς και οι χαράξεις τους …….……....σελ. 46

4.3. Τα Τρίκαλα του 1881 έως το 1900 ……...…… σελ.49

4.3.1. Η επιχειρηματικότητα στα Τρίκαλα 1881-1900 . ……..…….σελ. 50

4.3.2. Η μουσική στα Τρίκαλα το 1881-1900 ……...……σελ.53

4.3.3. Πολεοδομικό σχέδιο πόλης και η δομή της ……....σελ.55

4.3.4. Αλλαγή τοπίου, ονομάτων και δημιουργία έργων ……σελ. 60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^{ο} : Η Θεσσαλία κατά τα έτη 1900-1940 …….……σελ. 62

5.1. Ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της περιόδου ……σελ. 62

5.1. 1. Το Αγροτικό Ζήτημα ……σελ. 64

5.1.3. Η βιομηχανία στη Θεσσαλία του 1900 ……..……..σελ.66

5.2. Στοιχεία της πόλης των Τρικάλων (κατοικίες, άνθρωποι και έργα) την περίοδο 1900-1940 ……..……..σελ. 67

5.2.1. Η βιομηχανία στα Τρίκαλα το 1900-1940 ……..……σελ. 72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^{ο} : Ιστορικό πλαίσιο Θεσσαλίας 1940 έως και σήμερα …..…σελ. 74

6.1. Τα Τρίκαλα από το 1940 έως και σήμερα …….……...σελ. 78

6.2. Τα Τρίκαλα του σήμερα …….……..σελ. 84

6.3. Χαρακτηριστικές μορφές σπιτιών και συνοικισμών που έμειναν μέσα στο χώρο και το χρόνο …….……..σελ. 85

6.3.1. Αρχοντικά και Νεοκλασικά κτίρια ……..……σελ.86

6.3.2. Συνοικία Βαρούσι …….……..σελ. 87

6.3.3. Περιοχή Μανάβικα …….……σελ. 91

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ …….…σελ. 93

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ……σελ.94

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α' ……...…σελ.99

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β' ……σελ.107

ΠΡΟΛΟΓΟΣ – ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου Αθηνών στο τμήμα Γεωγραφίας ακολουθεί και η εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας με ένα συγκεκριμένο θέμα. Το θέμα αυτό έχει ως τίτλο: «Η ιστορική αναδρομή της περιοχής της Θεσσαλίας και η αλλαγή του πολιτισμικού της τοπίου από το 1800 έως σήμερα: παράδειγμα η πόλη των Τρικάλων».

Στο σημείο αυτό θέλω να ευχαριστήσω κάποιους ανθρώπους, οι οποίοι με τον τρόπο τους συνέβαλλαν ώστε να ολοκληρωθεί η εργασία αυτή. Αρχικά, τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γεώργιο Κρητικό για την ελευθερία που μου έδωσε στην επιλογή του θέματος μου. Προπάντων όμως για την καθοριστική βοήθεια του μέσα από την καθοδήγηση και τις συμβουλές του.

Έπειτα, ευχαριστώ θερμά την Νεκταρία Δερμιτζάκη για την συμβολή της στη παρούσα εργασία. Ακόμη την Μαρούλα Κλιάφα για την παροχή χρήσιμων πληροφοριών που μου έδωσε μέσα στον πολύτιμο χρόνο της.

Επίσης, ευχαριστώ πολύ τα άτομα που εργάζονται στην βιβλιοθήκη Τρικάλων για την βοήθεια τους στην εύρεση πληροφοριών. Τέλος, απευθύνω τις ευχαριστίες μου σε όλα εκείνα τα άτομα τα οποία διέθεσαν τον χρόνο τους προκειμένου να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο, ώστε να μπορέσει να ολοκληρωθεί το πεδίο της έρευνας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συνολική παρουσία του σύγχρονου ελλαδικού χώρου είναι αποτέλεσμα των ιστορικών γεγονότων και των διαφορετικών πολιτισμικών επιρροών. Η εικόνα αυτή είναι δυνατή στο να ωθήσει κάποιον ερευνητή να μελετήσει τις παραμέτρους αυτής της παρουσίας και να ανακαλύψει την αλληλουχία του παρελθόντος με το παρόν.

Η παρούσα έρευνα εστιάζει στο χώρο της Θεσσαλικής γης αναζητώντας τη διαφοροποίηση της μέσα στο χρόνο αναφερόμενη ως επί τω πλείστον στην πόλη των Τρικάλων. Πιο συγκεκριμένα ασχολείται με τη βαθιά ιστορία της πόλης αυτής και τις επιδράσεις που υπέστη από άλλους πολιτισμούς. Αναφέρει την επιρροή που συντέλεσε το πέρασμα των Τούρκων, αφήνοντας στην περιοχή μνήμες και κατάλοιπα που διαμόρφωσαν τη σημερινή εικόνα. Επιπλέον, εμφανίζει μία ιστορική αναδρομή από το 1800 έως και σήμερα αναφέροντας την αλλαγή του πολιτισμικού τοπίου, την παραμονή των μνημείων και της νοοτροπίας. Το ιστορικό αυτό πλαίσιο διαχωρίζεται σε χαρακτηριστικές περιόδους, από τις οποίες παρέμειναν συγκεκριμένα αλλά διαφορετικά στοιχεία που συμβάλουν στην εικόνα του σήμερα.

Τα παραπάνω επαληθεύονται μέσα από την δειγματοληπτική έρευνα, που πραγματοποιήθηκε με την βοήθεια ερωτηματολογίων. Σκοπός τους ήταν να παρουσιάσουν την προσωπική γνώμη, των ατόμων των οποίων η καταγωγή είναι τα Τρίκαλα, σχετικά με τα χαρακτηριστικά που προσδίδουν την πολιτισμική διαφοροποίηση της πόλης τους.

ABSTRACT

The overall presence of the modern Greek world is the result of historical events and different cultural influences. This fact is possible to stimulate a researcher to study the parameters of this presence and discover the sequence of the past with the existing time.

This research focuses on the subject of Thessaly land, seeking its diversification through time and reporting for the most part the city of Trikala. More specifically it deals with the deep history of this city and the effects caused by other cultures. It mentions the influence that occured by the residence of the Turks, leaving the reagion with memories and residues that have shaped the current image. Furthermore, it shows a flashback from 1800 to today, indicating the change of the cultural landscape and the outlast of the monuments and of the mentality. This historical frame is separated into characteristic periods, of which remained specific but different elements that contribute to the image of today.

All the above are verified through the survey, conducted with the help of questionnaires. Their purpose was to present the personal opinion of people whose origins are in Trikala concerning characteristics which create the cultural diversity of their city.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί σε μία ιστορική αναδρομή της περιοχής της Θεσσαλίας και συγκεκριμένα στα Τρίκαλα. Η αναδρομή αυτή είναι συνυφασμένη με την αναφορά στα στοιχεία που ο χρόνος έχει αφήσει στο τόπο αυτό. Η περιοχή αυτή έχει μελετηθεί στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο και συγκεκριμένα στο τμήμα Γεωγραφίας από δύο ακόμα πτυχιακές. που μελετούν, η κάθε μία με διαφορετικό στόχο, την περιοχή των Τρικάλων. Η πρώτη εστιάζει στο φυσικό και πολιτισμικό τοπίο, μελετώντας έντονα το θέμα του συνοικισμού, ενώ η δεύτερη δίνει έμφαση στις επιλογές ανάπτυξης όσον αφορά τα Τρίκαλα.

Η ιστορική αυτή αναδρομή παρατηρεί λεπτομερώς την εξέλιξη της Θεσσαλικής περιοχής η οποία αποτέλεσε και αποτελεί έναν χώρο γεμάτο γεγονότα, αν κάποιος επιθυμήσει να δει την ιστορία της μέσα στο χρόνο. Τα γεγονότα αυτά έχουν επηρεάσει και τις πόλεις οι οποίες εντάσσονται στον κλοιό των συνόρων της. Σκοπός ήταν να μελετηθεί γενικώς η Θεσσαλία αλλά πιο συγκεκριμένα η πόλη των Τρικάλων και να αναζητηθούν πληροφορίες για τις αλλαγές που έγιναν στην πόλη σε πολιτισμικό επίπεδο.

Τα Τρίκαλα είναι μία πόλη με πλούσιο ιστορικό παρελθόν. Ξεχωρίζει από τις άλλες λόγω των χαρακτηριστικών που διαθέτει. Σημαντικό γεγονός για την πόλη η οποία την έχει επηρεάσει είναι η περίοδος της Τουρκοκρατίας. Αυτό είναι και το κύριο στοιχείο το οποίο δηλώνει την αρχή αυτής της αναδρομής στον χρόνο ώστε να φανερωθούν οι αλλαγές οι οποίες ίσως έχουν γίνει στο Θεσσαλικό χώρο και πιο συγκεκριμένα στα Τρίκαλα.

Η μελέτη αυτή χωρίζεται σε επτά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο θα σημειωθεί η μεθοδολογία της έρευνας. Η έρευνα αυτήν έγινε προκειμένου να πάρουμε κάποιες απαντήσεις σχετικά με το πολιτισμικό τοπίο της περιοχής και κατά πόσο αυτό έχει αλλάξει στο πέρασμα των χρόνων. Το πρωταρχικό ερώτημα είναι αν οι κάτοικοι της περιοχής γνωρίζουν ιστορικά στοιχεία για την περιοχή αλλά και αν γνωρίζουν τα πιο γνωστά μνημεία της. Αν έχουν μνήμες από παλαιότερα χρόνια. Πώς βλέπουν οι ντόπιοι τις παρεμβάσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σε σχέση με τα μνημεία και αν είναι σύμφωνοι με αυτό. Αν θα επιθυμούσαν να μην υπάρχουν κάποια μνημεία, γιατί

τους φέρνουν μνήμες από κάτι το οποίο δεν θα ήθελαν να ξανά ζήσουν, ή αν υπάρχουν κάποια τα οποία θα ήθελαν να αξιοποιηθούν. Ορισμένα από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την πόλη έχουν τις ρίζες τους στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, για αυτό τέθηκαν ερωτήματα όπως αν οι κάτοικοι θα επιθυμούσαν να ξανά συμβιώσουν με Τούρκους, αν έχει αλλάξει κάτι στο πολιτισμικό τοπίο μετά από αυτήν την επιρροή και αν θα ήθελαν να γνωρίσουν αυτόν τον πολιτισμό περισσότερο ή όχι;

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα μας απασχολήσει η πόλη και το πολιτισμικό της τοπίο βλέποντας το παρελθόν μέσα από το σύνολο των στοιχείων που έχουμε συλλέξει. Θα παρατεθούν κάποια ιστορικά στοιχεία που αφορούν την Θεσσαλία αλλά και ειδικότερα την περιοχή μελέτης μας που είναι τα Τρίκαλα. Θα ξεκινήσουμε την διαδρομή από την περίοδο του 1800 μέχρι και την περίοδο που απελευθερώθηκε και που προσαρτήθηκε στον κορμό της Ελλάδας το 1881.

Με παρόμοιο τρόπο και στο τρίτο κεφάλαιο θα ακολουθήσουμε την ίδια διαδρομή αλλά με μία διαφορά. Εδώ θα αλλάξει το ιστορικό υπόβαθρο. Θα ασχοληθούμε με το ιστορικό της προσάρτησης το έτος 1881 και συγκεκριμένα για την ημέρα της απελευθέρωσης. Θα αφιερώσουμε ένα ολόκληρο κεφάλαιο σε αυτήν την χρονιά για το λόγο ότι είναι το κρισιμότερο σημείο καθώς εδώ έγιναν και οι μεγαλύτερες αλλαγές σε όλα τα επίπεδα. Ο κόσμος, η ζωή του καθώς και η δομή της πόλης δέχεται τεράστιες αλλαγές.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα μας απασχολήσει η περίοδος από το 1881 έως το 1900. Και αυτή η περίοδος είναι αρκετά σημαντική αφού μέσα σε αυτήν ξεκίνησε ο σχηματισμός της Θεσσαλίας και ειδικότερα των Τρικάλων σε πολεοδομικό επίπεδο. Αρχίζουν να δημιουργούνται σιγά, σιγά οι πόλεις ή πιο συγκεκριμένα η δομή τους. Τα στοιχεία εδώ είναι πολύ ενδιαφέροντα. Θα δούμε μία εντυπωσιακή αλλαγή τοπίου. Οι πόλεις που κάποτε ήταν χωρίς δομή και με έντονο το τούρκικο στοιχείο, να μεταμορφώνονται σε πόλεις με έντονο το επί μέρους τοπικό στοιχείο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την περίοδο 1900 έως και το 1940 μέσα από τα μάτια συγγραφέων που ασχολήθηκαν με την περιοχή καθώς και μέσα από αναφορές και ιστορίες ντόπιων. Εδώ τα στοιχεία είναι πιο συγκεκριμένα και περισσότερο οργανωμένα. Μπορούμε να δούμε ότι η οικονομική κατάσταση έχει επηρεάσει και τους κατοίκους αφού παρατηρείται μέσα από τα στοιχεία μας ότι έχουν δημιουργηθεί επίπεδα μεταξύ των ανθρώπων αλλά και γειτονιές σχετικές με την τότε

υπάρχουσα οικονομική κατάσταση. Αλλά έχουν αρχίσει να δημιουργούνται και αλλαγές στον τρόπο ζωής, στο ντύσιμο και στην νοοτροπία.

Στο έκτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε από το 1940 έως και σήμερα. Εδώ θα μιλήσουμε για την υπάρχουσα εικόνα της περιοχής. Η αναφορά μας θα είναι στο παρόν. Τι υπάρχει σήμερα; Τι έχει μείνει από το χθες; Πόσο το χτες βοήθησε για να υπάρχει το σήμερα. Μας θυμίζει η εικόνα της περιοχής που μελετούμε κάτι από το χτες; Τα ερωτήματα αυτά θα απαντηθούν μέσα από τις αναφορές αλλά και τα στοιχεία που υπάρχουν στην κατοχή μας.

Τέλος, στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο, θα διατυπωθούν τα συμπεράσματα αλλά και οι προτάσεις μέσα από αυτήν την σύντομη μελέτη για την περιοχή. Σαφώς μέσα σε αυτό το κεφάλαιο θα ληφθούν υπόψη και τα αποτελέσματα της έρευνας που έγινε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^{Ο}

Η Μεθοδολογία της εργασίας

Για την δημιουργία αυτής της πτυχιακής εργασίας χρησιμοποιήθηκαν δύο είδη πηγών. Αυτά τα είδη αντιστοιχούν στον πρωτογενή και δευτερογενή τύπο έρευνας. Για την εκπλήρωση του πρωτογενούς τύπου μοιράστηκε ερωτηματολόγιο το οποίο μας επέφερε στοιχεία απαραίτητα για την συμπλήρωση του θέματος μας. Παράλληλα ο δευτερογενής τύπος απαρτίζεται από δεδομένα που προήλθαν από έναν αριθμό βιβλίων διαφόρων βιβλιοθηκών, όπως της βιβλιοθήκης του Χαροκοπείου Πανεπιστήμιου, της Δημοτικής βιβλιοθήκης Τρικάλων, του Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου (ΕΛΙΑ) καθώς και άλλες βιβλιοθήκες των Αθηνών. Ακόμη αρκετά στοιχεία βρέθηκαν από το τοπικό τμήμα του Δήμου Τρικάλων μέσω διαφόρων εφημερίδων της εποχής εκείνης. Επιπλέον πολύτιμη βοήθεια αποτέλεσε η συλλογή άρθρων καθώς και πληροφοριών από το διαδίκτυο. Τέλος στην εκπόνηση της εργασίας συντέλεσαν και κάποιες σημαντικές συνεντεύξεις.

1.1. Σκοπός της έρευνας

Προκειμένου να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη και ορθότερη ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, όσον αφορά την εικόνα, την αντίληψη και την γνώμη των κατοίκων της περιοχής για την πολιτισμική τους κληρονομιά και την εξέλιξη της, κρίθηκε απαραίτητη η συνέντευξη των ίδιων μέσα από ερωτηματολόγια σχετικά με την περιοχή. Με τη δειγματοληπτική έρευνα ο ερευνητής έχει την δυνατότητα να συλλέξει πληροφορίες από ένα μεγάλο αριθμό ερωτώμενων χρησιμοποιώντας τυποποιημένο ερωτηματολόγιο το οποίο στη συνέχεια θα αναλυθεί μέσα από τη στατιστική επεξεργασία των στοιχείων και θα του δώσει έγκυρα αποτελέσματα που

σχετίζονται με το θέμα που διερευνά. (Έλλη Καπόλου, κοινωνιολογική έρευνα – μέθοδοι και τεχνικές, σημειώσεις μαθήματος). Αυτού του είδους η έρευνα εκφράζει στην ουσία το διάλογο ανάμεσα στις ισχύουσες ιδέες για την κοινωνική πραγματικότητα και τα δεδομένα που την αντιπροσωπεύουν το καθιστά το ερωτηματολόγιο πολύ χρήσιμο εργαλείο. (Κυριαζή 2002).

Αρχικά, μία έρευνα ξεκινάει με τον προσδιορισμό του πληθυσμού τον οποίο θα αφορούν τα συμπεράσματα της έρευνας (Κυριαζή, 2009: 108 – 109). Στην συγκεκριμένη έρευνα ο πληθυσμός που συμπεριλήφθηκε αποτελείται από έναν αριθμό ατόμων, ανδρών και γυναικών, με καταγωγή από τα Τρίκαλα. Ο πληθυσμός αυτός χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: στην πρώτη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται τα άτομα που η καταγωγή τους είναι από τα Τρίκαλα και διαμένουν εκεί, ενώ στη δεύτερη συμπεριλαμβάνονται όσοι έχουν καταγωγή από τα Τρίκαλα αλλά διαμένουν εκτός των συνόρων της πόλης. Η διαφορά μεταξύ των δύο κατηγοριών δεν δημιούργησε πρόβλημα στην διεξαγωγή του ερωτηματολογίου, αφού αυτό το οποίο ήταν απαραίτητο ήταν η κοινή καταγωγή.

Όπως μας αναφέρει η κ. Κυριαζή το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο είναι το κύριο εργαλείο μιας ποσοτικής έρευνας, γιατί υπάρχει η δυνατότητα συλλογής στοιχείων από μεγάλο αριθμό ατόμων. Συνεπώς μπορούν να συγκριθούν και να αναλυθούν στατιστικά (Κυριαζή, 2009: 119). Συγκεκριμένα το παρόν ερωτηματολόγιο δόθηκε στα άτομα για να το συμπληρώσουν μόνοι τους, ήταν δηλαδή αυτοσυμπληρούμενο. Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλαμβάνει ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου. Η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι στις κλειστές ερωτήσεις μπορεί να επιλεχθεί η απάντηση μέσα από ένα σύνολο επιλογών της ερώτησης, εκείνη που εκφράζει τον ερωτώμενο περισσότερο. Από την άλλη πλευρά οι ανοιχτές ερωτήσεις δίνουν την δυνατότητα στον ερωτώμενο να διατυπώνει την άποψή του με τον δικό του τρόπο (Κυριαζή, 2009: 127,129). Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από τρεις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα έχουν τοποθετηθεί ερωτήσεις που αφορούν τα βασικά στοιχεία του ερωτώμενου όπως η ηλικία του, το φύλο του κ.α. Στην δεύτερη ενότητα οι ερωτήσεις αφορούν την πόλη σχετικά με την αλλαγή που δέχεται μέσα στο χρόνο και τέλος η τρίτη ενότητα απαρτίζεται από ερωτήσεις που έχουν να κάνουν με την επιρροή του τούρκικου στοιχείου στην περιοχή.

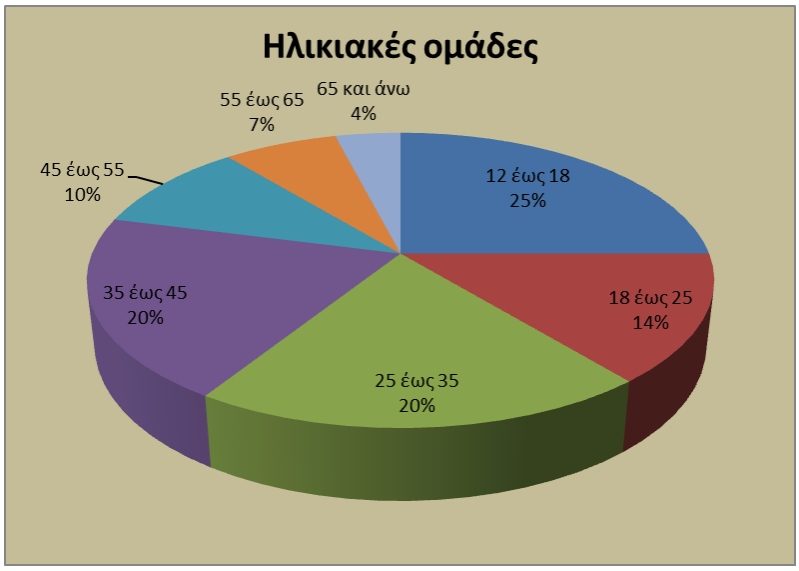
Η μέθοδος που ακολουθήθηκε ονομάζεται εμπειρική. Με τον όρο «εμπειρική έρευνα» αποδίδουμε ουσιαστικά μια διαδικασία, μέσω της οποίας ελέγχουμε αν οι θεωρητικά διατυπωμένες εικασίες μας για ένα φαινόμενο ισχύουν σε συγκεκριμένες, πραγματικές (εμπειρικές) συνθήκες (Χριστίνα Νόβα – Καλτσούνη, 2006: 17).

Με την ολοκλήρωση της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ακολούθησε η επεξεργασία των στοιχείων αυτών στο excel προκειμένου να δημιουργηθούν τα απαραίτητα διαγράμματα. Τα διαγράμματα αυτά τοποθετήθηκαν σε συνδυασμό με το θεωρητικό υπόβαθρο όπου και αναλύθηκαν. Η μορφή και η δομή του ερωτηματολογίου τοποθετήθηκε στο τέλος της εργασίας.

1.2 Η παρουσίαση των στοιχείων των ερωτηθέντων

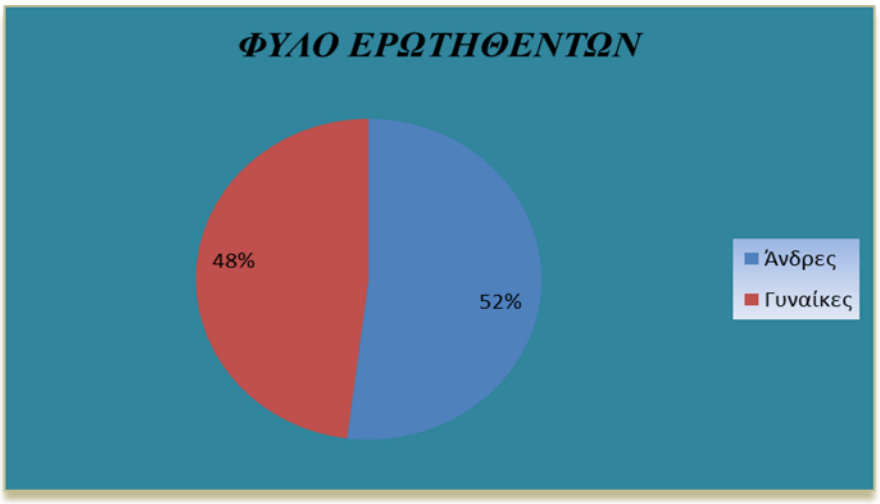
Το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από ένα εύρος ηλικιών προκειμένου να αποκτήσουμε μία εικόνα από όλες τις βαθμίδες ηλικιών. Οι ηλικιακές ομάδες που συμπεριλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο είναι 12 έως 18 που αντιστοιχεί στο 25%, 18 έως 25 που αντιστοιχεί στο 14%, 25 έως 35 που αντιστοιχεί στο 20%, 35 έως 45 που αντιστοιχεί στο 20%, 45 έως 55 που αντιστοιχεί στο 10%, 55 έως 65 που αντιστοιχεί στο 7% και τέλος από 65 και πάνω που αντιστοιχεί στο 4%.

Διάγραμμα: Το σύνολο των ερωτηθέντων

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Διάγραμμα: Φύλο Ερωτηθέντων

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο καθώς και την κύρια ασχολία των κατοίκων της περιοχής έχουμε ότι:

Πίνακας: Το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτηθέντων

Εκπαιδευτικό Επίπεδο	Καταγωγή και διαμονή Τρικαλινή	Καταγωγή Τρικαλινή/διαμονή εκτός πόλης	Σύνολο
Απολυτήριο δημοτικού	7	8	15
Απολυτήριο Λυκείου	26	11	37
Πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ	16	7	23
Τεχνική σχολή/ΙΕΚ	12	6	18
Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό	4	3	7

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Πίνακας: Η κύρια ασχολία των ερωτηθέντων

Κύρια Ασχολία	Καταγωγή και διαμονή Τρικαλινή	Καταγωγή Τρικαλινή/Διαμονή εκτός πόλης	Σύνολο
Μισθωτός στον δημόσιο τομέα	9	3	12
Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα	11	7	18
Ελεύθερος επαγγελματίας	5	2	7
Εργοδότης	3	2	5
Φοιτητής	11	7	18
Συνταξιούχος	14	11	25
Οικιακά	12	3	15

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η Θεσσαλία από τη αρχαιότητα

Πολλά έχουν ειπωθεί για την περιοχή της Θεσσαλίας λόγω του ιδιόμορφου ανάγλυφου που διατηρεί, όπως τα πολλά είδη πετρώματος αλλά και τα διάφορα είδη εδάφους. Έχουν αναπτυχθεί αρκετοί μύθοι και ιστορίες για το πως ήταν ο τόπος της Θεσσαλίας. Η Θεσσαλία καθώς λέγεται, τα παλαιά χρόνια ήταν μία απέραντη λίμνη. Τα νερά της δεν είχαν διέξοδο, για να οδηγηθούν στη θάλασσα και έτσι λίμναζαν σε ολόκληρο τον κάμπο. Με το πέρασμα όμως των αιώνων, τα νερά διέβρωσαν τα βουνά και βρήκαν διέξοδο ανάμεσα από τον Όλυμπο και την Όσσα, μέσα από την κοιλάδα των Τεμπών στη θάλασσα. Με αυτόν τον τρόπο λένε ότι δημιουργήθηκε ο θεσσαλικός κάμπος (Καταφυγιώτης 1947).

Αυτοί οι μύθοι στη παλαιά ιστορία δημιουργούνταν προκειμένου οι κάτοικοι να εξηγήσουν τα διάφορα φαινόμενα. Έτσι δημιουργήθηκε και ό μύθος του Γήταυρου. Σύμφωνα με αυτόν τον μύθο, ο Γήταυρος από τον οποίο πήρε και το όνομά του ο μύθος αυτός ήταν ένας πελώριος δράκος, ο οποίος χτυπώντας με την ουρά του ανάμεσα από τα δύο όρη τον Όλυμπο και την Όσσα, άνοιξε διέξοδο για τα νερά προς την θάλασσα. Μια άλλη εκδοχή αναφέρει ότι τα βουνά αυτά άνοιξαν μετά από έναν μεγάλο σεισμό (Γρυβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 2006: 17,18). Αν ερευνήσει κανείς θα ανακαλύψει και άλλους μύθους. Εμείς αναφέραμε τους πιο γνωστούς. Το πώς έχει γίνει η σημερινή Θεσσαλία και η ιστορία αυτής της εικόνας θα το ανακαλύψουμε παρακάτω. Για να ολοκληρώσουμε τις πληροφορίες αυτές θα τοποθετήσουμε παρακάτω κάποια στοιχεία για την πόλη των Τρικάλων.

Αν κάποιος θέλει να μιλήσει για την πόλη αυτή δεν θα ξέρει τι να πρώτο αναφέρει αφού τα Τρίκαλα είναι ένα παράδειγμα πόλης που ζει αδιάκοπα από τότε που δημιουργήθηκε και τροφοδοτεί συνέχεια την ιστορία της. Καμία ιστορική μελέτη, καμία έρευνα δεν αποδίδει το πραγματικό της πρόσωπο, γιατί τα Τρίκαλα του χθες ήταν μία ατμόσφαιρα, του σήμερα μια πραγματικότητα και του αύριο ένα όνειρο (Τρικαλινό Ημερολόγιο 1999 – 2000: 15).

Σχετικά με το όνομα των Τρικάλων γνωρίζουμε ότι μέχρι σήμερα δεν έχει διευκρινιστεί η προέλευσή του. Σύμφωνα με μια πρώτη εκδοχή η οποία βασίζεται στη μυθολογία το όνομα έχει δοθεί από τη νύμφη Τρίκκη, κόρη του ποταμού Πηνειού ή για άλλους κόρη του Ασώπου ποταμού. (Νημάς, 1987). Η δεύτερη εκδοχή τώρα υποστηρίζει ότι τα ονόματα Τρίκκη και Τρίκαλα θεωρούνται προθεσσαλικά και θεσσαλικά, ενώ το όνομα των Τρικάλων δόθηκε στην πόλη λόγω του ότι ήταν κτισμένη σε τρεις κορυφές. (Εγκυκλοπαίδεια «ΚΟΣΜΟΣ»)

Τα παλαιά Τρίκαλα (όπως και σήμερα) ήταν χτισμένα στην απόληξη λοφοειδούς στο πλέον πανοραμικό σημείο της θεσσαλικής πεδιάδος και είχαν στην νότια πλευρά τον τοπικό ποταμό Ληθαίο, τον Αγιαμονιώτη, τον Κουρμέκη και λίγο πιο πέρα τον συλλεκτήρα θεσσαλικό ποταμό Πηνειό. Η πόλη δείχνει να προσγειώνεται στην πεδιάδα σαν περιστέρι και να αναπτύσσεται σε σχήμα βεντάλιας. Προφανώς η θέση είχε ιδιαίτερη στρατηγική σημασία την οποία πιστοποιεί και η ανέγερση του μεγάλου οχυρωματικού κάστρου (ακρόπολη) που υφίστατο και ανακατασκευάστηκε επί Ιουστινιανού αυτοκράτορος Βυζαντίου. Γεωπολιτικά ήταν ιδανικός τόπος ανάπτυξης πόλης αφού εξασφάλιζε γη και νερό, πρωταρχικά στοιχεία ζωής και ανάπτυξης. (Κατσαρός, 2009: 18).

2.1 Ιστορικό πλαίσιο

Το κεφάλαιο αυτό εκτυλίσσεται χρονικά από το 1800 και θα καλύψει την χρονική περίοδο έως και το 1881. Την περίοδο αυτή δηλαδή από το 1800 μέχρι και το 1881 αυτή η περιοχή έχει πάνω της αρκετά ίχνη από την οθωμανική αυτοκρατορία αφού βρισκόταν κάτω από το τούρκικο ζυγό. Η αναγνώριση αυτών των στοιχείων που έμειναν στη Θεσσαλία δεν είναι εύκολο να εντοπιστούν. Οι λόγοι είναι πολλοί και διαφορετικοί μεταξύ τους. Περισσότερο ακόμη και από την έλλειψη αναλυτικών αρχείων και μονογραφικών μελετών, η δυσκολία προέρχεται από το γεγονός ότι τόσο ο συγκεκριμένος χώρος όσο και ο συγκεκριμένος χρόνος κινούνται σε κρίσιμα μεταίχμια. Είναι μία περίοδος εντάσεων για την περιοχή. Το 1808 έχουμε την επανάσταση των Βλαχαβαίων στα Χάσια. Ακολουθεί η ελληνική επανάσταση όπου συμμετέχει ενεργά και η Θεσσαλία. Όμως και μετά τη δημιουργία του πρώτου ελληνικού κράτους το 1830, οι Θεσσαλοί χρειάστηκε να συνεχίσουν τους αγώνες τους για να πετύχουν και τη δική τους απελευθέρωση (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 99).

Το 1881 η Θεσσαλία περιέρχεται στην Ελλάδα με μία επίδραση του Οθωμανικού στοιχείου σε αυτήν. Στο διάστημα αυτό οι πολεοδομικές και άλλες παρεμβάσεις θα έχουν άνισα αποτελέσματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ανισότητας είναι η κοινότητα των Αμπελακίων στην Θεσσαλία. Παρ' όλο που το Οθωμανικό στοιχείο κυριαρχούσε η παραπάνω κοινότητα αποδεικνύει μια εξαίρεση μέσα στο σύνολο της εικόνας της Θεσσαλίας. Ο λόγος γι αυτό είναι ότι σε αυτή τη κοινότητα όπως και σε άλλες παρόμοιες κατοικούσαν μόνο Έλληνες και κανένας Τούρκος εξ ου και η ονομασία "Ελευθεροχώρια" (Μαριάδης 2003: 48).

Μέχρι και την ίδρυση του ελληνικού κράτους, που θα επιφέρει τον μεθοριακό χαρακτήρα της Θεσσαλίας, η οθωμανική κυριαρχία γνωρίζει απανωτές κρίσεις στην περιοχή, προσπάθειες αναδιάρθρωσης άλλοτε με ουσιαστικές, άλλοτε με οδυνηρά αποτελέσματα, πολεμικές καταστροφές και μετακινήσεις πληθυσμών, που είχαν σοβαρές επιπτώσεις στον αγροτικό χώρο, στη δομή της ιδιοκτησίας της γης, την πληθυσμιακή διάρθρωση και τη συγκρότηση των αστικών στρωμάτων. Έχει υπολογιστεί ότι στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, 460 χωριά από τα 650 στη Θεσσαλία αποτελούσαν κτήματα, που κατέχονταν από ιδιοκτήτες, τους

επονομαζόμενους τσιφλικάδες (Ζώης, 2011)[1]. Και ταυτόχρονα υπήρχαν συχνά επαναλαμβανόμενες καταστροφές από σεισμούς, λοιμούς, πυρκαγιές και πλημμύρες καθώς και έντονα φαινόμενα ληστείας και αναρχίας. Όμως μετά το 1860, η αίσθηση της αυξανόμενης περικύκλωσης, η αγωνία για τα χαμηλά ποσοστά του μουσουλμανικού πληθυσμού, οι διαφορετικές ταχύτητες στον αναγκαίο εκσυγχρονισμό και στις αναπτυξιακές πρωτοβουλίες δρουν ανασταλτικά στον πολεοδομικό εκσυγχρονισμό και στην αλλαγή της εικόνας της Θεσσαλίας (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 100)

Αναφερόμαστε στην παραπάνω παράγραφο στο ιστορικό υπόβαθρο της περιοχής και σημειώνουμε την επιρροή των Τούρκων στην Θεσσαλία και την μείωση τους μετά το 1860. Εκτός όμως από αναφορές σε σχετικά κείμενα, καλό θα ήταν να δούμε και κάποια αριθμητικά στοιχεία σχετικά με αυτό. Έτσι παραθέτουμε τον παρακάτω πίνακα με στοιχεία σχετικά με την αναλογία των ελληνικών και των τουρκικών οικισμών στη Θεσσαλία.

Πίνακας: Αναλογία ελληνικών και τούρκικων οικισμών στη Θεσσαλία

(Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006)

Έτος	**Πηγή**	**Σύνολο οικισμών**	**Εκ των οποίων τσιφλίκια**
1850	Γάλλος πρόξενος E. Grasset	864 ελληνικοί 76 τούρκικοι (σύνολο 940)	517
1867	Γάλλος πρόξενος F. Robert	461 ελληνικοί 22 τούρκικοι (σύνολο 483)	
1850-1880	Inalcik	Σύνολο 658	460
1871	Salname	Σύνολο 572	Χωρίς στοιχεία

Όπως παρατηρούμε και στον προηγούμενο πίνακα οι χρονολογίες βασίζονται σε τέσσερις διαφορετικές πηγές. Αυτός ο πίνακας δεν παρατέθηκε προκειμένου να γίνει κάποια σύγκριση αφού αυτό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, απλώς για να πάρουμε

[1] www.elliniki-gnomi.eu

μία ιδέα από την εικόνα της Θεσσαλίας όσον αφορά το σύνολο των οικισμών από το 1850 μέχρι και το 1880.

2.2 Αλλαγή των εικόνων των πόλεων της Θεσσαλίας

Η εικόνα των πόλεων της Θεσσαλίας μέχρι το 1869 θα γνωρίσει αλλαγές. Στο διάστημα αυτό η περιοχή επηρεάζεται έντονα από το Οθωμανικό στοιχείο αφού η επίδρασή του είναι μεγάλη. Στην περιοχή δεν υπάρχει πρόβλημα εγκατάστασης των μη μουσουλμάνων. Όπως μας αναφέρει ο Αποστόλης Ζώης, "την ίδια περίοδο τα γειτονικά αστικά κέντρα Τρίκαλα, Λάρισα, Τύρναβος κ.ά. ήταν οργανωμένα σε μαχαλάδες, ανάλογα με τη θρησκευτική ομάδα που κατοικούσε σ' αυτές, όπως οι τούρκικοι, οι ελληνικοί, οι εβραϊκοί μαχαλάδες κ,ο.κ" (Ζώης, 2011)[2]. Μαρτυρίες μας λενε ότι υπήρχαν κατασκευές σχολείων και ναών, δηλαδή η κοινωνία αν και με αργούς ρυθμούς λόγο της παρούσας κατάστασης προχωράει προς την ανάπτυξη. Αργότερα, μετά το 1860 θα πραγματοποιηθούν και επεκτάσεις πόλεων αλλά με συνεχή εμπόδια και προσχήματα αναστολής έργων. Στις πόλεις θα ανεγερθούν νέα πέτρινα κτίσματα τα οποία θα κτισθούν μετά από πυρκαγιές, αλλά εις βάρος των παραδοσιακών κατόχων (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 169).

2.2.1 Οι Θεσσαλικές πόλεις πριν το 1881

Λίγο πριν την απελευθέρωση, το οικιστικό δίκτυο της Θεσσαλίας περιλαμβάνει πολλά χωριά και λίγα αστικά κέντρα, που λειτουργούν ως αγορές του ευρύτατου αγροτικού περίγυρου, ο οποίος αποτελούσε έναν από τους πλουσιότερους σιτοβολώνες του Σουλτάνου.

Ο χάρτης της Θεσσαλίας του 1829 συμπληρώνει την περιγραφή της Θεσσαλίας από τον Ιωάννη Λεονάρδο του 1836. Μας δίνει μια λεπτομερή εικόνα για το δίκτυο των χερσαίων δρόμων που οργανώνεται με κέντρο τη Λάρισα και τα Φάρσαλα,

[2] www.elliniki-gnomi.eu

καθώς και για το δίκτυο των οικισμών, από τους οποίους ξεχωρίζουν για το πληθυσμιακό μέγεθος τους η Λάρισα με 25.000, τα Τρίκαλα με 12.000 και ο Βόλος με 5.000 κατοίκους.

Χάρτης 1: Η Θεσσαλία το 1830 (αρχείο: Ιωάννη Λεονάρδο, 1836)

Οι σημαντικότερες θεσσαλικές πόλεις λειτουργούν ως διοικητικά κέντρα και τοπικές αγορές της γύρω αγροτικής παραγωγής. Έχουν κατά κανόνα πολυεθνικό πληθυσμό, απαρτισμένο από Τούρκους, Έλληνες και Εβραίους, και εποχιακά συγκεντρώνουν και Βλάχους, ενώ μέχρι το 1840 ο Βόλος και η Καρδίτσα δεν έχουν καθόλου χριστιανικό πληθυσμό. Καθώς ακριβείς στατιστικές δεν έχουμε την εποχή εκείνη, στοιχεία τα οποία είναι από διάφορες πηγές μας βοηθούν και μας επιτρέπουν να εκτιμήσουμε τα μεγέθη των μεγαλύτερων πόλεων. Η Λάρισα το 1850 έχει 20.000 κατοίκους. Τα Τρίκαλα το 1873, έχουν 10.900 κατοίκους και τέλος ο Βόλος έχει το έτος 1871 350 σπίτια.

Είναι αξιοσημείωτο το παράδειγμα της κοινότητας Αμπελακίων, στην οποία αναφερθήκαμε παραπάνω, η οποία τον καιρό εκείνο διατηρούσε πληθυσμό 4000 κατοίκων ή αλλιώς 600 οικογενειών. Αυτό είναι σημαντικό αν αναλογιστεί κάποιος ότι ο Βόλος την περίοδο εκείνη είχε πληθυσμό 3000 κατοίκων (Βόγιας 2005: 26, 27), (Νικολόπουλος,1988: 14). Την αναλυτική κατάσταση θα την δούμε από τον επόμενο πίνακα ο οποίος δείχνει αναλυτικά τις πηγές αλλά και τον πληθυσμό των σημαντικότερων πόλεων κατά τον 19ο αιώνα στην Θεσσαλία.

Πίνακας: Πληθυσμός των σημαντικότερων θεσσαλικών πόλεων κατά τον 19ο αιώνα

(Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006)

Πηγή		Καρδίτσα	Λάρισα	Τρίκαλα
W.Leake 1810		500-600 σπίτια τούρκικα	8.000 τούρκικους οικισμούς 300-400 εβραϊκά σπίτια 400ελληνικά σπίτια	12-15.000κάτοικοι 7-8 τζαμιά 2συναγωγές και καλή αγορά
Λεονάρδος 1836	150 τούρκικες και λίγες εβραϊκές οικογένειες και 800 στρατιώτες		20.000 κατοίκους 4.000 σπίτια	12.000 κάτοικοι 1.500 σπίτια 10 εκκλησίες 7 τζαμιά 1 συναγωγή
E.Grasset 1850 Γάλλος πρόξενος			20.000 κάτοικοι 4.000 σπίτια 8.000 Τούρκοι 10.000Έλληνες 2.000 Εβραίοι	
Ν.Μάγνης 1860			30.000 κάτοικοι 22 τζαμιά, 1 εκκλησία	12.000 κάτοικοι 10 εκκλησίες 7 τζαμιά 1 συναγωγή
Τσοποτός 1865	3.000 κάτοικοι χριστιανοί, τούρκοι και εβραίοι			
Moniteur University 1854		28-30.000 κάτοικοι		12.000 κάτοικοι
Σαλναμές 1871	350 σπίτια και 440 μαγαζιά	546 σπίτια		880 σπίτια
E.Isabert 1873				10.900 κάτοικοι 7.000 Έλληνες 3.000 Τούρκοι 400 Εβραίοι
Ζ.Μολοσσός 1875				13.000 κάτοικοι 8.000 Χριστιανοί 4.000Μωαμεθανοί 1.000 Εβραίοι
H.Longworth 1879 Βρετ. Πρόξενος	6.000 κάτοικοι 1230 σπίτια			
Ν.Γεωργιάδης 1880	2.000 σπίτια	7.000 κάτοικοι	12.000κάτοικοι 2.000 Τούρκοι 6.000 Έλληνες 2.000 Εβραίοι	15.000κάτοικοι 10 εκκλησίες 2 τζαμιά 1 συναγωγή

Αν παρατηρήσει κάποιος αυτόν τον πίνακα, έστω και αν είναι από διαφορετικές πηγές μπορεί να αντιληφθεί ότι πηγαίνοντας προς το 1881, όπου και προσαρτήθηκε η Θεσσαλία με την υπόλοιπη Ελλάδα, ο πληθυσμός των Χριστιανών αυξάνεται και ο αριθμός των τζαμιών της περιοχής μειώνεται πράγμα που απορρέει από το ιστορικό υπόβαθρο εκείνων των ετών.

2.2.2 Η δομή και ο αστικός χώρος εκείνων των ετών

Το τελευταίο που θα μας απασχολήσει πριν αρχίσει η περιγραφή των Τρικάλων εκείνης της εποχής είναι η δομή του αστικού χώρου της Θεσσαλίας του 1800 με 1881. Αν κάποιος συνδυάσει τις πληροφορίες που θα πάρει για την εποχή εκείνων των ετών δεν είναι δύσκολο να βγάλει την εικόνα της Θεσσαλίας του 19ου αιώνα.

Γέφυρα Λάρισας (Καρποστάλ Στ. Στουρνάρα)

Την περίοδο αυτή οι πόλεις μεταβάλλονται πολύ αργά μέσα στον χρόνο λόγω της αδράνειας που δημιουργεί το οθωμανικό καθεστώς ιδιοκτησίας της γης. Δεν έχουν θεσμούς αυτοδιοίκησης και είναι έδρες των εκπροσώπων της κεντρικής εξουσίας. Ο θεσμός της δημαρχίας, που εισάγεται από την Υψηλή Πύλη στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων της περιφερειακής διοίκησης που εγκαινίασε ο νόμος περί βιλαετίων το 1868, εφαρμόζεται μετά το 1877 στις επαρχιακές πόλεις και λειτουργεί πλημμελώς και αναποτελεσματικά.

Η διάρθρωση τώρα του αστικού χώρου φέρει τα τυπικά γνωρίσματα των οθωμανικών πόλεων της ευρύτερης βαλκανικής περιφέρειας. Η πόλη λειτουργεί διασπασμένη, με ασαφή διάρθρωση και άναρχη εξάπλωση, με αραιή δόμηση και αγροτική όψη. Περιλαμβάνει σπίτια με κήπους και αγρούς με καλλιέργειες, νεκροταφεία και αδόμητους χώρους μέσα στα όρια της πόλης. Οι αρχαίες περιτειχίσεις, όταν υπάρχουν διατηρούνται, αλλά δεν έχουν την ίδια χρήση πια. Δηλαδή δεν έχουν αμυντική χρήση και λειτουργούν περισσότερο για τον έλεγχο του πληθυσμού, ενώ άλλες παραμένουν ανοχύρωτες (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 170).

Όσον αφορά τον πολεοδομικό ιστό είναι χαλαρός με ακανόνιστες οικοδομικές νησίδες και στο πλέγμα των δρόμων επιβιώνουν συχνά οι χαράξεις των αρχαίων κεντρικών οδών, ενώ το λοιπό δίκτυο αναπτύσσεται με ελικοειδής δρομίσκους και αδιέξοδα. Ο πολυεθνικός πληθυσμός κατοικεί σε διακριτικές γειτονιές «μαχαλάδες» οργανωμένες με εθνο–θρησκευτικά κριτήρια, οι οποίοι έχουν σαφή όρια και εσωστρεφή διάταξη γύρω από το θρησκευτικό τους κτίριο – την εκκλησία, το τζαμί ή τη συναγωγή. Η χωρική οργάνωση των μαχαλάδων εξασφαλίζει εγγύτητα και συνάφεια που αντιστοιχεί στην κοινοτική οργάνωση και η καθημερινή ζωή των εθνοτήτων, αλλά και τις απαιτήσεις του οθωμανικού φορολογικού συστήματος. Η πόλεις δεν διαθέτουν τεχνικές υποδομές ούτε κεντρικούς δημόσιους χώρους. Τον ρόλο εδώ τον επιτελούν οι υπαίθριοι περίκλειστοι χώροι ιδρυμάτων όπως οι αυλές εκκλησιών και τζαμιών.

Τέλος στις πόλεις υπήρχαν απόλυτα διακεκριμένες περιοχές αγοράς με αρκετά καταστήματα, εργαστήρια αλλά και αποθήκες. Για μία κοινή οθωμανική πόλη η αγορά εκτός από την κλασική έννοια της αγοράς έχει και έναν ακόμα ρόλο, επιτελεί έναν ρόλο πυκνωτή των κοινωνικών σχέσεων και παρέχει έναν χώρο συνεύρεσης

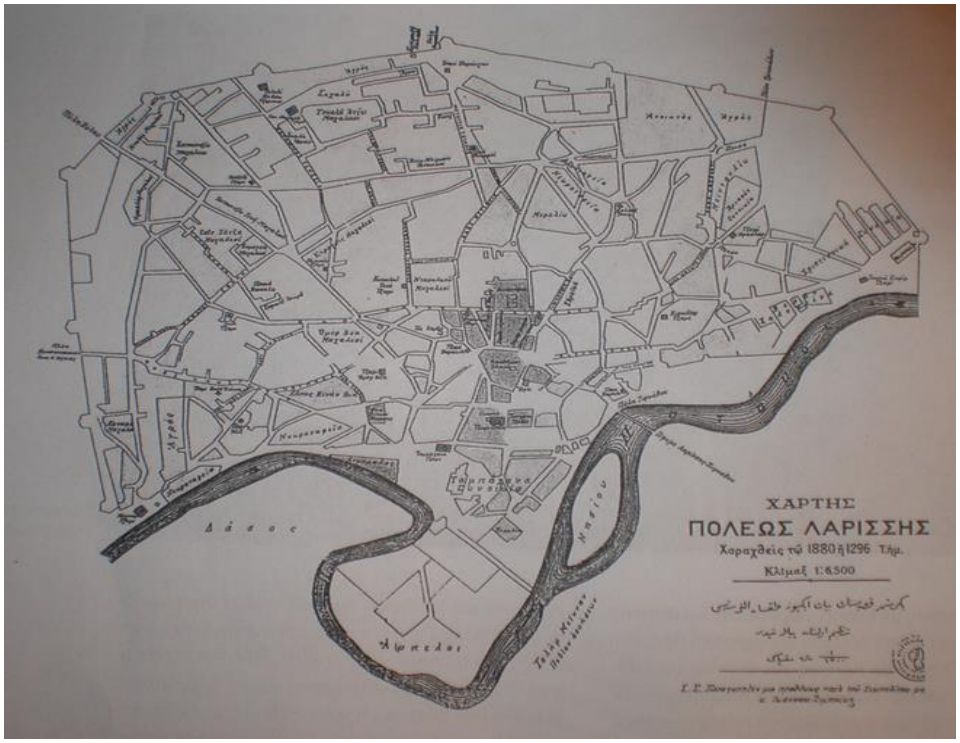
διαφόρων εθνοτήτων. Εκεί εκτός των άλλων υπήρχαν τζαμιά, λουτρά καθώς και χάνια για τις ανάγκες των μετακινούμενων εμπόρων (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 175)

Για μια ακόμη φορά η κοινότητα των Αμπελακίων φανερώνει τη μοναδικότητα της σε σχέση με τις άλλες περιοχές όσον αφορά την εικόνα και την οργάνωσης του οικισμού της. Ενώ ο μέσος όρος των περιοχών της Θεσσαλίας παρουσίαζαν μια στασιμότητα αυτή την περίοδο, η ανεξάρτητη αυτή κοινότητα πραγματοποίησε μια σειρά από δημόσια έργα. Αναφέρεται πολύ χαρακτηριστικά: "Τα Αμπελάκια θύμιζαν περισσότερο μια Ολλανδική πόλη παρά ένα χωριό της Θεσσαλίας." Και λίγο παρακάτω σημειώνεται: "Ένα σύστημα υπόγειας αποχέτευσης δημιουργήθηκε τότε, και αυτό ήταν και το μοναδικό χωριό στην Ελλάδα, εκείνη την εποχή, που διέθετε ένα τέτοιο σύστημα και που εξακολουθεί ακόμη και σήμερα να είναι σε χρήση. Υπήρχαν λιθόστρωτοι δρόμοι που καθαρίζονταν συχνά, ένα ανοιχτό θέατρο όπου παίζονταν κλασσικά θεατρικά έργα, ιατρική περίθαλψη που παρεχόταν από τους καλύτερους γιατρούς, και μια δημόσια βιβλιοθήκη που είχε χτιστεί και εξοπλιστεί με τα καλύτερα βιβλία"[3].

[3] Αμπελάκια, το Στολίδι της Θεσσαλίας http://www.dimitra.gr/rizari/sintr.htm

Ο χάρτης της πόλεως της Λάρισας το 1880

(Φαρμακίδης, 1880)

Στον χάρτη αυτό φαίνεται η μορφή της πόλης της Λάρισας το 1880. Καθώς και οι κατοικίες, οι διοικητικές και εμπορικές χρήσεις και τα νεκροταφεία.

2.3 Τα Τρίκαλα του 1800 – 1881

Πριν ξεκινήσει η περιγραφή των Τρίκαλων του 1800 θα ήταν σημαντικό να την δούμε μέσα από τα μάτια ενός συγγραφέα ή ενός περιηγητή. Αυτήν την εικόνα μας την προσφέρει ο Αναστάσιος Λεονάρδος, το 1836 στην νεότατη της Θεσσαλίας Χωρογραφία του, οπού μας δίνει την ακόλουθη περιγραφή για την πόλη των Τρικάλων: «Η μακρυνή θεωρία της πόλεως ταύτης τω όντι είναι θαυμάσια. Από μακράν πλέον βλέπομεν το παλαιόν καστέλλι (έτσι ονομαζόταν το φρούριο). Μεγάλοι αράδαι δένδρων περικυκλώνουσι την πόλιν. Αι εκκλησίαι, τα τζαμιά και το συναγώγι φαίνονται ανάμεσα εις τα ωραία δεντράκια…. Κατά την των Οθωμανών πολιτικήν διαίρεσιν τα Τρίκκαλα είναι ο εξαιρετώτερος κύκλος της Θεσσαλίας επειδή εις ταύτην την πόλιν είναι το σαντζιάκι, και ο τεθειμένος θρόνος του πασσά, όστις…. εξουσιάζει όλην την Θεσσαλίαν διατρίβων ήδη εις Λάρισσαν. Αυτήν ήτον τον περελθόντα αιώνα μία από τας σημαντικωτάτας πόλεις της Θεσσαλίας…… Μ' όλον τούτο δια την εξαίρετον θέσιν της, διά τας 10 εκκλησίας και 7 τζαμιά, διά το παλαιόν φρούριον και τα περικυκλωμένα με ωραία δένδρα 1500 ο σπήτια…… Η πληθύς των εν Τρικκάλοις κατοίκων επαριθμείται περίπου των 12.000 ψυχών εξ Ελλήνων, Οθωμανών και Εβραίων συνισταμένων.» (Λεονάρδος, 1836).

2.3.1 Γενική εικόνα της πόλης του 19ου αιώνα

Η περίοδος της Τουρκοκρατίας στα Τρίκαλα και σε όλη την Θεσσαλία ξεκινά το 1393. Κατά την περίοδο της τουρκικής κατοχής, τα Τρίκαλα μαζί με τη Λάρισα, αποτέλεσαν τις μόνες αξιόλογες εμπορικά και οικονομικά πόλεις της Θεσσαλίας. Την εποχή αυτήν η οικονομία της πόλης στηριζόταν στην αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή και το εμπόριο, που ήταν κυρίως στα χέρια των συντεχνιών των Ελλήνων.

Ο πληθυσμός της περιλάμβανε Τούρκους, Έλληνες, Εβραίους και Άραβες που ζούσαν διαχωρισμένοι σε αυτόνομες ομάδες, «μιλέτια», με τους δικούς τους νόμους και θεσμούς, κάτω από την καθοδήγηση των θρησκευτικών τους αρχηγών που είχαν και τη πολιτική εξουσία (Ελληνική Γνώμη, 2012).

Σύμφωνα με τις περιγραφές περιηγητών που την επισκέφτηκαν την εποχή εκείνη, η πόλη είχε αρκετά ευχάριστη όψη, με τις δεντροστοιχίες στις όχθες του Ληθαίου, την δημόσια αγορά, το παλιό καστέλι όπως ονομαζόταν το Φρούριο της πόλης αυτής, και τ' αρχοντικά σπίτια των πλουσίων Τούρκων μπέηδων και των χριστιανών εμπόρων και τσιφλικάδων.

Αν κάποιος επιθυμήσει να γράψει για εκείνη την εποχή θα βρει μπροστά του αρκετά προβλήματα στην εύρεση τόσο στοιχείων αλλά και θα ανακαλύψει με μεγάλη δυσκολία το πώς ήταν η πόλη εκείνη τον 19ο αιώνα μέσα από μία εικόνα. Γι αυτό πολύ αξιόλογη εικόνα για την πόλη και μάλιστα ζωγραφική απεικόνιση, είναι του Νεκτάριου Κατσόγιαννου την οποία θα δούμε αμέσως παρακάτω.

Η πόλη των Τρικάλων τον 19ο αιώνα μέσα από τα μάτια του κυρίου Κατσόγιαννου

Πηγή: Αρχείο Νεκτάριου Κατσόγιαννου

Σταδιακά είχε αρχίσει πια να εξασθενεί αυτός ο αυστηρός χωρισμός των διάφορων κοινοτήτων και έχει αρχίσει μία σταδιακή ανάμειξη τους. Έτσι μπορεί να συναντήσει κανείς τούρκικα σπίτια στη χριστιανική συνοικία και το αντίθετο. Εξακολουθεί όμως κάποιος φυλετικός διαχωρισμός: οι Τούρκοι κατοικούν κυρίως στα Κουτσομύλια και στο Τρικαίογλου, οι Εβραίοι στα Εβραϊκά, ορισμένοι Άραβες στα Αραπάκια και οι χριστιανοί στο Βαρούσι (Αρσενίου, 2005: 93-98).

Τον πληθυσμό της πόλης αυτής μπορούμε να το δούμε μέσα από τα μάτια περιηγητών, όπως πρωτύτερα αναφέρθηκε. Τα περισσότερα στοιχεία για εκείνη την εποχή το βρίσκουμε από τοπικές εφημερίδες, συγγραφείς αλλά κυρίως από περιηγητές. Έτσι το 1804 ο Άγγελος Leake μας λέει ότι σύμφωνα με τις πληροφορίες η πόλη είχε 12.000 με 15.000 κατοίκους. Οι περισσότερες οικογένειες ζούσαν σε πλινθόκτιστα σπίτια, τα οποία ήταν σε άθλια κατάσταση (Κατσόγιαννος, 2005: 4).

Ακόμα μια ενδιαφέρουσα εικόνα γιαα την οποία μπορούμε να την πάρουμε από τον Σιμόπουλο όπου μέσα από το βιβλίο του "Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα",.μας μιλάει για τη πόλη. Μας αναφέρει ότι μερικά από τα σπίτια νοικιάζονταν ολόκληρα σε Έλληνες ενώ από άλλα οι Τούρκοι κρατούσαν τις κάμαρες του χαρεμιού και νοίκιαζαν τις άλλες στους Έλληνες που κατέβαιναν τον χειμώνα από τα βουνίσια χωριά. Τόσο μεγάλος ήταν ο εποχιακός πληθυσμός της πολιτείας που ενώ τα ελληνικά σπίτια ήταν μόλις 200 και τα τούρκικα 1000, οι Έλληνες κάτοικοι ξεπερνούσαν τους Οθωμανούς (Κατσόγιαννος 2005: 24).

2.3.2. <u>Τοποθεσία μαγαζιών και συνοικισμών καθώς και ασχολίες</u>

Κατά το ίδιο διάστημα στη περιοχή αυτήν εκτός από τον διαχωρισμό στις συνοικίες ανάμεσα στους Έλληνες και στους Τούρκους, έχουμε διαχωρισμό και στα επαγγέλματα. Τα χρόνια λοιπόν αυτά ο χριστιανικός πληθυσμός ασχολούνταν με την γεωργία, την κτηνοτροφία αλλά και με το μικρό εισαγωγικό εμπόριο, ενώ οι μουσουλμάνοι γίνονται τεχνίτες αλλά και κτηματίες. Παρατηρούμε ότι οι Έλληνες εκμεταλλεύονταν πάρα πολύ την γη και αξιοποιούσαν αυτά που τους παρείχε, ενώ οι

μουσουλμάνοι κινούνταν προς την αντίθετη κατεύθυνση και γίνονταν κτηματίες εκμεταλλευόμενοι το μεγαλύτερο μέρος γης, αφού το περισσότερο το είχαν υπό την κατοχή τους.

Προκειμένου όμως να βγει κέρδος από την εργασία ο άνθρωπος θα πρέπει αυτά κάπου να τα διοχετεύσει. Όπως και σε κάθε άλλη πόλη της Ελλάδας έτσι και στα Τρίκαλα υπήρχε η κεντρική αγορά ή όπως αλλιώς την ονόμαζαν οι κάτοικοι της περιοχής εβδομαδιαία αγορά. Αυτήν γινόταν, όπως και σήμερα ανατολικά δεξιά αλλά και αριστερά του παλιού δρόμου προς την Λάρισα, όπως μας αναφέρει στις οδοιπορικές του 1886 ο Νίκος Σχινάς (Σχινάς 1886). Μεγάλη πληγή, την οποία την διαβάζουμε στο βιβλίο του κυρίου Καλούσιου, ήταν την ημέρα διεξαγωγής του παζαριού ο μεγάλος αριθμός ζητιάνων, που κυκλοφορούσαν στην πόλη (Καλούσιος, 2000: 43).

Επιπλέον υπήρχε το ζωοπάζαρο της εβδομαδιαίας αγοράς το οποίο διεξαγόταν στην πλατεία Μπατίδου, σήμερα Εθνική Αντίστασης, μέχρι και τη δεκαετία του 1930. Κάθε Δευτέρα η δυσοσμία ήταν ανυπόφορη και ειδικά ο χώρος τους χειμερινούς μήνες γινόταν βούρκος από το ανακάτεμα της λάσπης με τις ακαθαρσίες.

Έπειτα από την καθιερωμένη εβδομαδιαία αγορά οι άντρες της περιοχή είχαν ακόμα μία συνήθεια, τον καφέ στο καφενείο. Τα περισσότερα από αυτά ήταν δίπλα στο ποτάμι, τούρκικα αλλά και ελληνικά δεν διέφεραν σε τίποτα μεταξύ τους τόσο στην εξωτερική, όσο και στην εσωτερική διακόσμηση. Υπήρχαν όμως και τα λεγόμενα καλά καφενεία τα αριστοκρατικά, στο χώρο της πρώην ηλεκτρικής εταιρίας στα οποία όμως σύχναζαν οι μπέηδες αλλά και εύποροι Έλληνες οι οποίοι τα είχαν καλά με τους Τούρκους.

Αυτά τα καφενεία είχαν χαμηλά ταβάνια με μαξιλάρια αναπαυτικά και ναργιλέδες. Στα φτωχικά λαϊκά δεν υπήρχαν ταβάνια και μαξιλάρια αλλά φτωχές ψάθες, πάνω σε παλαμισμένο δάπεδο και έπαιζαν τάβλι όπως και σήμερα για να περνάει η ώρα. Τα περισσότερα από αυτά τα φτωχά ήταν φτιαγμένα πρόχειρα από τσατμά (ξύλινο τοίχο) τα οποία τα κατέστρεφε το ποτάμι όταν τον χειμώνα κατέβαζε πολύ νερό. Μετά την απελευθέρωση τα περισσότερα θα αλλάξουν τη χρήση τους και θα μετατραπούν σε μεζεδοπωλεία ή θα αλλάξουν όνομα, όπως καφέ σαντάν (καφωδεία) (Κατσόγιαννος 2005: 33-35).

Οι δύο φυλές διαφέρουν, παράλληλα όμως ζουν στην ίδια περιοχή. Από τα στοιχεία τα οποία έχουμε στην κατοχή μας μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα, τα οποία είναι αρκετά ενδιαφέροντα. Ανάμεσα στους Τούρκους και τους Έλληνες υπάρχει μεγάλη διαφορά. Ο περιηγητής Holland (Holland, 1989: 90-98, 120-121), ο οποίος πέρασε από πολλά χωριά αλλά και πόλεις της Ελλάδας, μας λέει ότι φτάνοντας στην πόλη του έκανε εντύπωση η νωθρότητα του Τούρκου. Η εκπαίδευση και τα έθιμα τον κάνουν να αποστρέφεται όλη την κανονική δραστηριότητα της ζωής, ενώ σε μεγάλο βαθμό η αντίδραση του είναι η απάθεια και μία μοναδική μετριοπάθεια στις κινήσεις του. Για αυτόν η μόνη πολυτέλεια και ασχολία είναι η πίπα, τα μπάνια και ο καφές.

Αν και η σχέση των δύο λαών ήταν αφέντη προς σκλάβο, εν τούτοις γίνεται αντιληπτό πως όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα της παρακμής απαντώνται σε μεγάλο βαθμό στους πρώτους. Και αυτό γιατί αν παρατηρήσει κάποιος, οι ελληνικές πόλεις δίνουν γενικά την εντύπωση της δραστήριας και χρήσιμης ζωής (….) εκτός από τις περιπτώσεις όπου ο πληθυσμός βρίσκεται κάτω από την τουρκική καταπίεση (…..). Στις πόλεις που κατοικούν κυρίως Τούρκοι, φανερώνεται μια αίσθηση πανομοιότυπης νωθρότητας και αδιάσπαστης μονοτονίας που κυριαρχούν σ' όλο το σκηνικό. Διασχίζοντας τον δρόμο θα ακούσεις λίγους ήχους ανθρώπινης φωνής. Στην πόρτα του, ο Τούρκος αναπαύεται σιωπηλός και ακίνητος σαν άγαλμα και προς στιγμή μπορεί να δικαιολογεί τα χαρακτηριστικά της οκνηρίας ως αξιοπρέπεια. Οι μόνες εικόνες είναι να ανεβάζει και να κατεβάζει την πίπα που καπνίζει. Αν συζητήσει, θα είναι κάποια σύντομη φράση, που την απευθύνει σε χαμηλό ως αργό τόνο σ' εκείνους που μπορούν να κάθονται δίπλα του ενώ απαντούν και οι ίδιοι με την ίδια επίσημη απάθεια. (Αρσενίου, 2005: 43).

Όσον αφορά για τους Έλληνες εκείνης της εποχής αναφέρεται ότι οι περισσότεροι ήταν ωχροί αλλά και νηστικοί από τις πολλές νηστείες (….) για τις οποίες λένε ότι καθιερώθηκαν από την πίεση των αναγκών. Επειδή οι Τούρκοι άρπαζαν από τους Έλληνες τα πάντα εκτός από εκείνα που επαρκούν για να κρατηθούν στη ζωή. Έτσι οι Έλληνες υποσιτίζονται τα δύο τρίτα του χρόνου.

Έτσι όταν παρουσιάζεται ευκαιρία, και αυτό συμβαίνει το 1880, η τότε αρχή, με δήμαρχο, τον Γ. Κανούτα, κατεδαφίζει το τζαμί που βρισκόταν στην κεντρική πλατεία και ξηλώνει τα δύο νεκροταφεία και τις μαρμάρινες πλάκες του τις

χρησιμοποιούν οι Τρικαλινοί για να πλακοστρώνουν τις αυλές τους. Τα θεμέλια του τζαμιού υπάρχουν ακόμα και σήμερα κάτω από το δάπεδο της πλατείας (Κατσόγιαννος, 2005: 44).

Εικονικά θα παρατηρήσει κάποιος ότι ο χρόνος στην περιοχή αυτή ανάμεσα σ αυτούς τους δύο λαούς κυλάει ήρεμα, αλλά οι Έλληνες πάντα περίμεναν με αγωνία χωρίς να δίνουν στίγμα την επόμενη μέρα για την πόλη τους. Μία πόλη ελεύθερη που ζει αδιάκοπα και αναζητάει το καλύτερο και ζωντανότερο. Αυτό θα δούμε να πραγματοποιείται κάπου παρακάτω σε μία άλλη χρονολογία.

Μελετώντας τα γεγονότα αυτά δημιουργήθηκε η απορία πώς οι σημερινοί κάτοικοι της περιοχής θα έβλεπαν την επανάληψη της συμβίωσης με τους Τούρκους. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον παρακάτω πίνακα. Όπως παρατηρεί κάποιος η πλειοψηφία ανταποκρίθηκε αρνητικά σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Πίνακας: Αν θα επιθυμούσατε να ξανά ζήσετε μαζί με Τούρκους.

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Πιο συγκεκριμένα το 60% απάντησε ότι δεν θα επιθυμούσε να ξανά μείνει στην ίδια περιοχή με Τούρκους. Αυτό το οποίο είναι ενδιαφέρον είναι ο αριθμός των αναποφάσιστων. Το ποσοστό τους ήταν 25%, το δεύτερο μεγαλύτερο μετά την αρνητική απάντηση. Ακολουθεί το 8% το οποίο αντιστοιχεί στα άτομα τα οποία απάντησαν θετικά και τέλος ένα ποσοστό 7% που αντιστοιχεί σε εκείνους οι οποίοι Δεν ξέρουν/Δεν απαντούν.

2.3.3. Η μορφή και η δομή της πόλης

Τέλος αξίζει κανείς να παρατηρήσει τη μορφή και τη δομή που χαρακτήριζαν τη πόλη αυτή. Είναι γνωστό ότι δεν κατείχε κάποιο ρυμοτομικό σχέδιο. Ήταν χτισμένη ακανόνιστα κάτω από το κάστρο, τον λόφο του Προφήτη Ηλία, και σε μικρή έκταση δεξιά και αριστερά του ποταμού, με στενά λιθόστρωτα δρομάκια, τα λεγόμενα γκαλντερίμια, φτιαγμένα από πέτρες ακανόνιστες, που έκαναν το περπάτημα δύσκολο(Κλιάφα, 2010: 3).

Ποιο συγκεκριμένα στην πόλη, ο κατοικημένος χώρος εκτείνεται νοτιοανατολικά του Βυζαντινού κάστρου στις δύο όχθες του Ληθαίου, με χαλαρό ιστό και αγρούς και βοσκές ανάμεσα στις συνοικίες. Οι οικοδομικές νησίδες έχουν ακανόνιστη μορφή και μέσα σ' αυτές «αι οικίαι κείμενα εις ευρύν χώρον μεταξύ δένδρων και κήπων, διίστανται ικανώς απ' αλλήλων», όπως αναφέρει ο Μιχαήλ Γρηγορόπουλος το 1882.

Μετά το 1850, νέα κτίρια κατοικιών αντικαθιστούν σταδιακά τα παλαιά τουρκόσπιτα, αλλάζοντας την όψη της πόλης. Το 1873 ο Γάλλος περιηγητής Emil Isambert που επισκέπτεται τα Τρίκαλα βρίσκει εκεί 7 εκκλησίες και μια επισκοπή, 4 παρεκκλήσια, 7 τζαμιά και 4 μετζίτια (συνοικιακά τεμένη), 5 τεκέδες (μονές), 1 τουρμπέ (μαυσωλείο), 1 στρατώνα, 1 τούρκικο σχολείο και 4 ελληνικά, 1 συναγωγή και 14 κρήνες. Ακόμη διαθέτει και 30 χάνια και 3 χαμάμ (Δουσμάνης, 2006: 177-178).

Από τα μνημεία που κατέγραψε ο Γάλλος περιηγητής γνωρίζουμε σήμερα ότι κατάλοιπο της τουρκικής περιόδου είναι το Κουρσούμ τζαμί. Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή τα άτομα του δείγματος ερωτήθηκαν αν θα επιθυμούσαν να παραμείνει το τζαμί ως μνημείο της τουρκικής περιόδου. Πάνω σε αυτό το 65% απάντησε ότι δεν θα ήθελε να πραγματοποιηθεί αυτή η κίνηση, το 25% απάντησε ότι ίσως θα ήθελε, ένα 5% απάντησε θετικά και ένα 5% απάντησε ΔΓ/ΔΑ.

Πίνακας: Παραμονή του Κουρσούμ – Τζαμί ως μνημείο της τούρκικης περιόδου

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Συνήθως σε κάθε κοινωνία έχουμε κτίρια ή μέλη τους, μάρτυρες γεγονότων που σημάδεψαν τη ζωή τους, είτε συνδέονται με ιστορικά γεγονότα, με περασμένες μορφές κοινωνικής οργάνωσης και δουλειάς τα οποία επηρεάζουν το πολιτισμικό τοπίο. Όντως δεν υπάρχει σήμερα πολιτισμός που μπορεί να γίνει πραγματικά κατανοητός αν δεν είναι γνωστοί οι δρόμοι από τους οποίους πέρασε, οι παλιές αξίες στις οποίες πίστεψε, οι εμπειρίες που έζησε. Κάθε πολιτισμός είναι οπωσδήποτε ένα παρελθόν που εξακολουθεί να ζει. Η ιστορία ενός πολιτισμού είναι η αναζήτηση ανάμεσα στις παλαιές συντεταγμένες, όλων εκείνων όσες εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να ισχύουν (Παπαδόπουλος, 2006: 79).

Με βάση αυτό, το παρακάτω διάγραμμα αναδεικνύει την άποψη των ερωτηθέντων για το αν το παρελθόν και συγκεκριμένα η τουρκοκρατία έχει αφήσει κατάλοιπα. Το αποτέλεσμα ήταν σαφές καθώς οι περισσότεροι απάντησαν θετικά, ότι δηλαδή εντοπίζουν στοιχεία της χρονικής περιόδου της τουρκοκρατίας στο πολιτισμικό τοπίο της περιοχής σήμερα.

Διάγραμμα: Η τουρκοκρατία και τα κατάλοιπα στο πολιτισμικό τοπίο της πόλης του σήμερα

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Συμπληρωματικά, προκειμένου να αποκτήσουμε μια πιο σαφή εικόνα προσθέσαμε την ερώτηση αν το τούρκικο στοιχείο είναι έντονο στο παρόν. Βλέποντας τις απαντήσεις αντιλαμβανόμαστε ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες αισθάνονται την παρουσία και την επιρροή του τούρκικου παράγοντα. Επαληθεύεται έτσι ότι η τουρκοκρατία έχει αφήσει κατάλοιπα, αποδεικνύοντας την άποψη ότι «κάθε πολιτισμός είναι οπωσδήποτε ένα παρελθόν που εξακολουθεί να ζει.»

Διάγραμμα: Θεωρείτε ότι το τούρκικο στοιχείο είναι έντονο και σήμερα;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα

Ολοκληρώνοντας την πρώτη περίοδο που ερευνήσαμε θα προχωρήσουμε στο καλοκαίρι του 1881. Η νέα αυτή χρονολογία είναι σταθμός για τις μεγάλες αλλαγές που θα επέλθουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Το ιστορικό της απελευθέρωσης της Θεσσαλίας το καλοκαίρι του 1881

Το κεφάλαιο που ακολουθεί δεν θα έχει την έκταση που θα έχουν τα υπόλοιπα κεφάλαια. Το τοποθετούμε για τον λόγο ότι η χρονιά και πιο συγκεκριμένα η ημέρα αυτή ήταν πολύ ξεχωριστή αλλά και σημαντική για την Θεσσαλία αλλά και τα Τρίκαλα, αφού με αφετηρία αυτό το έτος θα γίνουν πολλές αλλαγές και θα παρθούν αποφάσεις που θα επηρεάσουν όχι μόνο την Θεσσαλία αλλά και ολόκληρη την Ελλάδα.

Τον Ιούλιο του 1881 υπογράφτηκε η τελική συμφωνία παραχωρήσεως της Θεσσαλίας στην Ελλάδα που είχε αποφασισθεί πριν τρία χρόνια με τη συνθήκη του Βερολίνου. Έτσι, τον Αύγουστο του 1881 ο ελληνικός στρατός εισέρχεται στη Θεσσαλία. Όπως ήταν φυσικό, το γεγονός αυτό κινητοποίησε τον αθηναϊκό τύπο κι όλες οι εφημερίδες έστειλαν απεσταλμένους στη Θεσσαλία, οι οποίοι με τις ανταποκρίσεις τους έδωσαν το κλίμα και την ατμόσφαιρα εκείνης της ιστορικής στιγμής (Τρικαλινά: 12).

Ήταν 22 Αυγούστου του 1881 όταν ο ελληνικός στρατός κατεβαίνοντας από τον Δομοκό προχώρησε προς την Καρδίτσα όπου ύψωσε την Ελληνική σημαία. Σαν έφτασε ο στρατός στον Πηνειό ήταν τόσο μεγάλος ο ενθουσιασμός που η διάβαση υπήρξε πανήγυρης γελώτων και χαράς.

Όσο αναφορά τα Τρίκαλα τώρα ζούσαν το τελευταίο τους βράδυ υπό των στρατιωτικών αρχών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Εκείνο το βράδυ ήταν κάτι το ξεχωριστό. Οι κάτοικοι έμειναν άγρυπνοι, μη γνωρίζοντας όμως πως θα είναι η

επόμενη μέρα. Δεν ήταν λίγοι αυτοί που δεν πίστευαν την οποιαδήποτε αλλαγή και πως σύντομα θα αντιμετώπιζαν καινούργιες κακουχίες (Παπαζήσης, 1998: 30-39).

Και όμως η 23ης Αυγούστου ξημέρωσε και οι Τρικαλινοί ξύπνησαν από τα χαράματα. «*Όλα τα Τρίκαλα κατήλθον ίνα υποδεχθώσι τους αδελφούς των», γράφει η* «Εφημερίς». «*Στη είσοδο της πόλης, είχε στηθεί δάφνινη αψίδα στολισμένη με τις σημαίες των Μεγάλων Δυνάμεων και περί την αψίδα ταύτην συνηθροίστηκαν οι λογάδες πολίται των Τρικάλων περιμένοντας την άφιξη και των κληρικών οι οποίοι έφτασαν μαζί με τον Μητροπολίτη Λαρίσης και τους επισκόπους Θαυμακών, Σταγών και Τρίκης που έψελναν το Ανάστασιν σου Χριστέ Σωτήρ*». Κοσμοσυρροή κατοίκων σηματοδότησε την μέρα αυτή που κατέφθαναν από τα γύρω χωριά, με υψωμένες σημαίες, αυτήν ήταν και η εικόνα της πόλης. Μετά από λίγο ακούστηκαν οι γνώριμες οθωμανικές σάλπιγγες που σήμαναν την τελευταία σύναξη των στρατευμάτων και την αποχώρηση τους. Ο κόσμος αμέσως ξέσπασε σε ζητωκραυγές και ένα πλήθος από γαλανόλευκες σημαίες ξεδιπλώθηκαν από παντού (Παπαζήσης 1979: 3).

Όταν έκανε την εμφάνισή του ο στρατηγός Σούτσος με το επιτελείο του καβάλα στ' άλογα τους και περιτριγυρισμένος από τους έφιππους μπέηδες των Τρικάλων, με επικεφαλής τον Τούρκο δήμαρχο Καρδήβέη επί κομψής αμάξης, ο κόσμος άρχισε να σταυροκοπιέται. Ο Παγανέλης γράφει πως η εμφάνιση του ιππικού και του πυροβολικού προκάλεσε κατάπληξη στους ντόπιους. Όπως αναφέρει και ο ανταποκριτής της εφημερίδας Εφημερίς: «Επί τοσούτω είχε κορυφωθεί ο ενθουσιασμός του μαινομένου πλέον πλήθους, ώστε εκ των ζητωκραυγών οι ίπποι αφηνίασαν, κατέστη δε αδύνατον τα στρατηγώ να σταματήση όπως ακροασθή των προσφονήσεων» (Εφημερίς 30/08/1881).

Αφού λοιπόν ο στρατός έφτασε στα Τρίκαλα στρατοπέδευσε στις όχθες του Ληθαίου κάτω από την σκιά των μεγάλων δένδρων ενώ ο στρατηγός με το επιτελείο του έφτασε στην επισκοπή. Έτσι λοιπόν τα Τρίκαλα στις 23 Αυγούστου του 1881 απελευθερώθηκαν. Αρχίζει μια νέα περίοδος για την περιοχή. Όμως έστω και αν αυτό πραγματοποιήθηκε και οι Τούρκοι αναχώρησαν από την περιοχή άφησαν πίσω τους κάποια στοιχεία τα οποία θα μείνουν και θα επηρεάσουν την μελλοντική κοινωνική, πολιτισμική, πολιτική και οικονομική ζωή της Θεσσαλίας αλλά και των Τρικάλων (Παπαζήσης, 1998: 36-40).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της Θεσσαλίας

1881 – 1900

Με την συνθήκη του Βερολίνου (1878) η Θεσσαλία παραχωρείται στην Ελλάδα. Ωστόσο η τελική ελληνοτουρκική συμφωνία υπογράφτηκε στις 20 Ιουνίου / 2 Ιουλίου 1881. Ο ελληνικός στρατός, αφού ελευθερώνει την Καρδίτσα και τα Τρίκαλα (Αύγουστος 1881), προχωρεί προς τη Λάρισα και τέλος στις δύο Νοεμβρίου μπαίνει στο Βόλο. Η Θεσσαλία εκτός από την επαρχία της Ελασσόνας είναι πια ελληνική. Ο πληθυσμός της είναι 330.000 κάτοικοι ύστερα από την απογραφή του 1881 από τους οποίους το 1/8 είναι Οθωμανοί και ένα πολύ μικρό ποσοστό είναι Εβραίοι (Κλιάφα 1983: 10-12).

Θα πιάσουμε όμως τα γεγονότα λίγο πριν, προκειμένου να δούμε τι έγινε και ακολούθησαν οι αλλαγές. Έτσι λοιπόν το 1880 έχουν δημιουργηθεί στην Ελλάδα δύο πολιτικοί συνασπισμοί. Από την μια μεριά είναι ο Χαρίλαος Τρικούπης, που συγκεντρώνει γύρω του όλα τα προοδευτικά στοιχεία της τότε αστικής τάξης καθώς και ένα μεγάλο μέρος του λαού, και από την άλλη το κόμμα του Κουμουνδούρου και στη συνέχεια του Θ. Δηλιγιάννη (1883) πλαισιωμένο από τους συντηρητικούς. Οι εκλογές του 1881 γίνονται και δίνουν την πλειοψηφία στον Τρικούπη, ο οποίος αναδιοργανώνει τον στρατό, τη διοίκηση και με μια σειρά δημοσίων έργων αλλάζει την όψη της χώρας. Θα δώσει στην Ελλάδα μία άλλη μορφή.

Η οικονομική όμως αυτήν ευνοεί το μεγάλο κεφάλαιο. Έτσι οι Έλληνες της διασποράς μεγαλέμποροι αλλά και τραπεζίτες, έρχονται στη Θεσσαλία και αγοράζουν απέραντες εκτάσεις γης. Και γύρω στα 1882 το 50.5% της συνολικής επιφάνειας του κάμπου και το 75% των καλλιεργούμενων εκτάσεων βρίσκεται στα χέρια των τσιφλικάδων. Στις ιδιόκτητες αυτές εκτάσεις βρίσκεται καθηλωμένος και δουλεύει

μέσα σε άθλιες βιοτικές συνθήκες ο μισός περίπου αγροτικός πληθυσμός της Θεσσαλίας (Κλιάφα 1983: 13-15).

Φαίνεται λοιπόν ότι το 1881 η Θεσσαλία απελευθερώθηκε, οι Θεσσαλοί όμως αγρότες εξακολουθούν να είναι σκλάβοι στα τσιφλίκια των αρχοντάδων. Για να αλλάξει αυτό το σκηνικό πρέπει στην περιοχή να γίνει κάτι σημαντικό. Πράγματι αυτό γίνεται με τη δημιουργία σιδηροδρομικού δικτύου, το οποίο θα μπει σε ενέργεια λίγο μετά την απελευθέρωση, γιατί μέχρι τότε υπήρχε μόνο ένας αμαξωτός, αδιάβατος δρόμος ο οποίος ξεκινούσε από το Βόλο και έφτανε μέχρι Γιάννενα περνώντας από Λάρισα, Τρίκαλα, Καλαμπάκα και Μέτσοβο (Αρχείο ΗΣΑΠ)[4] και το οποίο θα βοηθήσει στην δημιουργία μιας νέας αρχής για την περιοχή.

Θα αναρωτηθεί κάποιος γιατί τοποθετήθηκαν τα στοιχεία σχετικά με τους σιδηροδρόμους στην αρχή του κεφαλαίου. Τοποθετήθηκαν γιατί η δημιουργία του σιδηροδρόμου ήταν το γεγονός το οποίο έως και το 1900 θα είναι καταλυτικό γι αυτά που θα γίνουν και θα αλλάξουν την εικόνα τόσο της Θεσσαλίας όσο και την εικόνα της πόλης των Τρικάλων.

4.1 Η εξέλιξη των πόλεων της Θεσσαλίας μετά την απελευθέρωση

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως η προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος συνέπεσε με την περίοδο διακυβέρνησης Τρικούπη και τις προσπάθειες για την τεχνική και οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας. Στις πρώτες ενέργειες των νέων αρχών είναι η εκπόνηση νέων σχεδίων πόλεων και η δημιουργία έργων υποδομής. Η πολιτική αυτή, εξέφραζε την κρατική βούληση να αλλάξει την επαρχία και να εξελληνίσει τη δομή των κληρονομημένων «τουρκοπόλεων», δημιουργώντας τις συνθήκες και τους αστικούς χώρους που θα υποστήριζαν και θα υποκινούσαν την ανάπτυξη των σύγχρονων οικονομικών και αστικών δραστηριοτήτων.

[4] www.ose.gr (Σιδηρόδρομοι Θεσσαλίας)

Όπως γνωρίζουμε συγκεκριμένα οι βαθμιαίες βελτιώσεις στα συστήματα μεταφοράς μετέβαλλαν τα πρότυπα της ζωής των ανθρώπων. Διεύρυναν τις παραγωγικές δυνατότητες των χωρών, έβγαλαν σιγά σιγά τις διάφορες περιοχές από την απομόνωση, αποκαθιστώντας τη λειτουργική ενότητα του χώρου. Επηρέασαν την κατανομή του πληθυσμού και των οικονομικών δραστηριοτήτων, καθώς και το μέγεθος κι το χαρακτήρα των οικισμών. Οι βελτιώσεις λοιπόν στις μεταφορές προωθούν τις χωρικές αλληλεπιδράσεις και κατά συνέπεια και τη χωρική εξειδίκευση. Αυτές οι εξελίξεις στη μεταφορά οδήγησαν στη δραστική μείωση των χρονο-αποστάσεων σε αυτό που ονομάστηκε συρρίκνωση του χώρου (Λαμπριανίδης, 2007: 43,45).

Οι σιδηρόδρομοι ήταν το πρώτο μεγάλο έργο, που υλοποιήθηκε με εντυπωσιακή ταχύτητα, από το 1882 μέχρι το 1886, και η λειτουργία του ανέτρεψε την προηγούμενη ιεραρχία του οικιστικού δικτύου. Ο Βόλος ήταν η καλύτερη διέξοδος ολόκληρης της Θεσσαλικής ενδοχώρας προς τη θάλασσα. Αυτή η ιδιαίτερα προνομιακή θέση διατηρήθηκε μέχρι το 1908, αφού εκείνη την εποχή εγκαινιάστηκε η σιδηροδρομική σύνδεση Λάρισας - Πειραιά. Ήταν κάτι που συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη της περιοχής αλλά είχε την ατυχία να γνωρίσει τον ανταγωνισμό από την δημιουργία του σιδηροδρόμου Λάρισας – Πειραιά .Έτσι έχασαν ένα μεγάλο μέρος των κερδών τους αρκετά νωρίς (Ο Θεσσαλικός Σιδηρόδρομος, τρικαλινό περιοδικό στο διαδίκτυο).

Το πρώτο τρένο ο καρβουνιάρης

Πηγή: www.trikalacity.gr

Ενέργειες για την κατασκευή σιδηροδρόμων δικτύου στην Θεσσαλία ξεκίνησαν λοιπόν το 1881, αλλά η οριστική σύμβαση ανάμεσα στον Θεόδωρο Μαυροκορδάτο, τραπεζίτη από την Κωνσταντινούπολη, και το ελληνικό κράτος θα υπογραφτεί το 1882, επί πρωθυπουργίας Τρικούπη. Το δίκτυο λοιπόν αυτό περιλάμβανε δύο γραμμές πλάτους ενός μέτρου (σε αντίθεση με τις διεθνείς προδιαγραφές για κανονικό πλάτος 1.43μ.), που διέσχιζαν τις δύο μεγάλες πεδιάδες της Θεσσαλίας με κεφαλή το λιμάνι του Βόλου: τη γραμμή Βόλου – Βελεστίνου – Λάρισας (65 χλμ.) και τη γραμμή Βελεστίνου - Φαρσάλων – Καρδίτσας – Τρικάλων – Καλαμπάκας (Κασσίμη, 2012)[5].

Το 1884 εγκαινιάστηκε το τμήμα της γραμμής Βόλος – Λάρισα και δημιουργήθηκε και ο σιδηροδρομικός σταθμός του Βόλου, που ήταν και ο σημαντικότερος του δικτύου, καθώς και εκείνος της Λάρισας. Τα υπόλοιπα τμήματα παραδόθηκαν σταδιακά μέχρι το 1886, οπότε κατασκευάστηκαν οι σταθμοί Τρικάλων

[5] www.gkmagazine.gr

και Καρδίτσας, καθώς και άλλοι μικρότεροι σταθμοί του δικτύου (Ο Θεσσαλικός σιδηρόδρομος, τρικαλινό περιοδικό στο διαδίκτυο).

Το σιδηροδρομικό δίκτυο Θεσσαλίας

Πηγή: αρχείο ΔΙΛΜΚ

Μέσα λοιπόν σε όλο αυτό το νέο κλίμα αλλαγών, η πολεοδομία αναλαμβάνει αμέσως να αναδιαρθρώσει τη μορφή και την οργάνωση της κληροδοτημένης πόλης και να εκσυγχρονίσει τον τρόπο παραγωγής του αστικού χώρου, να προωθήσει μια νέα αστική ζωή. Δίνει με συγκεκριμένους κανόνες τις αρμοδιότητες και τις υποχρεώσεις της πολιτείας και των πολιτών, και επιβάλλει μια διαδικασία που ολοκληρώνεται σε τρεις φάσεις: τον σχεδιασμό της πόλης, δηλαδή τη διαρρύθμιση της αστικής γης από τις δημόσιες υπηρεσίες, την κατασκευή αστικών υποδομών και δημοσίων κτιρίων από τις νεοσύστατες δημοτικές αρχές, την οικοδόμηση από τους ιδιώτες, σύμφωνα με τους κανόνες της πολιτείας.

Η πρώτη λοιπόν φάση ξεκινάει αμέσως μετά την απελευθέρωση, με την εκπόνηση και έγκριση σχεδίων για τις σημαντικότερες πόλεις: τον Βόλο το 1882 – 1883, τη Λάρισα το 1883, την Καρδίτσα το 1884, τα Τρίκαλα το 1885, τα Φάρσαλα το 1887, τον Αλμυρό και το Βελεστίνο το 1888, ενώ αργότερα θεσπίζονται τα σχέδια για την Καλαμπάκα το 1892, τον Τύρναβο το 1896 και τα Καλά Νερά το 1900.

Πρόκειται για ένα πολεοδομικό μοντέλο που προωθεί την ρήξη στην αταξία της οθωμανικής πόλης και την επιβολή της τάξης, αποδίδει σαφή μορφή αλλά και μια συνεκτικότητα στον αστικό ιστό, αντίθετα με την προηγούμενη εικόνα των συνοικιών, και οργανώνει της λειτουργία της πόλης ως ένα ενιαίο σύνολο. Δημιουργεί κεντρική περιοχή για τις κύριες λειτουργίες και ιεραρχημένους δημόσιους χώρους (Παπαδοπούλου Άννα, 2006: 9) .

Τα σχέδια τώρα των τεσσάρων θεσσαλικών πόλεων εκφράζουν αυτό ακριβώς. Τις προθέσεις αυτές και επιθυμούν να παρουσιάσουν μέσω αυτών κοινά χαρακτηριστικά. Αποτελούνται από ένα συγκεκριμένο πλέγμα δρόμων με ομοιόμορφο οικοδομικά τετράγωνα, το οποίο ενοποιεί τη διάσπαρτη πόλη και ομογενοποιεί τον αστικό ιστό, διευκολύνοντας την κυκλοφορία αλλά και την οικοδόμηση. Καλύπτουν συνήθως επιφάνεια μεγαλύτερη από την ήδη κατοικημένη και επεκτείνονται στις γύρω αδόμητες περιοχές, ώστε να προετοιμάζουν την μελλοντική ανάπτυξη της πόλης (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 180).

Οι πόλεις λοιπόν αποκτούν συνεκτική μορφή αλλά και σαφή όρια. Στη Λάρισα, ο νέος αστικός χώρος καταλαμβάνει ολόκληρη την έκταση μέσα στον περίβολο του 1828, ρυμοτομώντας και τις πρώην αδόμητες επιφάνειες. Η πραγμάτωση όμως των σχεδίων των θεσσαλικών πόλεων γίνεται μέσα σε συνθήκες οικονομικής λιτότητας (λόγω της δημοσιονομικής κρίσης της εποχής) και κάτω από τις ισχυρές δεσμεύσεις που θέτει η προϋφιστάμενη ρυμοτομία και ιδιοκτησία της γης. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να υποχωρήσει ο έντονος μνημειακός χαρακτήρας και να συρρικνωθεί ο πλούσιος αστικός εξοπλισμός που χαρακτήριζε τις πρωτότυπες πολεοδομικές συνθέσεις του ελληνικού κράτους για την Αθήνα, τον Πειραιά και την Ερέτρια τη δεκαετία του 1830 (Ε.Τ.ΕΔ.Κ., 2006: 182-183).

4.2. Η ρυμοτομία των πόλεων αυτών καθώς και οι χαράξεις τους

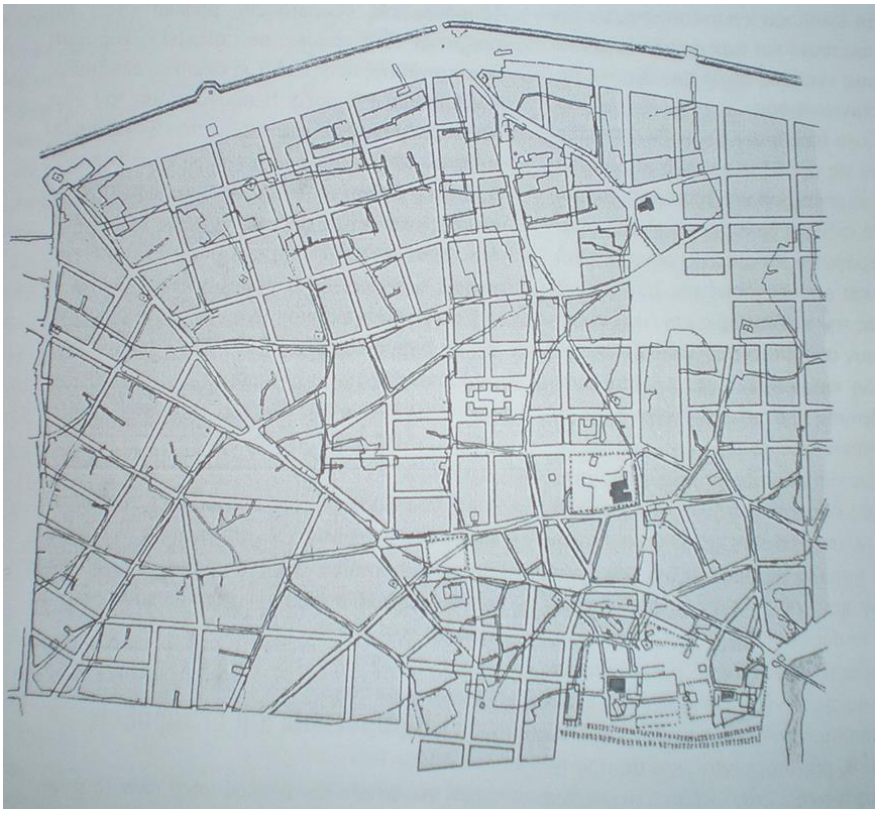
Η γεωμετρία τώρα του αστικού χώρου είναι και το βασικό εργαλείο για την δημιουργία της νέας πόλης. Το ορθογώνιο ρυμοτομικό πλέγμα που υιοθετούν τα σχέδια όλων των θεσσαλικών πόλεων εξασφαλίζει την ορθολογική λειτουργική οργάνωση σε συνδυασμό με μια καινούργια μορφολογία του αστικού χώρου. Είναι μία ανάγκη για μια ριζική ρήξη με την απαρχαιωμένη και αλλόδοξη πόλη του παρελθόντος και προωθεί την νέα εθνική αισθητική. Τα σχέδια των πόλεων λοιπόν, αυτών εισάγουν ένα ιεραρχημένο και ευθύγραμμο οδικό δίκτυο με την διάνοιξη νέων δρόμων ή διαπλάτυνση και ευθυγράμμιση των υφιστάμενων. Όπως πολύ ωραία σημειώνει και ο γνωστός ιστορικός της πολεοδομίας Pierre Lavedan σχολιάζοντας τη ελληνική πολεοδομία του 19ου αιώνα η ευθεία γραμμή και η ορθή γωνία γίνονται σύμβολα της ανεξαρτησίας.

Το πιο έντονο τώρα στοιχείο της εποχής αυτής είναι τα οικοδομικά τετράγωνα και τα οικόπεδα. Έτσι λοιπόν τα οικοδομικά τετράγωνα συνιστούν τα κύτταρα αυτού του νέου αστικού χώρου. Με κανονικές γεωμετρικές μορφές, διαχωρίζουν με σαφήνεια τα όρια του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου, επιβάλλουν την εξωστρεφή διάταξη των κτιρίων προς τον δρόμο και διευκολύνουν την ορθολογική κατάτμηση των οικοπέδων και τον έλεγχο της αξίας της γης. Οι παλιές νησίδες χάνονται και την θέση τους παίρνουν κανονικά οικοδομικά τετράγωνα. Βλέπουμε ότι ο χώρος δέχεται τεράστιες αλλαγές και αρχίζει σιγά, σιγά να δημιουργείται η έννοια της πόλης με την σύνδεση της πλατείας, του κατεξοχήν τόπου κοινωνικότητας που απουσίαζε τελείως (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 184-185).

Παρατηρούμε λοιπόν ότι όλος ο αστικός χώρος δέχεται τεράστιες αλλαγές τόσο στην μορφή του αλλά και στην χρήση του. Ο κόσμος επιθυμεί να φύγει από την ζωή την οποία είχε πριν και να οδηγηθεί σε κάτι νέο. Έχει την ανάγκη αυτό να το δείξει εκτός από την ζωή και την αλλαγή νοοτροπίας και μέσα από την ίδια του την πόλη, την καθημερινότητα του, τη ζωή του.

Θα παρατηρήσουμε και παρακάτω ότι όταν κάτι αλλάζει, αλλάζει συνολικά. Εκτός από την πόλη αλλάζει και ο άνθρωπος που ζει στην πόλη αυτή. Αρχίζουν να δημιουργούνται τάξεις μεταξύ των ανθρώπων αλλά και περιοχές αυτών καθώς και δραστηριότητες. Αυτό το αναφέρω γιατί θέλω να τονίσω την σημασία της λέξης αλλαγής που ουσιαστικά είναι και λανθασμένη αφού από την συνέντευξη την οποία μου παραχώρησε η κυρία Μαρούλα Κλιάφα, τόνισε ότι «δεν υπάρχει η λέξη "αλλάζω" αλλά υπάρχει η λέξη "μεταβάλλομαι" στο χώρο. Αφού για να προχωρήσω χρειάζομαι το παρελθόν μου, για να δω τα υπέρ αλλά και τα κατά τα οποία είχα και να δημιουργήσω το τώρα και το αύριο. Αλλά αυτήν την αλλαγή δεν την παρατηρείς μόνο μέσα σ αυτά που φαίνονται ή εσύ πιστεύεις ότι έγινε, αλλά την παρατηρείς σε κάθε τι που πίστευες ότι δεν ήταν δυνατόν». Μετά λοιπόν από το καλοκαίρι του 1881 η Θεσσαλία, πόσο μάλλον τα Τρίκαλα δέχονται ριζικές αλλαγές σε όλους τους τομείς μέχρι και στον ίδιο τον άνθρωπο.

Το πολεοδομικό σχέδιο της Λάρισας (κεντρική περιοχή 1889)

Πηγή: Αρχείο Δήμου Λάρισας. Επεξεργασία Β. Χαστάογλου.

Τέλος εκείνο το οποίο παίρνει μεγάλη ανάπτυξη την εποχή εκείνη είναι η βιομηχανία. Μετά λοιπόν την απελευθέρωση (1881) η βιομηχανική παραγωγή στην Θεσσαλία είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Μόλις τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα αρχίζουν δειλά να ιδρύονται οι πρώτες βιομηχανίες στο Βόλο, ο οποίος διαθέτει και ένα καλό λιμάνι.

Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία τα οποία έχουμε στην κατοχή μας, στα 1894 λειτουργούν στην περιοχή του Βόλου 13 ατμοκίνητα εργοστάσια (αλευρόμυλοι, βυρσοδεψεία και ένα μικρό χαλυβουργείο), ενώ το 1906 και το 1907 ιδρύονται δύο υφαντήρια και κλωστήρια. Ο κόσμος λοιπόν προχωράει και οδηγείται προς τις μεγάλες αλλαγές (Κλιάφα, 1983).

4.3 Τα Τρίκαλα του 1881 έως το 1900

Μία πόλη αλλάζει. Μία πόλη δημιουργείται. Μία πόλη που αναγεννάτε. Αυτά είναι τα λόγια διαφόρων περιηγητών για την μορφή της πόλης των Τρικάλων τα χρόνια εκείνα, αφού οι αλλαγές τις οποίες δέχεται είναι τεράστιες. Και εντυπωσιακό είναι ότι οι αλλαγές αυτές είναι σε όλους τους τομείς. Ας δούμε λοιπόν τι συμβαίνει στα Τρίκαλα του 1881- 1900.

Η πρώτη αλλαγή που γίνεται στην πόλη την εποχή εκείνη είναι η αλλαγή που γίνεται στον πληθυσμό της περιοχής, ο οποίος αργά αλλά σταθερά, αυξάνεται συνέχεια. Κάτοικοι από τα γύρω χωριά, και ειδικά από τα ορεινά εγκαθίστανται στην πόλη, με πρώτους και περισσότερους τους βλαχόφωνους, που με την δυναμική παρουσίας τους δίνουν νέα ζωή και κίνηση σ αυτήν (Παπαζήσης, 1979: 3).

Η χωρική μονάδα των Τρικάλων υπόκειται σταδιακά σε μία διαδικασία αστικοποίησης, που πληροί τα κριτήρια τόσο του Wilcox που επισημαίνει την αναγκαία εγκατάλειψη της πρωτογενούς αγροτικής απασχόλησης και την ένταξη σε ένα δευτερογενή τομέα εμπορίου, όσο και του jones περί φυσικής συγκέντρωσης κατοικιών, δρόμων και εμπορικών συναλλαγών που δημιουργούν ένα πυκνοκατοικημένο και μόνιμο οικισμό κοινωνικά ετερογενών ατόμων (Δελλαδέτσιμας, 2008: 20,23).

Εκτός όμως από την αύξηση του πληθυσμού έχουμε και την δημιουργία της μεσαίας αστικής τάξης, που με το πέρασμα του χρόνου θα αποτελέσει την οικονομική αλλά και την πολιτική ραχοκοκαλιά της πόλης. Η Τρικαλινή κοινωνία αποτελείται και από άλλα πολλά συνάφια. Είναι οι άνθρωποι που ήλθαν από τα ορεινά χωριά όπως είπαμε και προηγουμένως. Οι περισσότεροι έρχονται από Βλαχόφωνα χωριά όπως το Περιβόλι, τη Σαμαρίνα, το Μέτσοβο, τα χωριά του Ασπροπόταμου, και Σαρακατσαναίοι. Ένας αριθμός ήρθε και από τα χωριά του κάμπου και από τα χωριά των Αγράφων.

Έτσι λοιπόν το κέντρο και οι γύρω συνοικίες μεταμορφώνονται. Οι πλούσιοι γαιοκτήμονες και έμποροι στα ταξίδια τους στο εξωτερικό γνωρίζουν τα μηνύματα

του νεοκλασικισμού που υπάρχουν στην Ευρώπη, αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Τα Τρίκαλα όπως εξάλλου και η υπόλοιπη Ελλάδα, σε μια πρώτη αυθόρμητη κίνηση, στρέφουν την πλάτη στην ανατολή και ανοίγονται προς την Δύση. Η Ανατολή συμβολίζει την σκλαβιά, η Δύση την ελευθερία και τον πολιτισμό. Οι αλλαγές γίνονται σε όλη την πόλη και σε όλες τις συνοικίες. Ας δούμε λοιπόν αναλυτικά τι αλλαγές πραγματοποιήθηκαν στην πόλη αυτή (Αναθεώρηση Γ.Π.Σ. Δημου Τρικκαίων/ Α' φάση: 250).

4.3.1. Η Επιχειρηματικότητα στα Τρίκαλα 1881- 1900

Τα Τρίκαλα, ως την απελευθέρωση τους από τον τουρκικό ζυγό, ήταν όπως αναφέραμε και προηγουμένως πόλη αγροτική, χωρίς καμία βιομηχανική παράδοση. Βέβαια κατά την τουρκοκρατία λειτουργούσαν στην περιοχή Τρικάλων κεραμοποιεία, νερόμυλοι, μαντάνια, βυρσοδεψεία, εργαστήρια χαλβάδων και υφαντήρια. Όμως όλα ήταν σε πρωτόγονη κατάσταση (Κλιάφα, 2010: 15).

Η ενσωμάτωση όμως της Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881, προκάλεσε έναν πανελλήνιο ενθουσιασμό. Όλοι πίστευαν ότι οι προσαρτημένες περιοχές διέθεταν πλούτο. Το ίδιο ενθουσιασμένοι ήταν και οι Θεσσαλοί καλλιεργητές, οι οποίοι πίστευαν ότι η γη θα περάσει στα χέρια τους. Όμως τα πράγματα εξελίχθηκαν εντελώς διαφορετικά. Τα τσιφλίκια αγοράστηκαν από πλούσιους Έλληνες της διασποράς.

Κατά τον Ευάγγελο Πρόντζα, εκείνο που χαρακτηρίζει την περίοδο 1881 – 1885 είναι: «οι περιορισμένες συναλλαγές, η νομισματική αρρυθμία, η αποδυνάμωση της περιοχής σε εργατικά χέρια με την αποχώρηση υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η φυγή κεφαλαίων που συγκεντρώνουν στα χέρια τους μεγάλοι Τούρκοι γαιοκτήμονες, σε συνδυασμό με την πτώση της καταναλωτικής δαπάνης που συνεπάγονταν τα πρότυπα διαβίωσης τους, οι κακές σοδειές της αγροτικής παραγωγής και οι συναλλακτικές δυσχέρειας που προκαλεί η αναγκαία εισαγωγή της ελληνικής νομοθεσίας στις προσαρτημένες περιοχές» (Πρόντζας, 1992: 25).

Πράγματι, μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό Βασίλειο, η εφαρμογή των ελληνικών νόμων δυσκόλεψε πολύ τη ζωή των τρικαλινών, οι οποίοι συνηθισμένοι σε άλλους ρυθμούς και ήθη, συχνά τους παρανοούσαν. Για παράδειγμα όταν, λίγο μετά την ενσωμάτωση, οι τρικαλινοί κλήθηκαν να δηλώσουν το επάγγελμά τους, δεκάδες επιτηδευματίες και τεχνίτες δήλωσαν ότι είναι βιομήχανοι, με αποτέλεσμα το κράτος να τους επιβάλει δεκαπλάσιο φόρο από αυτόν που πλήρωναν επί τουρκοκρατίας. (εφημερίδα «Φάρος του Ολύμπου» 1-01-1884).

Επίσης μεγάλη αναστάτωση στις συναλλαγές των εμπόρων προκάλεσε η μεταβολή του νομισματικού συστήματος. Στην τρικαλινή αγορά, τα δύο πρώτα χρόνια μετά την ενσωμάτωση, επικρατούσε χάος. Η παράλληλη κυκλοφορία ξένων νομισμάτων, ως επί το πλείστον οθωμανικών, με τα νομίσματα της Εθνικής Τράπεζας – τα οποία κυκλοφορούν και στην υπόλοιπη Ελλάδα – και τα νομίσματα της Τράπεζας Ηπειροθεσσαλίας δυσκόλεψε τις εμπορικές συναλλαγές και συχνά οδηγούσε σε κερδοσκοπία.

Τον Ιανουάριο λοιπόν του 1884 ο τρικαλινός τύπος διαμαρτυρόταν έντονα για την αλλαγή του νομίσματος («Φάρος του Ολύμπου» 1-1-1884). Επίσης εκείνο το έτος ο Φάρος του Ολύμπου εκτός από τη αλλαγή του νομίσματος διαμαρτυρόταν ότι η πόλη έχει να διαθέσει πολλούς συμβολαιογράφους αλλά ελάχιστους τεχνίτες.

Επίσης το 1880, οι αδελφοί Βασίλειος και Χρίστος Αθ. Κίτσιου, από το χωριό Χαλίκι, ίδρυσαν με την επωνυμία «Η πρόοδος» μια βιοτεχνία ορειχαλκουργίας και στατηροποιίας, κατασκευάζοντας, όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα Αναγέννησης, «μανουάλια και στατήρες καθώς και καμπάνας ευήχους και τετραφώνους κατά το νέον σύστημα της Βιέννης και Ρωσσίας» («Αναγέννησης» 14-12-1909).

Παράλληλα με τις παραπάνω βιοτεχνίες, συνέχιζαν να λειτουργούν, στη θέση Αλή Καρά της Αγίας Μονής αλλά και στη θέση της σημερινής πλατείας Εθνικής Αντίστασης, εργαστήρια κατεργασίας δερμάτων. Γνωστοί ταμπάκηδες την εποχή εκείνη ήταν οι Ζιώγας ή Γ. Κατσάνης, Ζήσης Γώγας και Αθανάσιος Ταμπακάς.

Παρά τις όποιες δυσκολίες και μεμψιμοιρίες, η εγκατάσταση στα Τρίκαλα – μετά το 1881 – τεχνιτών, εμπόρων και κυρίως επιστημόνων από την παλαιά Ελλάδα, τη Μακεδονία και την Ήπειρο, πλούτισε την τοπική κοινωνία με δυναμικά στοιχεία και της άνοιξε νέες προοπτικές.

Το 1886 γίνεται μια μεγάλη άφιξη και εγκατάσταση στην περιφέρεια Τρικάλων εκατό περίπου οικογενειών υλοτόμων, από την περιοχή Νεστορίου Καστοριάς. Αυτό θα έχει ως συνέπεια να αρχίσει η εκμετάλλευση του δασικού πλούτου της περιοχής, να αναπτυχθεί το ξυλεμπόριο και να συσταθούν πολλά ξυλουργεία, που κατασκεύαζαν ξύλινα αντικείμενα οικιακής χρήσης.

Θετική για την οικονομία του τόπου θα είναι και η μόνιμη πλέον εγκατάσταση στα Τρίκαλα ενός σημαντικού αριθμού κεραμοποιών από την Μακεδονία, οι οποίοι – παράλληλα με τους ντόπιους κεραμάδες – αρχίζουν να κατασκευάζουν χειροποίητα τούβλα και κεραμίδια (Κλιάφα, 2010: 17).

Στην οικονομική ανάπτυξη της Θεσσαλίας και των Τρικάλων συνέβαλε πάρα πολύ και η σύσταση, τον Ιανουάριο του 1882, της προνομιούχου Τράπεζας ΗπειροΘεσσαλίας του Ανδρέα Συγγρού, η οποία χορηγούσε δάνεια με ενέχυρο και ετήσιο επιτόκιο 8%.

Το υποκατάστημα τώρα της Τράπεζας ΗπειροΘεσσαλίας στα Τρίκαλα με διευθυντή τον Ανδρέα Βαμβακά – περί τα οικονομικά ικανότατο, όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα Τρίκκαλα – στεγάστηκε στην μεγάλη οικία του ισραηλίτη Βαρούχ Μάτσα και τα εγκαίνια έγιναν τον Ιούλιο του 1883. Η ίδρυση του δημιούργησε πολλές ελπίδες «για τας ωφελείας ας μέλλει να παράσχει εις το εμπόριον και την γεωργίαν» («Τρίκκαλα» 28-07-1883).

Η ίδρυση της τράπεζας ΗπειροΘεσσαλίας, μεταξύ των άλλων αποσκοπούσε και στη χορήγηση χαμηλότοκων δανείων στους αγρότες για την αγορά κτημάτων. Όμως ο διευθυντής της τράπεζας ήταν φειδωλός στη χορήγηση τέτοιων δανείων, εξ' ου και οι πολλές διαμαρτυρίες αγροτών αλλά και τα δυσμενή σχόλια του τοπικού Τύπου («Οι Εργάται» 09-06-1885).

Η οικονομική όμως πρόοδος της τοπικής κοινωνίας έγινε πιο ορατή με την ίδρυση του εμπορικού καταστήματος Αναγνωστιάδη (1881), του Ιωάννη Μαλικιώση (1882) και τριών μεγάλων καταστημάτων γενικού εμπορίου (1883), που πουλούσαν από κοσμήματα, κασμήρια και έτοιμα ενδύματα εισαγωγής από την Ευρώπη έως είδη κηνυγιού, ρεβόλβερ, υαλικά , ακόμα και μπογιές και πινέλα ζωγραφικής.

Ένα ακόμα αξιοσημείωτο είναι το δημόσιο Καπνοκοπτήριο το φθινόπωρο του 1883. Ήδη από την εποχή της τουρκοκρατίας, παράλληλα με τα δημητριακά, οι

αγρότες της περιφέρειας Τρικάλων, ιδιαίτερα οι Οθωμανοί, καλλιεργούσαν καπνά. Η ίδρυση του καπνοκοπτηρίου θα συμβάλει στην καλύτερη επεξεργασία του τοπικού καπνού και στην παραγωγή χειροποίητων τσιγάρων.

Επίσης στην τόνωση της τοπικής οικονομίας καθοριστικό ρόλο θα παίξει η καθιέρωση, το 1884, δια βασιλικού διατάγματος εμποροπανήγυρης, διάρκειας μιας εβδομάδας (Κλιάφα, 2010: 19).

Βλέπει κάποιος ότι τη μεγάλη ώθηση στην τοπική οικονομία έγινε με την ίδρυση των βιομηχανικών μονάδων των πρώτων ετών μετά το 1881. Έρχεται μόνο μια κρίση 1897 και 1988 λόγω του ελληνοτουρκικού πολέμου αλλά και το 1899, ο περονόσπορος κατέστρεψε στην περιφέρεια Τρικάλων τα αμπέλια και την παραγωγή κρασιού. Η απόδοση της γης εξακολουθούσε να είναι χαμηλή, οι συχνές θεομηνίες αλλά και οι πλημμύρες κατέστρεψαν τις σοδειές, ενώ ο ανταγωνισμός, λόγω εισαγωγής σιταριού από τη Ρωσία, είχε ως αποτέλεσμα την πτώση της τιμής των ντόπιων δημητριακών. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα κοινωνικές επιπτώσεις για την κοινωνία των Τρικάλων λίγο πριν μπει στον 20ο αιώνα. Την εικόνα την αλλάζουν οι έμποροι οι οποίοι οργανώνονται και το 1900 ιδρύεται ο Εμπορικός Σύλλογος, ο οποίος θα προασπίζει τα συμφέροντα των εμπόρων και παράλληλα, έχοντας και κοινωνικό ρόλο, θα συμβάλει στην επίλυση πολλών τοπικών προβλημάτων. Από εκεί και μετά αρχίζει ξανά να αλλάζει το τοπίο της πόλης προς μία θετική κατεύθυνση (Κλιάφα, 2010: 20,21).

4.3.2. Η μουσική στα Τρίκαλα το 1881-1900

Κάποιος θα σκεφτεί ότι όταν αλλάζει ένα τοπίο σημαίνει ότι αλλάζουν η δομή ή οι άνθρωποι. Είναι όμως γεγονός ότι μπορεί κανείς να εντοπίσει την αλλαγή σε μη αναμενόμενα σημεία. Ένα από αυτά τα στοιχεία είναι και η μουσική. Βλέποντας κάποιος το κομμάτι αυτό θα καταλάβει ότι μέσα από την μουσική της κάθε εποχής μπορεί να αντλήσει μια εικόνα εκείνη τη χρονική περίοδο. Θα δούμε λοιπόν την

εξέλιξη της μουσικής της εποχής εκείνης. Η μουσική στην πόλη αυτή πάντα κατείχε μία υψηλή θέση στη ζωή των κατοίκων.

Από αυτά τα οποία έχουμε ανακαλύψει στα αρχεία που μπορέσαμε να βρούμε είναι ότι η κοινωνία των Τρικάλων αποτελούνταν από άτομα τα οποία είχαν διαφορετική καταγωγή. Τον περισσότερο καιρό η συνεύρεση τους ήταν πάρα πολύ καλή, αν και κατά καιρούς υπήρχαν εντάσεις. Λόγω της πολυεθνικής σύνθεσης της τρικαλινής κοινωνίας τα μουσικά ακούσματα στην πόλη θα πρέπει να ήταν ποικίλα. Τα στοιχεία τα οποία διαθέτουμε για τη μουσική κίνηση στα Τρίκαλα κατά τα πρώτα χρόνια της απελευθέρωσης από τον τούρκικο ζυγό είναι λιγοστά.

Από πρόσφατες μελέτες γνωρίζουμε ότι στα τέλη του 19ου αιώνα λειτουργούσε στον τρικαλινό γυφτομαχαλά σχολή κλαρίνου με δάσκαλο τον πολύ καλό κλαρινίστα Γιώργο Αρίφη , γνωστό και ως Αλιμάζη. Κατά περίεργο τρόπο ο τοπικός τύπος, ο οποίος αρχίζει να εκδίδεται ένα μήνα μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας, δεν αναφέρει τίποτα σχετικό. Γενικά οι τρικαλινές εφημερίδες δεν ασχολούνταν με τις ντόπιες κομπανίες και αγνοούσαν συστηματικά, τους εμπειρικούς οργανοπαίχτες, μερικοί από τους οποίους ήταν πολύ καλοί (Κλιάφα, 2003: 14).

Ωστόσο, για τα καφωδεία και τα καφέ σαντάν, τα οποία από τα πρώτα χρόνια της απελευθέρωσης λειτουργούσαν στην πόλη, έχουμε αρκετές αναφορές, κυρίως λόγω της κακής τους φήμης. «Στο καφέ σαντάν της πόλεώς μας [.....] είναι αδύνατον εκάστην εσπέραν να μην λάβωσι χώραν διαπληκτισμοί και ασχημίαι, προκαλούμενοι κατά το πλείστον παρά νέων Οθωμανών», γράφει η εφημερίδα «Οι Εργάται» 23-10-1883. Από τις αναφορές από τις τοπικές εφημερίδες όπως και η προηγούμενη μας δείχνουν ότι η πελατεία αυτών των καφωδείων ήταν αποκλειστικά αντρική.

Τα χρόνια όμως περνάνε, ο ερχομός και η εγκατάσταση στην πόλη ξένων, κυρίως επιστημόνων, από τη νότια Ελλάδα αλλά και Ηπειρωτών, είχε ευεργετική επίδραση στον ντόπιο πληθυσμό. Σιγά, σιγά σχηματίζεται μια μικρή κοινωνία καλλιεργημένων ανθρώπων που θέλγονται από την έντεχνη μουσική. Από μαρτυρίες παλαιών Τρικαλινών γνωρίζουμε ότι οι γαιοκτήμονες είχαν στα σπίτια τους μουσικοδιδάσκαλους για να διδάσκουν στα παιδιά τους μουσική, ενώ από τις αρχές ήδη του 1900 Τρικαλινές, κόρες μεγαλοαστών, φοιτούσαν σε ωδεία των Αθηνών (Κλιάφα, 2003: 17).

4.3.3. Πολεοδομικό σχέδιο πόλης και δομή

Πέρα από το μεράκι των κατοίκων και των πρώτων Δημάρχων να δημιουργήσουν μία νέα, όμορφη και σύγχρονη, για την εποχή εκείνη, πόλη, υπήρχε και μία τάση να εξαφανίσουν κάθε τι τούρκικο, είτε αυτό ήταν καλό είτε άσχημο. Η ανάπλαση της πόλεως, ευτυχώς, αρχίζει με σωστές βάσεις, γιατί το πρώτο μέλημα της τότε δημοτικής αρχής ήταν να δημιουργήσει ρυμοτομικό σχέδιο, που άρχισε να εφαρμόζεται σταδιακά από το 1885. Το σχέδιο εκείνο δημιούργησε τον πυρήνα της σημερινής πόλεως, για να έλθει αργότερα το σχέδιο του 1937 να συμπληρώσει αλλά και να βελτιώσει το παλιό (Βλυτσάκης, 1892: 63).

Οι σημερινοί μεγάλοι δρόμοι της πόλεως, πλάτους 20μ., όπως η Ασκληπιού, Κονδύλη, Λαρίσης, Σαράφη και άλλοι μικρότερου πλάτους, προϋπόθεταν φαντασία και τόλμη, όχι μόνο του μηχανικού που θα εκπονούσε την μελέτη, αλλά και των πρώτων δημάρχων, για να το υιοθετήσουν.

Ήταν ένα τόλμημα, πολύ σοβαρό, για την εποχή εκείνη, γιατί ρυμοτομούνταν πολλές ιδιοκτησίες με σπίτια και μαγαζιά και με την εφαρμογή του δημιουργούσε πολλά κοινωνικά προβλήματα αφού την εποχή εκείνη κυκλοφορούσαν μόνο αραμπάδες και ζώα. Και τότε, όπως και τώρα, υπήρχαν καταγγελίες, για ρουσφέτια και κομπίνες, σχετικά με την εκπόνηση του σχεδίου πόλεως (Βλυτσάκης, 1892: 64,65). Για μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα θα παραθέσουμε και μερικά αποσπάσματα από τις τοπικές εφημερίδες εκείνης της εποχής οι οποίες μας δίνουν πληροφορίες σχετικές με το θέμα.

Τις πρώτες πληροφορίες μας τις δίνει η εφημερίδα «ΤΡΙΚΚΑΛΑ» στο φύλλο της 12-5-1883 που μας μιλάει για την κατασκευή πεζοδρομίων δεξιά και αριστερά του ποταμού: «Ήρξατο και εξακολουθεί η χωροστάθμησις του διά της πόλεως ημών ρέοντος ποταμού προς κανονισμόν της κοίτης αυτού και κατασκευή πεζοδρομίων εξ αμφοτέρων των οχθών».

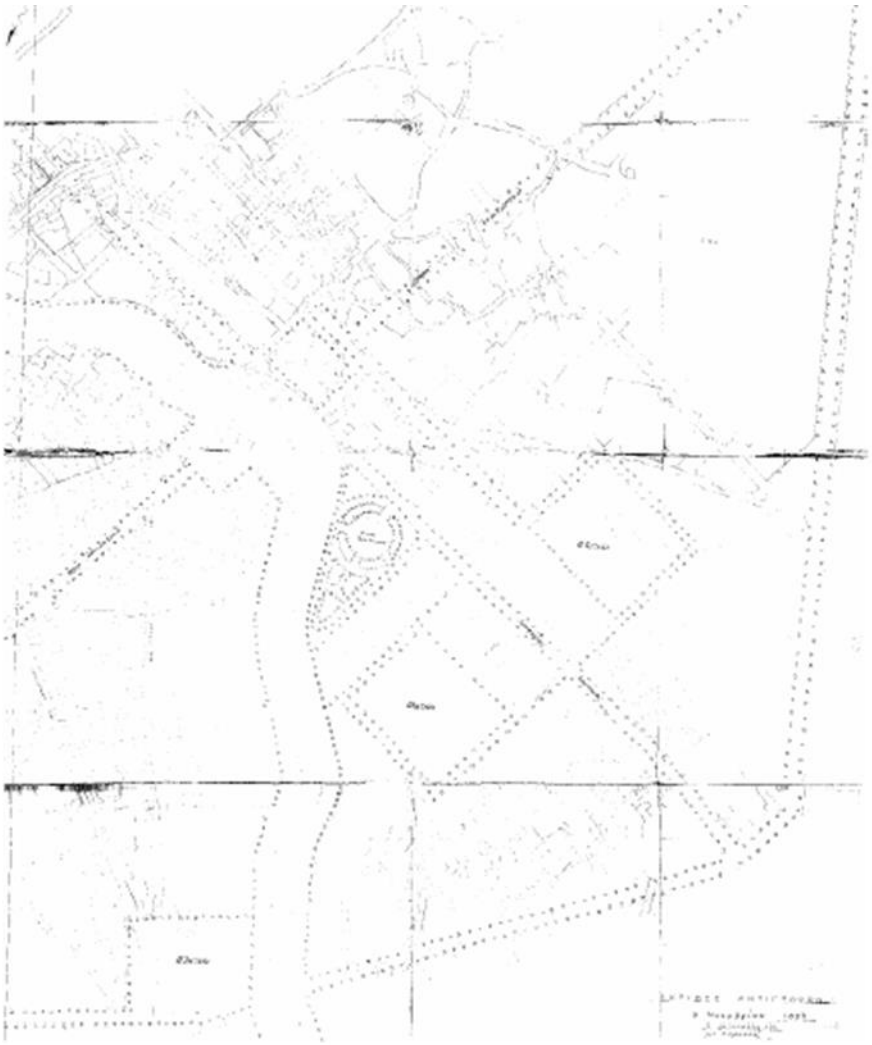
Στις 31-3-1884 προσλαμβάνεται μηχανικός του Δήμου ο Μένανδρος Ποτεσάριος, ο οποίος και συντάσσει το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο των Τρικάλων. Την εποχή αυτή

νεομηχανικός είναι ο Χρυσοχόου, τον οποίο η εφημερίδα «ΟΙ ΕΡΓΑΤΑΙ» τον παρουσιάζει ως άμεμπτων, ενώ αντίθετα τον μηχανικό του Δήμου τον κατηγορεί ότι επηρεάσθηκε στην χάραξη του σχεδίου από τον Δήμαρχο και ότι ζημιώνει τους ιδιώτες. Σήμερα φαίνεται πως έκανε καλά τη δουλειά του (Κατσόγιαννος, 2001: 41).

Το νέο σχέδιο όπως φαίνεται είναι βασισμένο στο Ιπποδάμειο σύστημα, καταργεί τις μεσαιωνικές χαράξεις σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις τάσεις της εποχής, που επιδιώκουν τη δημιουργία νέων και σύγχρονων πόλεων, και την εξαφάνιση κάθε στοιχείου που υπενθύμιζε την οθωμανική κυριαρχία. Διατηρεί με μικρές ευθυγραμμίσεις κάποιες από τις μεσαιωνικές χαράξεις τις προεπαναστατικής πόλης, με χαρακτηριστικότερες τις οδού Βύρωνος, Καποδιστρίου που οδηγούν στο Κουρσούμ Τζαμί νότια του Ληθαίου (Κατσόγιαννος, 2001: 42,43).

Ρυμοτομικό Σχέδιο της πόλης των Τρικάλων (1885)

(Αναθεώρηση Γ.Π.Σ. Δήμου Τρικκαίων / Α΄ Φάση)

Με το νέο σχέδιο χαράζονται οι σημερινοί βασικοί άξονες της πόλης κάθετοι μεταξύ τους, η Ασκληπιού – Κονδύλη, και η Λαρίσης – Σαράφη, καθώς και ένα πλέγμα μικρότερου πλάτους δρόμων. Στο σημείο συνάντησης τους πάνω στην καμπή του Ληθαίου, δημιουργείται μεγάλος κοινόχρηστος χώρος, που σε μεγάλο βαθμό διατηρείται σήμερα. Κατά μήκος των κύριων οδικών αξόνων και κατά μήκος των οχθών του Ληθαίου προβλέπονται δενδροστοιχίες. Στο σχέδιο προβλέπονται και

άλλες μεγάλων διαστάσεων πλατείες, και κήποι που όμως στην πλειοψηφία τους καταργήθηκαν με το επόμενο ρυμοτομικό σχέδιο.

Το σχέδιο ρυμοτομούσε πολλές ιδιοκτησίες με σπίτια και μαγαζιά και η εφαρμογή του δημιουργούσε όπως είναι φυσικό, πολλά κοινωνικά προβλήματα και αντιδράσεις. Αποσπάσματα εφημερίδων της εποχής μας δίνουν ένα καλό υλικό για την εικόνα, τις αντιδράσεις και τα έργα (Αναθεώρηση Γ.Π.Σ. Δήμου Τρικκαίων / Α΄ Φάση: 257).

Τον Οκτώβριο του 1887 η μεταμόρφωση της πόλης επισημαίνεται από την εφημερίδα «Θεσσαλιώτις» όπου αναφέρεται πως τα Τρίκαλα: *«ρυμοτομούμενα τίθενται εν κανονικώ σχεδίω και ευθυγραμμία, πολλά παλαιά καταστήματα ασβεστολιθόκτιστα κατεδαφίστηκαν χάριν εφαρμογής του σχεδίου, νέα δε ανεγείρονται εν τω σχεδίω επίσης λιθόκτιστα, μεγαλοπρεπή και ωραία, παριστώντα εις τον θεατήν αλλοίαν όψιν της πόλεως, ευφρόσυνον και θελκτικήν»*, για να επανέλθει την επόμενη χρονιά (10-12-1888) γράφοντας ότι: *«η πόλις ολοέν εξαπλούται και επεκτείνεται ως εκ της ανεγέρσεως ωραίων οικοδομών και βαίνει επί το ευρωπαϊκότερον»*.

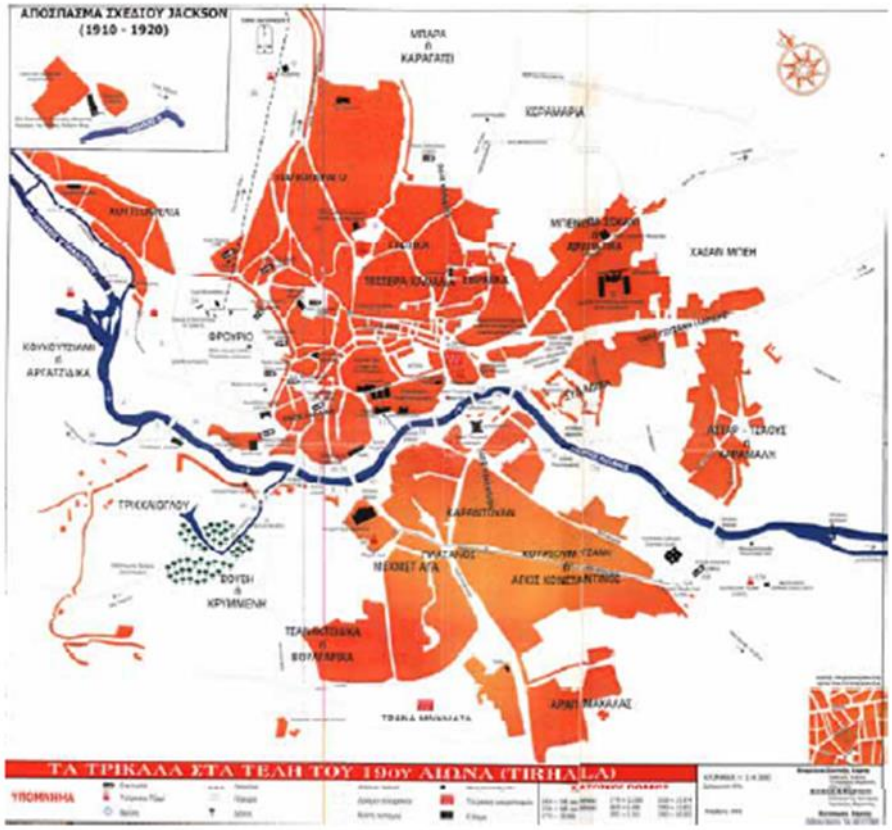
Η πόλη μεταμορφώνεται σταδιακά με την εφαρμογή του νέου σχεδίου που δυστυχώς σήμαινε την απώλεια σημαντικών ιστορικών στοιχείων της. Στο τέλος της δεκαετίας του 1880 όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η τότε δημοτική αρχή, με δήμαρχο, τον Γ. Κανούτα, κατεδαφίζει το τζαμί, που είναι στην κεντρική πλατεία και ξηλώνει τα δύο νεκροταφεία και τις μαρμάρινες πλάκες που τις χρησιμοποιούν οι Τρικαλινοί για να πλακοστρώσουν τις αυλές τους. Τα θεμέλια του τζαμιού αυτού υπάρχουν ακόμα, κάτω από το δάπεδο της πλατείας. Διαμορφώνεται ο χώρος και δημιουργείται ένα είδος πλατείας, με τη φύτευση ορισμένων δένδρων, όπως ακακίες, που οι Τρικαλινοί την αποκαλούν Μεγάλη Πλατεία (Τριανταφύλλου, 1992: 12).

Το μπεζεστένι, μεγάλο εμπορικό συγκρότημα, που βρισκόταν στο παλιό εμπορικό κέντρο στη θέση του σημερινού Ο.Τ.Ε., στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση, λειτουργεί, όπως παλιά και μάλιστα στεγάζει νέου είδους μαγαζιά, όπως ζυθοπωλεία. Σταδιακά όμως υποβαθμίζεται και τέλος κατεδαφίζεται για να ανεγερθούν στη θέση του νέα καταστήματα και να διανοιχθούν και νέοι δρόμοι όπως προέβλεπε το νέο σχέδιο μεταξύ των σημερινών οδών Αθ. Διάκου και 25ης Μαρτίου. Στην κεντρική πλατεία παραμένει για λίγα χρόνια ακόμη το παλιό τζαμί της πόλεως του Χατζή Τουρχάν Βεή (Παζάρ Τζαμί). Απέναντι από το τζαμί στη γωνία των σημερινών οδών

Στουρνάρα και Ερμού υπήρχαν Τούρκικες φυλακές που έφταναν μέχρι την οδό Σαράφη και την οδό Χατζηπέτρου.

Ένα άλλο έργο για την αναμόρφωση της πόλεως ήταν η κατασκευή της κεντρικής γέφυρας το 1886. Με την τοποθέτηση της κεντρικής γέφυρας και την κατασκευή του σιδηροδρομικού σταθμού στην άλλη άκρη της πόλης αρχίζει σιγά, σιγά και η αλλαγή της εικόνας της πόλης (Κατσόγιαννος, 2001: 44,45).

Η πόλη των Τρικάλων στα τέλη του 19ου αιώνα

Πηγή: Αρχείο Νεκτάριου Κατσόγιαννου

4.3.4. <u>Αλλαγή τοπίου, ονομάτων και δημιουργία έργων</u>

Οι Τούρκοι, χρόνο με το χρόνο, λιγοστεύουν, οι μεγάλες περιουσίες με τις τεράστιες γεωργικές εκτάσεις και τ' ακίνητα περιέρχονται στα χέρια των Ελλήνων. Χάνεται ο Τούρκος τσιφλικάς και στη θέση του δημιουργείται ένας άλλος, ο Έλληνας τσιφλικάς. Μεγάλες εκτάσεις του κάμπου, μαζί με πολλά χωριά, τα εξουσιάζουν από τα πλούτη που συγκεντρώνουν, κτίζουν τα ωραιότερα σπίτια στην πόλη, τα λεγόμενα «αρχοντικά». Οι πλούσιοι αυτοί γαιοκτήμονες και έμποροι κατοικούν στο Βαρούσι, τη χριστιανική συνοικία κάτω από το κάστρο και παράλληλα διατηρούν τα «κονάκια», δηλ. τις κατοικίες στα κτήματά τους (Κατσόγιαννος, 2001: 48-51).

Το τζαμί στη θέση Κουκουτζάμι, πλησίον του σημερινού εργοστασίου του Κλωτσοτήρα, ερειπώνεται και σε λίγο καιρό κατεδαφίζεται, γιατί μένει χωρίς πιστούς. Το ίδιο επίσης και των Κουτσομυλίων. Θα παραμείνει μόνο όρθια η παλιά θολωτή πέτρινη Βρύση που έτρεχε δίπλα σ αυτό. Την ίδια τύχη έχουν και δύο άλλα τζαμιά στη συνοικία Παλιοσάραγο και το άλλο της Μπάρας. Απομένουν τελικά 2 τζαμιά του Μεχμέτ Αγά επί των οδών Κωλέττη και Ζιάκα, δίπλα στο παλιό γυμνάσιο αρρένων, και το άλλο του Αγίου Κωνσταντίνου, το γνωστό Κουρσούμ Τζαμί. Ακόμη τα δύο παλιά σαράγια του Βελή πασά και του Μουχτάρ, το ένα στη συνοικία Εσκί Σαράι και το άλλο στη συνοικία Αραπάτικα, αφού δεν υπάρχουν οι μεγάλοι αφεντάδες, αρχίζουν να ερειπώνονται. Τα δημόσια λουτρά τα οποία υπήρχαν στην πόλη λειτουργούν για λίγα χρόνια ακόμα και το μεγαλύτερο απ' όλα, του Αγίου Κωνσταντίνου μετατρέπεται σε φυλακές (Βλυτσάκης, 1892: 79).

Τα πολλά τούρκικα νεκροταφεία, που υπάρχουν στη πόλη, το ένα μετά το άλλο ισοπεδώνονται και γίνονται οικόπεδα των Τρικαλινών ή βακούφια. Και ήταν πολλά στην πόλη, γιατί οι Τούρκοι είχαν την συνήθεια να μην βάζουν ποτέ άλλο νεκρό στον ίδιο τάφο. Το μεγάλο πλάτος της οδού 28ης Οκτωβρίου και Ηρώων Αλβανικού Μετώπου, που οδηγεί στην κεντρική πλατεία στα δικαστήρια οφείλεται στο μεγάλο τούρκικο νεκροταφείο, που ήταν στην τοποθεσία αυτή. Για τον τελευταίο Τούρκο νεκρό θα μείνει το νεκροταφείο, που βρίσκεται στην συνοικία Καραμα(ν)λη, οπού σήμερα βρίσκεται εκεί το κτηνιατρείο της πόλεως. Εκεί θα θαφτεί και ο τελευταίος τούρκος Δήμαρχος και φιλέλληνας ο Τεμήρ Καρδής Βέης (Κατσόγιαννος, 2001: 54-56).

Μέσα σε αυτήν την τεράστια αλλαγή, που γίνεται στην πόλη, αρχίζουν σιγά σιγά να ξεφυτρώνουν και τα πρώτα καινούργια καταστήματα, στο κέντρο και στις γειτονιές, να κτίζονται μεγάλα και όμορφα σπίτια, ορισμένα με νεοκλασική γραμμή. Αυτό μας το λέει και ο κ. Γεωργιάδης (1897), που γράφει: «από τους χρόνους όμως, της προσαρτήσεως ερυμοτομήθη μεν η πόλις κατά την πλείστην αυτής έκτασιν, κομψόταται δε οικίαι ανηγέρθησαν και δεν θα βραδυνή αύτη εξωραϊζωμένη να καταστή μίαν των ωραιοτέρων και πολυανθρωποτέρων δευτερευουσών πόλεων του Ελληνικού Βασιλείου, καθ' όσον οσημέραι εγκαθίστανται εν αυτή πολλοί χάριν εμπορίας εκ τε των παρακειμένων ορεινών χωρίων και εκ της γείτονος Ηπείρου».

Από τα καταστήματα αυτά που κτίστηκαν τα πρώτα χρόνια και λίγο αργότερα με την ωραία αρχιτεκτονική τους γραμμή, πολλά σώζονται μέχρι και σήμερα. Το 1890 ανεγείρεται και η μεγάλη όμορφη λαϊκή αγορά (Χασάπικα), η οποία κατεδαφίστηκε το 1969.

Η μόνη συνοικία που παραμένει ανέπαφη και δεν υφίσταται καμία αλλαγή είναι το Βαρούσι, διατηρώντας την δική της αρχιτεκτονική μορφή μέχρι των ημερών μας. Κι ενώ διατηρεί το χρώμα της, χρόνο με το χρόνο έρχεται η παρακμή της, τον καιρό που αρχίζει η ανάπτυξη της νέας πόλης (Κατσόγιαννος, 2001: 57).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^{Ο}

Η Θεσσαλία κατά τα έτη 1900 – 1940

5.1 Ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της περιόδου

Η περίοδος αυτήν είναι από τις πιο πολυτάραχες στην ιστορία της Ελλάδας και της Θεσσαλίας. Μέσα σε αυτά τα χρόνια ζήσαμε τους δύο βαλκανικούς και τους δύο παγκόσμιους πολέμους, την μικρασιατική καταστροφή, κάμποσες δικτατορίες και τον εμφύλιο. Όλα αυτά επηρέασαν όχι μόνο την οικονομία της Θεσσαλίας αλλά και ολόκληρης της Ελλάδος.

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή οι συνθήκες που δημιουργήθηκαν με τον ερχομό των προσφύγων επέσπευσαν τη ρύθμιση του αγροτικού προβλήματος. Ως το 1938 απαλλοτριώθηκαν στη Θεσσαλία 472 τσιφλίκια και αποκαταστάθηκαν 38.117 ακτήμονες καλλιεργητές. Η απόδοση της γης στους κολίγους έδωσε κίνητρα στους αγρότες, που άρχισαν τώρα να καλλιεργούν πιο συστηματικά τη γη, εφαρμόζοντας καινούργιες μεθόδους σε αυτήν.

Μετά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο οι μετασχηματισμοί που σημειώθηκαν επέδρασαν στην κοινωνική ζωή της Θεσσαλίας. Η αστική τάξη, που την αποτελούν επιστήμονες, έμποροι και βιοτέχνες, αρχίζει γύρω στο 1920 να κυριαρχεί στην οικονομική και πολιτική ζωή. Στη δεκαετία του 20 παρατηρείται μια έντονη πολιτιστική ζωή σε όλες τις Θεσσαλικές πόλεις (Κλιάφα, 1983: 100).

Εκτός από τα δρώμενα στην πολιτική που όπως είδαμε ήταν πολύ έντονα, η περίοδος αυτή φέρνει έντονες αλλαγές στην εικόνα της Θεσσαλίας και σε όλους τους άλλους τομείς. Αλλάζει η μορφή των πόλεων, την εικόνα των οποίων, μας τις δίνει η κ. Χαστάογλου όπου μας μιλάει για την εξέλιξη των Θεσσαλικών πόλεων και μας

λέει ότι οι πόλεις της Θεσσαλίας στις αρχές του 20ου αιώνα έχουν δημιουργήσει μία νεοκλασική εμφάνιση. Πιο συγκεκριμένα είχαν αποκτήσει τακτική ρυμοτομία με ευθύγραμμους δρόμους, πλατείες και πάρκα, κανονικά οικοδομικά τετράγωνα, νέες λειτουργίες και δημόσια κτήρια (σχολεία, νοσοκομεία, δικαστήρια, αγορές, σταθμούς κ.λπ.), και η αισθητική των κτιρίων τους –δημόσιων και ιδιωτικών– ακολούθησε τη νεοκλασική αρχιτεκτονική του βασιλείου. Το δεύτερο κύμα αλλαγών θα έρθει μετά το 1990 όπου εκεί το τοπίο δέχεται ξανά μεγάλες αλλαγές (Χαστάογλου 2011)[6].

Η Λάρισα του 1900

Πηγή: (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, http://www.eleftheria.gr)

[6] http://www.eleftheria.gr

5.1.2. Το Αγροτικό Ζήτημα

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα τα οποία εξελίχθηκαν την εποχή εκείνη είναι το αγροτικό ζήτημα. Το αγροτικό ζήτημα επηρέασε ολόκληρη τη Θεσσαλία και άλλαξε ολοκληρωτικά την εικόνα της στο χρόνο. Επειδή λοιπόν η σημασία του είναι τεράστια για το Θεσσαλικό κάμπο, αξίζει να παραθέσουμε κάποια στοιχεία.

Όλα ξεκίνησαν λίγο πριν την ένωση της Θεσσαλίας με την Ελλάδα, όταν οι Τούρκοι, εκτός από λίγους, άρχισαν να μεταβιβάζουν τους τίτλους κυριότητας της γης σε πλούσιους Έλληνες του εξωτερικού. Μαζί όμως, με τα τσιφλίκια αγόρασαν και τους κολίγους κι όλη την υποδομή της αγροτικής παραγωγής. Οι αγρότες έτσι δεν έγιναν κύριοι της γης τους αλλά εργάζονταν στα κτήματα των τσιφλικάδων. Όσοι κολίγοι είχαν ζευγάρια βοδιών ή αλόγων, νοίκιαζαν έναν αριθμό στρεμμάτων, τα καλλιεργούσαν με σιτάρι ή καλαμπόκι, και στην παραγωγή περνούσαν οι χαβαλέδες και τα σφράγιζαν για να εξασφαλίσουν το μερίδιο του αφεντικού, που ήταν ίσο με το τρίτο της παραγωγής ή και σε άλλες περιπτώσεις το μισό. Με το προηγούμενο καθεστώς της Τουρκοκρατίας οι αγρότες ήταν περίπου κάτι σαν συμμέτοχοι εταιρίας ενώ μετά την απελευθέρωση έγιναν ενοικιαστές της γης από την οποία ο ιδιοκτήτης μπορούσε να τους διώξει όποτε ήθελε (Λαζάρου1994: 21,22,126).

Η πρώτη θετική απόπειρα προς όφελος των κολλίγων προσπάθησε να γίνει από τον πρωθυπουργό Αλέξανδρο Κουμουνδούρο μετά την εκλογή του στις 20 Δεκεμβρίου 1881, ο οποίος προσπάθησε να υλοποιήσει τις υποσχέσεις του για απαλλοτρίωση των τσιφλικιών και διανομή τους στους κολλίγους. Όμως, το πολιτικό και οικονομικό κατεστημένο ματαίωσε τα σχέδιά του και ο Βασιλιάς Γεώργιος Α’ διόρισε πρωθυπουργό το Χαρίλαο Τρικούπη το Μάρτιο του 1882.

Τότε οι μεγαλογαιοκτήμονες πρόβαλαν αυξημένες απαιτήσεις για αγαθά που απολάμβαναν ανέκαθεν οι χωρικοί σε κατοικίες, κήπους, βοσκότοπους και δάση. Επιπλέον, χρησιμοποίησαν αγροφύλακες για εκφοβισμό των αγροτών, γενίκευσαν τη χρήση των συμβολαίων περιορισμένης διάρκειας για να αποφύγουν τυχόν κινδύνους από τη συνεχή νομή των κτημάτων από τα ίδια άτομα και άσκησαν σε μεγάλο βαθμό το δικαίωμα των εξώσεων. Από την άλλη επέκτειναν τους βοσκότοπους και τα νοίκιαζαν σε νομάδες κτηνοτρόφους μειώνοντας τον κίνδυνο διεκδίκησης των

εκτάσεων απ' αυτούς. Εξαιτίας, αυτών των ενεργειών οξύνονταν οι αντιθέσεις τσιφλικάδων – κολίγων καθώς καταγγέλλονταν από τους δεύτερους παραβίαση των όρων της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Οι υποθέσεις έφταναν στα δικαστήρια αλλά δύσκολα προχωρούσαν γιατί οι αγρότες ήταν οικονομικά αδύνατοι («Ιστορικά» εφ. Ελευθεροτυπία, τ.72).

Στις αρχές του 20ου αιώνα η οικονομική κατάσταση και η ζωή των κολλίγων είναι απελπιστικά άσχημη. Το ελληνικό κράτος είχε γίνει το ίδιο μεγαλογαιοκτήμονας κατέχοντας πάνω από 500.000 στρέμματα γης τη διαχείριση των οποίων είχε αναθέσει σε κατά τόπους επιτροπές. Ο μηχανισμός διαχείρισης των τσιφλικιών που τον αποτελούσαν επιστάτες, καταπατητές, ενοικιαστές και διάφοροι διοικητικοί υπάλληλοι, αποδείχθηκε χειρότερος και από τους εναπομείναντες τσιφλικάδες (εφ. «Αναγέννησις», φύλλο 3-08-1902).

Στις 27 Νοεμβρίου 1906 ιδρύθηκε με έδρα τα Τρίκαλα, με τη συμμετοχή δυο Μεγαλοκαλυβιωτών, ο πρώτος Γεωργικός Σύνδεσμος Δυτικής Θεσσαλίας με σκοπό την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών υπέρ των αγροτών. Καθώς περνάνε τα χρόνια η κατάσταση γίνεται χειρότερη. Οι συγκεντρώσεις καθώς τα συλλαλητήρια αυξάνονται. Η κατάσταση γίνεται πιο εκρηκτική ακόμα με την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων. Με την έναρξη τους τον Οκτώβριο του 1912 μπορεί ν' ανέστειλε προσωρινά την προσπάθεια του αγροτικού κινήματος της Θεσσαλίας, οι ηγέτες του όμως κατέφυγαν σε άλλες μορφές πάλης. Επωφελήθηκαν από την πολεμική επίδοση των στρατευμένων στην θεσσαλική 1η Μεραρχία. Βουλευτές της Θεσσαλίας, επικαλέσθηκαν την δράση αυτή των Θεσσαλών στον πόλεμο και ανάγκασαν την κυβέρνηση Βενιζέλου να εισαγάγει στις 21 Δεκεμβρίου 1913 προς ψήφιση νόμο, που απαγόρευε τις εξώσεις κολλίγων από τα τσιφλίκια, μέχρι την 31 Αυγούστου 1915.

Η θετική έκβαση τελικά έρχεται το 1916-1926 όπου τελικά πραγματοποιούνται οι απαλλοτριώσεις. Από καταγραφές λοιπόν μαθαίνουμε ότι το 1926 έγινε απαλλοτρίωση 1.724 τσιφλικιών σ' όλη την Ελλάδα εκ των οποίων τα 472 βρίσκονταν στη Θεσσαλία («Τρικαλινά», τ. 21ος).

5.1.3. Η Βιομηχανία στη Θεσσαλία του 1900

Την περίοδο εκείνη πολύ σημαντικό κομμάτι στην αλλαγή της υφιστάμενης κατάστασης είναι η βιομηχανία. Σύμφωνα λοιπόν με την απογραφή του 1907 ο ενεργός πληθυσμός της Θεσσαλίας ήταν 115.971. Από αυτούς μόνο 14.111 άτομα δηλαδή ποσοστό 12,2%, απασχολούνταν στη Χειροτεχνία- Βιοτεχνία – Βιομηχανία.

Ακόμη, η επίσημη απογραφή τεχνικών και βιομηχανικών καταστημάτων, που έγινε το 1920, έδωσε τα εξής στοιχεία: Στη Θεσσαλία λειτουργούσαν την εποχή εκείνη 2.570 βιοτεχνίες – βιομηχανίες που απασχολούσαν μόνο 9.311 άτομα. Από αυτές το 67% βρισκόταν στους νομούς Μαγνησίας – Λάρισας και το 33% στους νομούς Τρικάλων – Καρδίτσας.

Η σημαντικότερη ανάπτυξη έρχεται την περίοδο 1920 – 1940 οπού εκεί παρατηρείται και η σημαντικότερη ανάπτυξη της βιομηχανίας στο θεσσαλικό χώρο. Σ' αυτό συντέλεσαν: α) η αγροτική μεταρρύθμιση που άρχισε το 1917 και είχε ως συνέπεια να εμπορευματοποιηθεί ο γεωργικός τομέας, β) η μεγάλη αστικοποίηση του ντόπιου πληθυσμού και γ) ο ερχομός στη Θεσσαλία μεγάλου αριθμού προσφύγων από τη Μ. Ασία που έδωσε στη βιομηχανία όχι μόνο εμπειρικά εργατικά χέρια αλλά και ικανά στελέχη. Η εκβιομηχάνιση λοιπόν της Θεσσαλίας, αν και περιορισμένη, δημιούργησε νέες κοινωνικές τάξεις και έφερε σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ζωής (Κλιάφα, 1983: 314).

Οι κασερομάστορες στις αρχές του 1900 (Αρχείο Μαρούλας Κλιάφα)

5.1.4 Στοιχεία πόλης(κατοικίες, άνθρωποι και έργα) την περίοδο 1900 – 1940 και η δομή της

Ο 19ος αιώνας φτάνει σιγά σιγά στο τέλος του. Έχουν περάσει 20 χρόνια από τότε που έφυγαν οι Τούρκοι από την πόλη και αυτή σιγά – σιγά αρχίζει να αποκτά άλλο πρόσωπο. Οι άνθρωποι έχουν μεγάλο ζήλο αλλά και αγάπη για την πόλη, προσπαθούν να πλησιάσουν την εποχή τους, μιας και η σκλαβιά τόσων αιώνων τους είχε απομονώσει και έχει αφήσει πίσω του το δυτικό πολιτισμό.

Ο 20ος αιώνας βρίσκει το κεντρικό τμήμα της πόλης εντελώς αλλαγμένο, από την Αγία Φανερωμένη μέχρι τους στρατώνες (δικαστήρια) και από την οδό Τεσσάρων Καναλιών (Αθ. Διάκου) μέχρι την οδό Ηπείρου (Σαράφη) και Λαρίσης με το σχηματισμό των περισσότερων οικοδομικών τετραγώνων. Προς τον συνοικισμό του Αγίου Αθανασίου, η κεντρική οδός Κονδύλη τερματίζει στους σημερινούς δρόμους Φιλίππου και Ζαβλανίων (Μακεδονίας). Από την απέναντι πλευρά του ποταμού, στο νοτιοανατολικό τμήμα του, αρχίζουν να σχηματίζονται τα πρώτα οικοδομικά τετράγωνα, επί των οποίων θα θ' ανεγερθούν σε λίγα χρόνια οι ωραιότερες οικοδομές της πόλεως. Εδώ θα συγκεντρωθεί η κοσμική κίνηση της άρχουσας τάξης με τα περισσότερα καφέ σαντάν (Τριανταφύλλου, 1992: 13,14).

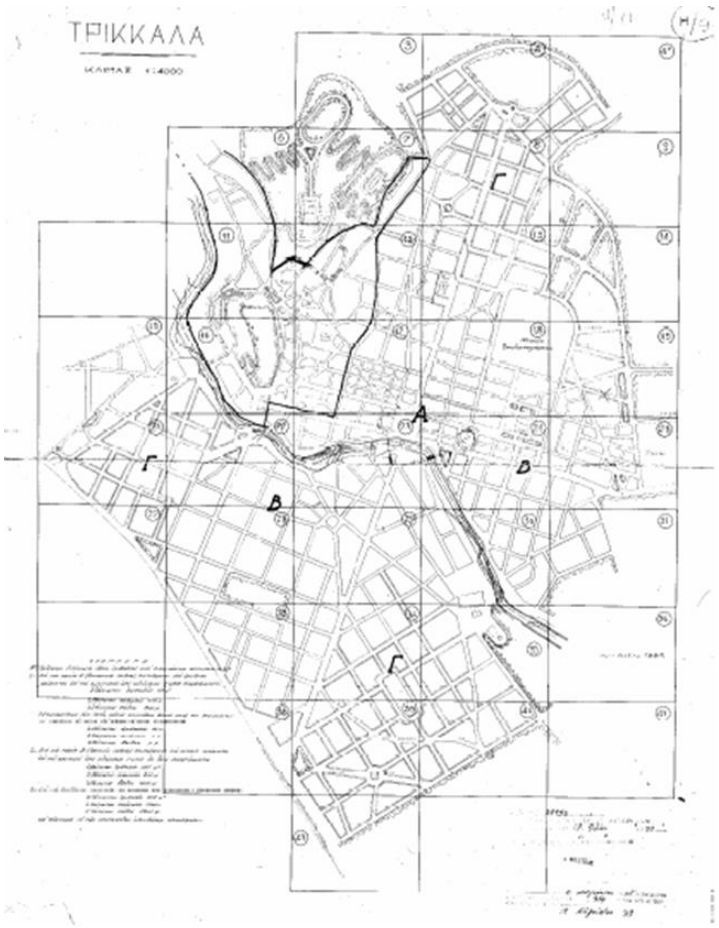
Μεγάλες εκτάσεις των σημερινών συνοικισμών θα καλυφτούν και θα δημιουργηθούν πολυκατοικίες και μονοκατοικίες. Η αρχική τους μορφή όμως ήταν οπωρόκηποι, λαχανόκηποι και καπνοτόπια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι συνοικίες Βουβής και Μεχμέτ Αγά, οι οποίες ήταν καλυμμένες από πυκνό δάσος. Πολλά κεντρικά κομμάτια της πόλεως ήταν άδεια, χωρίς σπίτια, λεγόμενες αλάνες, χώροι όπου σύχναζαν διάφορα ζώα.

Όσον αφορά την δομή, οι πληροφορίες μας δίδονται από άτομα μεγάλης ηλικίας με ντοκουμέντα, από φωτογραφίες, σκίτσα και διαγράμματα και όλα αυτά μέχρι την

κατοχή, γιατί από εκεί και πέρα αρχίζει μία νέα εποχή, επαναστατική, με έντονα χαρακτηριστικά αλλαγής, που όλοι μας τα ζούμε σήμερα (Κατσόγιαννος, 2001: 77-82).

Ένα σημαντικό γεγονός είναι η δημιουργία νέου ρυμοτομικού σχεδίου. Αυτό δημιουργήθηκε το 1937 τις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, όπου τα Τρίκαλα αποκτούν και νέο ρυμοτομικό σχέδιο που επεκτείνει το αρχικό σχέδιο. Το αρνητικό όμως είναι ότι καταργεί σημαντικούς κοινόχρηστους χώρους που προέβλεπε το σχέδιο του 1885 όπως φαίνεται στο συνημμένο διάγραμμα (Αναθεώρηση Γ.Π.Σ. Δήμου Τρικκαίων/ Α' Φάση: 258)

Ρυμοτομικό Σχέδιο της πόλης των Τρικάλων (1937)

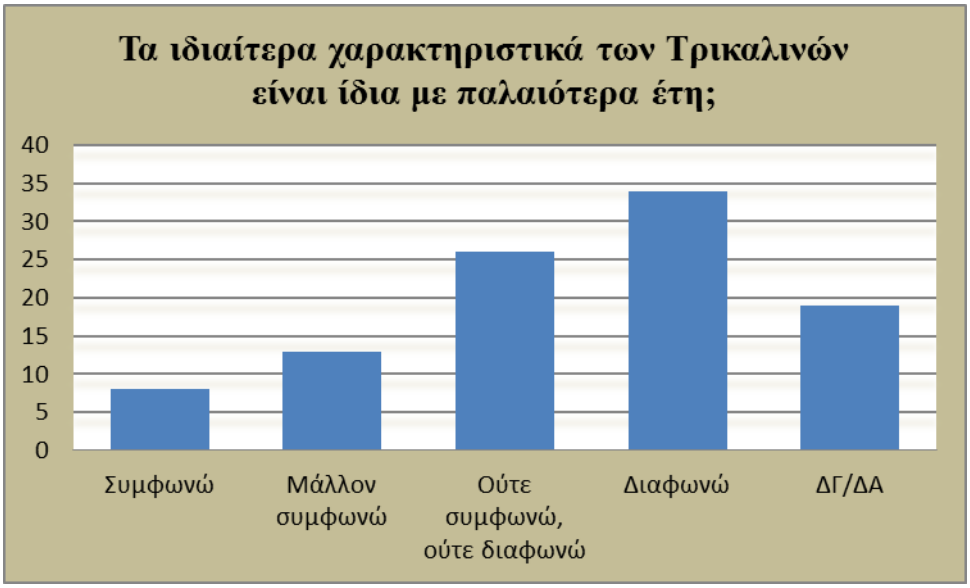
Πηγή: Αναθεώρηση Γ.Π.Σ. Δήμου Τρικκαίων/ Α' Φάση

Ο πληθυσμός συνεχώς αυξάνεται. Στην πρώτη δεκαετία αρχίζει δειλά - δειλά να εμφανίζεται η μεσαία αστική τάξη, που με το πέρασμα του χρόνου θα αποτελέσει την οικονομική και πολιτική ραχοκοκαλιά της πόλεως. Οι άνθρωποι αλλάζουν και μαζί τους αλλάζουν πολλά στοιχεία. Αρχίζουν να αλλάζουν τα ήθη και έθιμα, οι ενδυμασίες είναι διαφορετικές, που μαζί με τους ντόπιους, αποτελούν ένα πολύχρωμο μωσαϊκό. Ο πληθυσμός συνεχώς αυξάνεται. Στην πρώτη δεκαετία αρχίζει δειλά - δειλά να εμφανίζεται η μεσαία αστική τάξη, που με το πέρασμα του χρόνου θα αποτελέσει την οικονομική και πολιτική ραχοκοκαλιά της πόλεως. Οι άνθρωποι αλλάζουν και μαζί τους αλλάζουν πολλά στοιχεία. Αρχίζουν να αλλάζουν τα ήθη και έθιμα, οι ενδυμασίες είναι διαφορετικές, που μαζί με τους ντόπιους, αποτελούν ένα πολύχρωμο μωσαϊκό (Κατσόγιαννος, 2001: 47-57).

Με αφορμή το παραπάνω μπορούμε να εξετάσουμε το πλαίσιο αλλαγής ή διατήρησης της ταυτότητας. Την απάντηση θα μας την δώσει ο κ. Βρύζας ο οποίος στο βιβλίο του Παγκόσμια Επικοινωνία και Πολιτιστικές Ταυτότητες μας αναφέρει: «Η ταυτότητα δεν είναι σταθερή και δεδομένη για πάντα, αλλά μια διαδικασία συνεχούς διαπραγμάτευσης αλλά και μία κατασκευή που διαμορφώνεται από μακρόχρονες και πολύπλοκες ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές διαδικασίες και μεταπλάθεται συνεχώς μέσα στο χρόνο» (Βρύζας 2005: 177).

Δημιουργήθηκε ο προβληματισμός για το πώς αντιλαμβάνονται οι σημερινοί Τρικαλινοί την διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Βλέποντας και το παρακάτω διάγραμμα, αντιλαμβανόμαστε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων έχει απαντήσει αρνητικά σχετικά με τον αν τα χαρακτηριστικά των Τρικαλινών είναι σήμερα ίδια με αυτά των παλαιότερων χρόνων. (π.χ. 40 χρόνια πριν.)

Πίνακας: Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Τρικαλινών είναι ίδια με των παλαιότερων ετών;

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Ένα άξιο σημείο παρατήρησης είναι αυτό που σχετίζεται με την διαφορά γνώμης μεταξύ των νεότερων με των μεγαλύτερων ηλικιών σχετικά με την αλλαγή των χαρακτηριστικών. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι νέοι ηλικίας 18 έως 25 είναι περισσότερο αναποφάσιστοι σχετικά με την αλλαγή των χαρακτηριστικών των Τρικαλινών σε σχέση με το παρελθόν. Μέσα σε αυτό το περιθώριο ηλικιών βγήκε το μεγαλύτερο ποσοστό αναποφάσιστων σχετικά με την αλλαγή. Αυτό όμως μπορεί κάποιος να το δικαιολογήσει καθώς η ηλικία είναι αυτή που δίνει σε έναν άνθρωπο την εμπειρία. Να ζήσει δηλαδή και να βιώσει περισσότερα πράγματα αλλά και καταστάσεις και να καταλήξει στην έκφραση μια πιο ολοκληρωμένης εικόνας μέσα στο χρόνο.

Συνεχίζοντας, το κέντρο και οι γύρω συνοικίες μεταμορφώνονται προς το καλύτερο. Στα νέα οικοδομικά τετράγωνα, που δημιουργούνται, δεν χτίζονται μόνο αρχοντικά αλλά και άλλα όμορφα σπίτια πιο μικρά βέβαια, της μεσαίας τάξης και στις ακραίες συνοικίες πλινθόκτιστα από την φτωχολογιά. Οι περισσότεροι δρόμοι είναι χωμάτινοι ή με καλντερίμι. Ο πρώτος που θα θ' ασφαλτοστρωθεί θα είναι η Ασκληπιού, το 1932 (Κατσόγιαννος, 2001: 77-82).

Παρόλο που η πόλη κινείται σε ρυθμούς ανάπτυξης, κάτι όμως μένει ίδιο. Είναι η έλλειψη φωτισμού στην πόλη. Ενώ σπίτια χτίζονται και δρόμοι συνέχεια

δημιουργούνται, η πόλη μόλις πέσει η νύχτα σκοτεινιάζει. Μόνο λίγα φανάρια είχε ο Δήμος σε ορισμένα κεντρικά σημεία. Τα σπίτια και τα καταστήματα φωτίζονται με λάμπες πετρελαίου και ορισμένα με γκαζοκάντηλα. Σταθμός στην εξέλιξη της πόλεως όσον αναφορά το πρόβλημα αυτό, ήταν η κατασκευή και η λειτουργία του ηλεκτρικού εργοστασίου του Σταματόπουλου, το 1906. Πρώτη απόπειρα παροχής ηλεκτρισμού έγινε το 1903 επί δημάρχου Χατζηγάκη, με κάποιον επιχειρηματία Τσάκωνα, η οποία τελικά ακυρώθηκε, λόγω αδυναμίας του εργολάβου. Η σύμβαση αυτή προέβλεπε και την τοποθέτηση 300 δημοτικών λαμπτήρων (φανών) των 16 κηρίων. Τελικά μετά από λίγους μήνες, υπογράφτηκε άλλη σύμβαση με τον επιχειρηματία, μηχανολόγο – ηλεκτρολόγο Μελέτη Σταματόπουλο, για την ηλεκτροδότηση της πόλεως. Η εφημερίδα «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ» στις 31-10-1903 γράφει: «Αφίκετο από ημερών εις την πόλιν μας ο ανάδοχος του ηλεκτροφωτισμού της πόλεως μας κ. Μ. Σταματόπουλος όπως επιληφθή των πρώτων εργασιών όσαι απαιτούνται διά την εγκατάστασιν του εργοστασίου και εν γένει του ηλεκτροφωτισμού» (εφ. «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ», 31-10-1903). Ήταν ένα από τα πέντε πρώτα ηλεκτρικά εργοστάσια που κατασκευάστηκαν στις αρχές του αιώνα στην Ελλάδα και το πρώτο στο Θεσσαλικό χώρο. Η δημιουργία του εργοστασίου αυτού καθώς και άλλα που ακολούθησαν βοήθησαν στην καλύτερη υγιεινή, ειδικά την εποχή εκείνη που δεν υπήρχαν οι κατάλληλες εγκαταστάσεις (Τριανταφύλλου, 1992: 19).

Αλλάζουν όλα. Οι συνοικίες, τα σπίτια οι άνθρωποι. Έτσι από τις αλλαγές αυτές δεν μένουν ανεπηρέαστα και τα ονόματα των παλαιών συνοικισμών Και αυτά δέχονται λοιπόν μια μεταβολή στο χρόνο. Πιο συγκεκριμένα έχουμε ότι τα ονόματα των παλαιών συνοικιών αρχίζουν να ακούγονται όλο και πιο αραιά, όπως το Παλιοσάραγο, τα Τέσσερα Κανάλια, τα Τρία Χάνια, του Πλατάνου, του Αστάρ Τσαούση, του Κουκουτζιάμι, τ’ Αλή Καρά, του Μπουκουβάλα, τα Τσανακτσίδικα και του Μπουλαή. Νέα ονόματα συνοικισμών ξεπροβάλλουν όπως, τα Βουλγάρικα, ο Προσφυγικός Συνοικισμός, του Αγίου Αθανασίου και του Αγίου Κωνσταντίνου (Κατσόγιαννος, 2001: 77,84,8592).

5.1.5. Η Βιομηχανία στα Τρίκαλα το 1900 – 1940

Λίγο πριν την είσοδο του, ο 20ος αιώνας βρίσκει τα Τρίκαλα σε κρίση. Αυτή η οικονομική κρίση είχε ως συνέπεια να επηρεάσει την κοινωνία των Τρικάλων. Αυτές οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες αφύπνισαν τους τρικαλινούς εμπόρους, οι οποίοι άρχισαν να οργανώνονται. Το 1900 ιδρύεται ο Εμπορικός Σύλλογος, ο οποίος θα προασπίζει τα συμφέροντα των εμπόρων και παράλληλα, έχοντας και κοινωνικό ρόλο, θα συμβάλει στην επίλυση πολλών τοπικών προβλημάτων.

«Από το 1900 και εντεύθεν το εμπόριον ήρχισε να σημειώνη ευοίωνα σημεία προόδου και δράσεως, να αναπτύσση τας εργασίας του σημαντικώς και να εφελκύη ως εκ τούτου την εμπιστοσύνην του κεφαλαίου», μας πληροφορεί η εφημερίδα «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ» στο φύλλο της 1-11-1908.

Στην ανάπτυξη όμως του εμπορίου συνέβαλαν τα τρία τραπεζικά γραφεία των ισραηλιτών Ηλία Κοέν (1881), Σολομών Μεγήρ και Μωυσή και Αβραάμ Λευή (1903) καθώς και το τοκιστικό κατάστημα των Κ. Γιαρέντη, Αλέξανδρου Παπαιωανίδη και Νικολάου Αναστασίου που ιδρύθηκε το 1905. Κατά την περίοδο αυτή, οι περισσότεροι, αναπτυσσόμενοι κλάδοι του τοπικού εμπορίου ήταν της τυροκομίας – τα προϊόντα της οποίας διοχετεύονταν και σε αγορές των γειτονικών πόλεων – το εμπόριο δερμάτων και το εμπόριο εγχώριων προϊόντων.

Το φθινόπωρο του 1903, ιδρύεται εταιρεία, η οποία διεξάγει με άμαξα καθημερινή συγκοινωνία μεταξύ Τρικάλων – Λαρίσης. Επίσης στην πρόοδο εκείνης της περιοχής συμβάλλει και ο τοπικός Τύπος. Το 1909, οι εφημερίδες Αναγέννησις (1893) του Ιωάννου Θεοδωρόπουλου και Θάρρος (1908) του Λεωνίδα Κλειδωνόπουλου γίνονται καθημερινές με πλούσια ορθογραφία και άποψη για όλα τα τοπικά θέματα (Κλιάφα, 2010: 21,22).

Όλη αυτή η έντονη επιχειρηματικότητα στην περιοχή δεν θα μείνει απαρατήρητη από τον τύπο. «Μια νέα ζωή αρχίζει να ανατέλλη εις τον τόπο μας, εις νέους ορίζοντες δράσεως διανοίγει η αλματωδώς χωρούσα εν παντί πολιτισμένω τόπω βιομηχανία» («ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ», 5-03-1912).

Αμέσως μετά τα χρόνια που θα ακολουθήσουν θα δημιουργήσουν μία πτώση του εμπορίου λόγω των πολέμων και του εμφυλίου. Η πρώτη ανάσα για τους εμπόρους θα έρθει με τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και την Μικρασιατική Καταστροφή, καθώς νέες αγορές δημιουργούνται προς την Μακεδονία με φτηνά εργατικά χέρια, αυτά των προσφύγων. Η δεύτερη όμως κρίση παραμονεύει. Φτάνει το 1932 όπου πολλά καταστήματα κλείνουν. Η χρονιά αυτήν ήταν από όλες τις πλευρές η χειρότερη. Το θετικό όμως είναι ότι λίγο πριν μπούμε στο 1940, η κατάσταση σε όλη την Ευρώπη είναι κρίσιμη, όμως η τοπική οικονομία των Τρικάλων, βρίσκεται σε καλή κατάσταση (Κλιάφα,2010: 23,28).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^{Ο}

Ιστορικό πλαίσιο Θεσσαλίας 1940 έως σήμερα

Η περίοδος αυτήν από το 1940 έως και σήμερα είναι αρκετά μεγάλη αν συγκριθεί με τα προηγούμενα κεφάλαια. Σημασία δεν έχει να κόψει κάποιος μία ενότητα σε πολλά κομμάτια για να την ερευνήσει αλλά τα ιστορικά αυτά πλαίσια να έχουν μία ιστορική σημασία. Η περίοδος αυτήν είναι σημαντική αφού οδηγούμαστε σιγά, σιγά σε ένα κλήμα εκσυγχρονισμού.

Ξεκινάει με ένα έντονο υπόβαθρο. Η περιοχή έχει περάσει από έναν πόλεμο ο οποίος έχει προκαλέσει μία αξιοπρόσεκτη κατάσταση. Η Θεσσαλική ύπαιθρος έχει ερημώσει, τα ορεινά χωριά της δυτικής Θεσσαλίας έχουν καταστραφεί – έγιναν μετά τον πόλεμο του ‘44 – όπου σαν επακόλουθο πραγματοποιείται μία μείωση στα αγροτικά προϊόντα. Ωστόσο η ζωή συνεχίζεται. Ο θεσσαλικός λαός προσπαθεί να επουλώσει τις πληγές του. Όμως μετά από τον πόλεμο μπαίνουν καινούργια στοιχεία που επηρεάζουν άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά τον τρόπο ζωής (Κλιάφα, 1983: 316).

Μιλώντας πιο συγκεκριμένα μπορούμε να δούμε την εικόνα της Θεσσαλίας καλύτερα, γι αυτή την περίοδο, αν την χωρίσουμε σε κάποιες υπό - περιόδους. Οι υπό - περίοδοι αυτοί δεν τοποθετούνται αυθόρμητα στο χώρο χρόνο, έχουν κάποιο στοιχείο το οποίο ξεχωρίζει σε κάθε μία από αυτές. Η πρώτη είναι η περίοδος 1925 έως 1950. Την τοποθετούμε για να δούμε τι διαδραματίστηκε λίγο πριν μπούμε, για να αντιληφθούμε τις αλλαγές. Λόγω της κατάστασης που υπάρχει, η περίοδος αυτή είναι σημαντική για τις μεταρρυθμίσεις, οι οποίες αφορούν την προσπάθεια οικοδόμησης της οικογενειακής γεωργίας. Αξιοσημείωτο για την περίοδο αυτή είναι

και η αύξηση του πληθυσμού της Θεσσαλίας κατά 31%. Αντίθετα, συνεχίζεται ο εγκλωβισμός του θεσσαλικού αγροτικού πεδινού πληθυσμού στα όρια της κτηματικής περιοχής του κάθε οικισμού, παρά την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης, λόγω της διατήρησης των ίδιων με το παρελθόν παραδοσιακών παραγωγικών τεχνικών και συστημάτων. (Γούσιος, 2012)[7].

Η επόμενη χαρακτηριστική περίοδος η οποία και μας ενδιαφέρει είναι η περίοδος 1951 – 1981. Την περίοδο αυτήν έχουμε μια ολοκλήρωση των βασικών δομών και υποδομών, υιοθετείται το εντατικό γεωργικό μοντέλο παραγωγής καθώς και των πρώτων περιφερειακών πολιτικών. Η εικόνα της διαμορφώνεται με την συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 17).

Έχουμε στοιχεία για την απογραφή του 1961 και του 1971. Σύμφωνα λοιπόν με την απογραφή του 1961 γνωρίζουμε ότι ο αστικός πληθυσμός ήταν 27,4%. Ο πληθυσμός των μεγαλύτερων πόλεων ήταν 55.391 κάτοικοι για την Λάρισα, 80.846 για τον Βόλο, 23.708 για την Καρδίτσα και 27.876 για τα Τρίκαλα. (Κλιάφα 1983: 316). Για την απογραφή του 1971 εκτός από τον αριθμό των κατοίκων των μεγαλύτερων πόλεων μας δίδεται και ένα ακόμα στοιχείο. Οι θεσσαλικές πόλεις μετά την ενσωμάτωση με το ελληνικό κράτος δέχονται μία μείωση στον πληθυσμό τους. Όμως, αξίζει να σημειωθεί ότι από αυτό το σύνολο ατόμων μόνο 1.000 άτομα ανήκουν στην ανατολική Θεσσαλία. Επίσης οι κωμοπόλεις δεν αυξάνουν τον πληθυσμό τους και τα χωριά με λιγότερο από 2.000 κατοίκους γνωρίζουν μία μείωση της τάξης του 15%, ενώ οι μεγάλες πόλεις δέχονται μία αύξηση των πληθυσμών τους κατά 17%. Αυτή η απώλεια έφτασε το 4% του θεσσαλικού πληθυσμού μέσα σε δέκα έτη, το οποίο όμως δεν είχε καταστρεπτικές συνέπειες. (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 17). Απλώς, η μικρή δυναμική των πόλεων δεν μπόρεσε να εξισορροπήσει τη δημογραφική κατάρρευση ορισμένων περιοχών. (Γούσιος, 2012).

Την εποχή από το 1950 μέχρι την περίοδο 1971 ξεκινάει στη Θεσσαλία και το έντονο φαινόμενο της μετανάστευσης. Ο αριθμός των ατόμων αγγίζει τους 45.000. Αυτός αντιπροσωπεύει τα άτομα που μετανάστευσαν σε χώρες του εξωτερικού, γιατί την περίοδο αυτή έχουμε και εσωτερική μετανάστευση. Ο μεγαλύτερος αριθμός των οποίων έφτασε τότε τους 55.000. Η μετακίνησή τους γίνεται προς την πρωτεύουσα της χώρας, την Αθήνα (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 18).

[7] http://www.newsbeast.gr, Η Θεσσαλία από το 1881 έως τις μέρες μας.

Πίνακας: Η εξέλιξη του αστικού πληθυσμού της Θεσσαλίας μεταξύ

1961 και 1981

(Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006)

Έτη\πόλεις	Λάρισα	Βόλος	Καρδίτσα	Τρίκαλα
1961	55.391	80.846	23.708	27.876
1971	72.760	88.096	25.830	38.740

Αυτή η ίδια περίοδος, σύμφωνα με τον κ. Γούσιο, προσδιορίζεται προς το τέλος της από την εμφάνιση δύο σημαντικών γεγονότων, τα οποία δημιουργούν μια συγκυρία καθοριστική για τη χωρική εξέλιξη της Θεσσαλίας: η εξασθένιση της ελκυστικότητας των αστικών κέντρων όσον αφορά την ικανότητα προσφοράς θέσεων απασχόλησης ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας πετρελαϊκής κρίσης (1973-1975) και η εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής [ΚΑΠ] λίγο αργότερα, το 1981, η οποία ήρθε να ενισχύσει το εισόδημα της υπαίθρου (Γούσιος, 2012)[8].

Αυτή η ευνοϊκή για την ύπαιθρο συγκυρία, σε συνδυασμό με την ολοκλήρωση των βασικών υποδομών και κοινωνικών εξοπλισμών στις κωμοπόλεις, επέτρεψε την παραμονή ενός τμήματος του πληθυσμού της υπαίθρου και τον σχεδιασμό κοινωνικο-οικονομικών στρατηγικών εκ μέρους της αγροτικής οικογένειας, διαπιστώνει ο καθηγητής. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η ανάπτυξη της οικονομίας, βασισμένη κυρίως στον εκσυγχρονισμό της οικογενειακής εντατικής γεωργίας, επέφερε την ενίσχυση περισσότερο κάθετων παρά οριζόντιων σχέσεων, αλλά και εξαρτήσεις υποτροπικές και υπερ-περιφερειακές, που συχνά ξεπερνούσαν την κλίμακα των θεσσαλικών πόλεων (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 18).

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της περίοδου αυτής είναι η αστικοποίηση του αστικού πληθυσμού, η οποία συνοδεύεται από πολεοδομική αυθαιρεσία. Οι Θεσσαλικές πόλεις, άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο, χάνουν μέσα σε λίγα χρόνια την φυσιογνωμία τους. Οι κάτοικοι της υπαίθρου με την εγκατάσταση τους στα αστικά κέντρα φέρνουν μαζί τους ένα πλούσιο κόσμο γεμάτο συνήθειες, που

[8] http://www.newsbeast.gr, Η Θεσσαλία από το 1881 έως τις μέρες μας.

όμως γρήγορα δίνει τη θέση του στον απρόσωπο αστικό τρόπο ζωής (Κλιάφα, 1983: 316).

Τέλος, η περίοδος 1981 έως και σήμερα εκφράζει στην ουσία μία πραγματική αλλαγή σε όλους τους τομείς της κοινωνικό-πολιτιστικής και οικονομικό-πολιτικής ζωής, στο πλαίσιο μιας όλο και πιο έντονης θεσμικής και οικονομικής ενσωμάτωσης στην ΕΕ, αλλά και των συνεχών μεταρρυθμίσεων του κράτους με στόχο την αποκέντρωση (Γούσιος, 2012)[9].

Διοικητικές μεταρρυθμίσεις, νέες πολιτικές, νέα θεσμικά όργανα, Πανεπιστήμια και ΤΕΙ, Αναπτυξιακές Εταιρείες κ.λπ., αλλάζουν σε περίπου μια εικοσαετία την εικόνα της Θεσσαλίας, ενώ μειώνουν -έστω και ελάχιστα- το ρόλο του κράτους. Ο τομέας της μεταποίησης, παρά τις εμφανιζόμενες δυναμικές ανάκαμψης και τον δυναμισμό ορισμένων τοπικών κλάδων (ξύλο, γαλακτοκομικά), παραμένει στάσιμος. Όμως, ο τουρισμός και ο τομέας των υπηρεσιών διεκδικούν τα τελευταία χρόνια μια όλο και πιο σημαντική θέση στο εσωτερικό της θεσσαλικής οικονομίας ενσωματώνοντας και ορεινές περιοχές (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 18).

[9] http://www.newsbeast.gr, Η Θεσσαλία από το 1881 έως τις μέρες μας.

Τα Τρίκαλα από το 1940 έως και σήμερα

6.1. Η εικόνα των ετών εκείνων

Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, ο εμφύλιος και τα χρόνια που ακολούθησαν φέρνουν μεγάλες αλλαγές όχι μόνο στην Θεσσαλία αλλά και στην πόλη των Τρικάλων. Τις αλλαγές αυτές δεν εντοπίζονται μόνο στα γκρεμίσματα παλιών δογματικών αξιών που συνέθεσαν την κοινωνία, αλλά στην δημιουργία μίας κοινωνίας στην οποία όλοι αισθάνονται ίσοι. Η κοινωνία των Τρικάλων οδηγείται σιγά, σιγά σε μία άλλη εικόνα. Η απλή ζωή, ο ρομαντισμός και η γνήσια παράδοση χάνονται από χρονιά σε χρονιά (Κατσόγιαννος, 2001: 92).

Η πόλη μετά από τα ιστορικά γεγονότα δέχεται και τα συνεπακόλουθα τους, όπως την αστυφιλία και την ερήμωση της υπαίθρου αλλά το πιο σημαντικό την αλλαγή της φυσιογνωμίας της πόλης. Το 1941, η πόλη βρίσκεται σε μεγάλη ανάπτυξη. Η κάθε τάξη δημιουργεί και το δικό της είδος σπιτιού. Σ αυτήν την περίοδο άξιο σχολιασμού είναι η ανέγερση σπιτιών της μεσαίας τάξης, τα οποία δίνουν μία νέα όψη ελληνικού σπιτιού μέσα στην πόλη. Δυστυχώς όμως ο χρόνος είναι μικρός και τα σπίτια είναι λίγα, ώστε αυτό να γίνει παράδοση και να αντέξει στο μοντέρνο που θα ακολουθήσει (Παπασωτηρίου, 1995: 29-31).

Στα χρόνια της κατοχής και του εμφυλίου δεν γίνεται σχεδόν, κανένα έργο στην πόλη γιατί η πείνα, η δυστυχία και η εξαθλίωση βασιλεύει παντού και ο κόσμος κοιτάζει μόνο πως θα επιβιώσει. Μέχρι τη δεκαετία του 1940 δεν χτίζονται σπίτια. Τα παλιά συντηρούνται όπως – όπως, δρόμοι νέοι δεν ανοίγονται και οι υπάρχοντες είναι προβληματικοί, γεμάτοι σκόνη και λάσπη. Η κατάσταση σε ορισμένα σημεία της πόλεως είναι τραγική (Κατσόγιαννος, 2001: 62-64).

Η μορφή της πόλης αλλάζει με την έλευση του 1950. Στις αρχές της δεκαετίας του έτους αυτού, αρχίζουν να χτίζονται και τα πρώτα μεταπολεμικά σπίτια. Η πόλη φαίνεται να αρχίζει να συνέρχεται από τις πληγές του πολέμου. Στα νέα σπίτια

προτιμάται μία νέα αρχιτεκτονική γραμμή, όχι μόνο στην εξωτερική εμφάνιση αλλά και στην εσωτερική τους διαρρύθμιση. Το υλικό το οποίο αρχίζει να χρησιμοποιείται πολύ την εποχή αυτή είναι το μπετό, σε ευρεία κλίμακα στα οικοδομικά έργα, με το οποίο δίνεται η δυνατότητα ν' ανεγείρονται σπίτια με ποικίλα σχέδια. Τα λίγα πέτρινα σπίτια που κτίζονται ακόμα έχουν όμορφη εξωτερική εμφάνιση, προσαρμοσμένα κατά κάποιο τρόπο στο ελληνικό περιβάλλον. Το 1954, γίνεται στην περιοχή ένας μεγάλος σεισμός, ο οποίος θα δημιουργήσει ορισμένα τεχνητά προβλήματα στην δημιουργία νέων οικοδομών, διότι μέχρι τότε έλειπε η εμπειρία σε τέτοιου είδους καταστάσεις (Τριανταφύλλου, 1992: 67).

Μπαίνοντας τώρα στην δεκαετία του 1950 και του 1960, αρχίζει να δημιουργείται στην πόλη και μία άλλη περίπτωση οικοδομών, τα αυθαίρετα. Τα ονόμαζαν και αλλιώς παράνομα, τα οποία θα δημιουργήσουν αρκετά προβλήματα στα μετέπειτα χρόνια. Όλα αυτά τα χρόνια της άναρχης ανοικοδόμησης υπήρχαν συνεργεία μαστόρων της νύχτας και συνεργεία της μέρας. Τα πρώτα έκτιζαν τα βράδια και τα δεύτερα γκρέμιζαν τα παραδοσιακά, για να δημιουργήσουν στη θέση τους πολυκατοικίες. Ο δήμος, το έτος 1964, προσπάθησε να αντιμετωπίσει την αυθαίρετη δόμηση, επεκτείνοντας το σχέδιο πόλεως σε μεγάλη έκταση, γύρω από το υφιστάμενο. Δυστυχώς όμως, για λόγους τους οποίους δεν γνωρίζουμε, δεν πραγματοποιήθηκε (Παπασωτηρίου, 1995: 33-34).

Η πρώτη πολυκατοικία θα κτιστεί στην πόλη το έτος 1968 με αντιπαροχή στην οδό Αμαλίας, δίπλα στον παλαιό κινηματογράφο ΡΕΞ. Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν και άλλες αντιπαροχές. Οι κάτοικοι της περιοχής την κατάσταση αυτήν την αναφέρουν σαν μία αρρώστια η οποία εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα και την παρομοίασαν σαν την πανούκλα. Ότι είχε δημιουργηθεί προπολεμικά γκρεμίζεται (Κατσόγιαννος, 2001: 65).

Τα πρώτα χρόνια από την δημιουργία των πολυκατοικιών, οι άνθρωποι το θεωρούσαν μεγάλη τιμή να διαμένουν σε πολυκατοικίες. Η ομορφιά εκφραζόταν με το πόσο υψηλή αλλά και μεγάλη ήταν η πολυκατοικία. Πλατείες, που προέβλεπε το σχέδιο πόλεως του 1937, μετατρέπονται σε οικοδομικά τετράγωνα, όπως της Βουβής, της Μπάρας, του Προσφυγικού συνοικισμού κ.α. Αποκορύφωμα όλων αυτών είναι, ότι ορισμένοι επιχειρηματίες προτείνουν να σκεπαστεί το ποτάμι και από πάνω να δημιουργηθούν καταστήματα για εκμετάλλευση (Κατσόγιαννος, 2001: 65).

Δεν έσβησε μόνο η απλή αρχιτεκτονική γραμμή, που είχε αρχίσει να δημιουργείται στην πόλη μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, αλλά χάθηκε και η απλή ζωή, το τραγούδι και η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Χάθηκαν τα απλά, τα καθημερινά, τα κομμάτια που πρόσδιδαν την διαφορετικότητα στην πόλη αυτή.

Ο επόμενος πίνακας μας δίνει μία εικόνα για τον πληθυσμό των κυριότερων πόλεων την περίοδο 1940 έως και 2001.

Πίνακας: Πληθυσμός των κυριότερων πόλεων από το 1940 μέχρι το 2001

1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
22.852	28.855	32.483	38.740	45.160	48962	51.862
14.024	18.543	23.708	25.830	27.532	30289	37.768
54.919	65.090	67.424	71.245	97.811	105729	114.368
35.344	43.225	56.010	72.245	102.426	113.090	126376

Πηγή: www.statistics.gr

Παρά τα δεινά που υπέφεραν τα Τρίκαλα από τους πολέμους και τους εμφυλίους, το ηθικό τους δεν έπεσε. Αντιθέτως τους όπλισε με αντοχή και κέφι. Το ωδείο Τρικάλων γνωστό ακόμα και σήμερα αρχίζει να επαναλειτουργεί. Όπως αναφέρει ο κ. Κρητικός μια μουσική σύνθεση παρουσιάζει τα βιώματα, τις φιλοδοξίες, τις μνήμες ή την απογοήτευση του πληθυσμού από το περιβάλλον όπου ζει. (Κρητικός, 2007: 135). Με το άνοιγμα λοιπόν του ωδείου επαληθεύεται η ανάγκη των ανθρώπων αυτών να εκφράσουν μέσω της μουσικής την εποχή που διανύουν. Παράλληλα με αυτό άρχισαν να δημιουργούνται και τα σουαρέ. Παρέες παρέες, νεαροί Τρικαλινοί μαζεύονταν σε διάφορα σπίτια και χόρευαν (Κλιάφα, 2003: 82).

Η νέα εποχή για την μουσική θα έρθει με την έλευση της πιανίστριας κ. Βολοβίνης το έτος 1950, διπλωματούχου του Ελληνικού Ωδείου, που σηματοδότησε μία νέα αρχή στην μουσική ζωή της πόλης. Με την έλευση της δημιουργήθηκε και μία σχολή. Μάλιστα τον Μάρτιο του έτους αυτού δόθηκε μία συναυλία για την οποία πήραμε πληροφορίες από την εφημερίδα «Αναγγένησις» στο φύλλο της 14-03-1951 γράφει: «

Η συναυλία που δόθηκε με έργα του Μπετόβεν, Λίστ και Ρουμπινστάιν, κέρδισαν απόλυτα την εκτίμηση του κοινού γιατί έδειξαν πως είναι γεμάτοι από μουσικό αίσθημα».

Σημαντικό γεγονός για την πόλη, όσο αναφορά τα μουσικά δρώμενα, είναι τα εγκαίνια του Δημοτικού Ωδείου, που τοποθετήθηκε στην οδό Βύρωνος σε σχέδιο του δημομηχανικού Κωνσταντίνου Παπαστεργίου («Η Έρευνα», 1-11-1960). Η έναρξη σήμαινε και την αφετηρία σε μία νέα μουσική εποχή για την πόλη.

Στα χρόνια που ακολούθησαν η πόλη δεν σταμάτησε να ζει χωρίς κάποιο ίχνος μουσικής. Ακολούθησε και αυτήν το ρεύμα της κάθε εποχής, σε σχέση με την μουσική και το προσάρμοζε κάθε φορά στα γούστα των ντόπιων. Μέσα από τα χρόνια αυτά η πόλη κατάφερε να αναδείξει στο ρεμπέτικο τραγούδι σπουδαίους συνθέτες όπως ο Τσιτσάνης, ο Απόστολος Καλδάρας και στην έντεχνη μουσική, όπως την Αλεξάνδρα Παπαστεφάνου και τον Δημήτρη Καβράκο κάνοντας την πόλη αυτή μέχρι και σήμερα σημαντική για την πορεία της στη μουσική (Κλιάφα, 2003: 83).

Εκτός όμως από την ρυμοτομία, την μουσική και τα σπίτια, αυτή την εποχή έχουμε και αλλαγή τοπίου όσο αναφορά την βιομηχανία. Το 1944 βρίσκει τα Τρίκαλα σε άσχημη οικονομική κατάσταση. Ενώ οι κάτοικοι και γενικά η οικονομία της περιοχής προσπαθεί να ανακάμψει, η πολιτική αστάθεια του 1946 δημιουργεί εντονότερα προβλήματα. Αυτό θα συνεχιστεί και μέχρι το 1949. Την εικόνα της περιοχής των Τρικάλων μας την δίνει η εφημερίδα Καθημερινή όπου στο φύλλο της 1-12-1949 γράφει για την κατάσταση της πόλης και αναφέρει: « Τα Τρίκαλα ζουν μια ζωή μαρασμού και εγκαρτερήσεως σαν να περιμένουν κάποιο θαύμα που θα τα βγάλει από την κοινωνική και οικονομική νάρκη, στην οποία είναι βυθισμένα από την εποχή του πολέμου» («Καθημερινή», 1-12-1949).

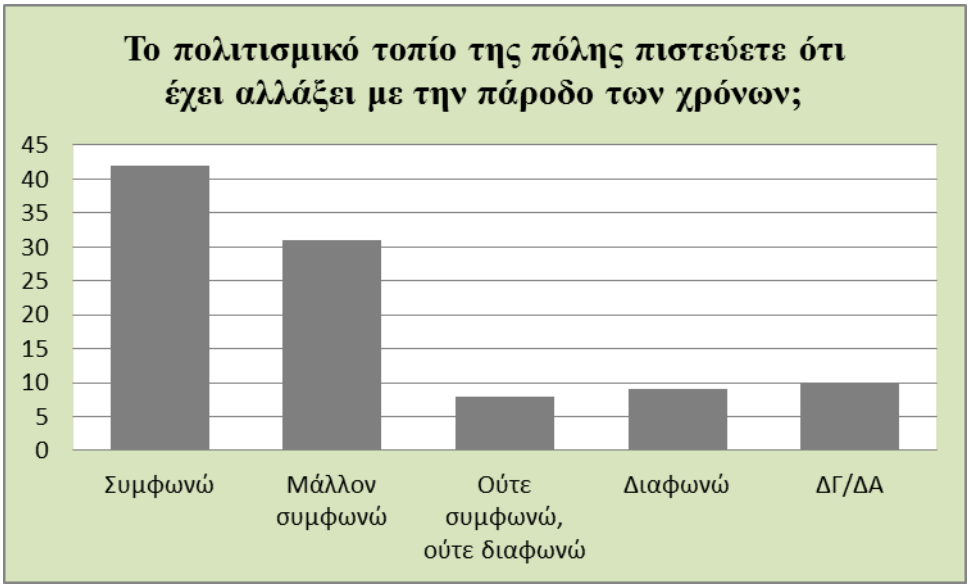
Η λύση σ αυτήν την κατάσταση έρχεται με την λήξη του εμφυλίου. Και αυτό γιατί η γη αρχίζει πάλι να καλλιεργείται και η κτηνοτροφία να αναπτύσσεται. Αν και πολλές οικογένειες έχουν μετακινηθεί προς την Αθήνα ή έχουν μεταναστεύσει στο εξωτερικό, ο πληθυσμός της πόλης αρχίζει και αυξάνεται. Το έτος 1950 ήταν καθοριστικό για την πόλη. Θα συμβούν μεγάλες αλλαγές σε πολλούς τομείς (κτηνοτροφία, βαμβακοκαλλιέργειες, αγελαδοτροφεία), σημαντικά για την μελλοντική ανάπτυξη του νομού. Από την περίοδο του 1960 μέχρι και στις μέρες μας

η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των τρικαλινών συνοδεύεται από την ανακαίνιση πολλών εμπορικών καταστημάτων, τα οποία δεν υστερούν σε τίποτα από αυτά των Αθηνών, αλλά και την δημιουργία επιχειρήσεων όπως ταξιδιωτικά γραφεία, αντιπροσωπείες αυτοκινήτων κέντρα διασκέδασης, κινηματογράφοι κ.α. Ακόμα και σήμερα η πόλη αυτή διαθέτει μία καλή αγορά η οποία βοηθάει πολλή στην οικονομική ανάπτυξη και την εικόνα της πόλης (Κλιάφα, 2010: 30,31).

Κατανοούμε ότι μία αλλαγή στο πολιτισμικό τοπίο περικλείει ένα σύνολο παραγόντων και γεγονότων. Το σύνολο αυτό αποτελείται από οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς και άλλους παράγοντες. Το σημαντικό γι αυτήν την περιοχή είναι ότι η κάθε χρονολογία δημιουργούσε μία αλλαγή στο πολιτισμικό τοπίο δίνοντας έμφαση σε διαφορετικό τομέα κάθε φορά. Το καλοκαίρι του 1881 δημιουργεί μία αλλαγή στη μορφή της πόλης μετά την προσάρτηση και την δημιουργία σχεδίου πόλεως. Το ορθογώνιο ρυμοτομικό πλέγμα που υιοθετούν τα σχέδια όλων των θεσσαλικών πόλεων εξασφαλίζει την ορθολογική λειτουργική οργάνωση σε συνδυασμό με μια καινούργια μορφολογία του αστικού χώρου (Ε.Τ.Ε.Δ.Κ., 2006: 19). Η επόμενη περίοδος μας τοποθετεί στην αφετηρία ενός καινούργιου αιώνα, όπου μαζί με την αφετηρία φέρνει αλλαγές στην τοπική βιομηχανία και στο εμπόριο και βοηθάει στην ανάπτυξη της περιοχής. (Μαρούλα Κλιάφα 2010: 31). και η τελευταία περίοδος (1900 έως σήμερα) δημιουργεί αλλαγές ή ποιο ολοκληρωμένα τελειοποιεί με την βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας την δομή και τη ζωή των ανθρώπων.

Από τις απαντήσεις που πήραμε, το δείγμα συμφωνεί ότι το πολιτισμικό τοπίο της περιοχής έχει αλλάξει με την πάροδο των χρόνων. Από το παρακάτω διάγραμμα καταλαβαίνουμε ότι σχεδόν το μισό των ερωτηθέντων συμφωνεί ότι έχουν δημιουργηθεί αλλαγές στο πολιτισμικό τοπίο και τις αλλαγές αυτές τις εντοπίζει σε όλους σχεδόν τους τομείς, καθώς πιστεύει ότι περνώντας τα χρόνια κάποια στοιχεία σίγουρα παραμένουν σταθερά, αλλά το σύνολο αλλάζει καθώς η τεχνολογία, η νοοτροπία και ο ίδιος ο άνθρωπος είναι αυτοί που βοηθούν στην αλλαγή αυτή.

Διάγραμμα: Το πολιτισμικό τοπίο της πόλης πιστεύετε ότι έχει αλλάξει με την πάροδο των ετών;

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Για να έχουμε μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με την άποψη των ατόμων αυτών ερωτήθηκε αν είναι σημαντικό γι αυτούς να διατηρηθούν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της πόλης. Η απάντηση που δόθηκε είναι ότι το 92% θεωρεί ότι είναι πολύ σημαντικό και αρκετά απαραίτητο να διατηρηθούν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της περιοχής.

Είναι γνωστό ότι κάθε κοινωνία βασίζεται και πορεύεται σύμφωνα με την γνώση του παρελθόντος της, μέσω του οποίου ουσιαστικά διαμορφώνεται και λειτουργεί. Έτσι, η γνώση της ιστορικής συνέχειας μιας κοινωνίας είναι ιδιαίτερα σημαντική και μπορεί να συγκριθεί με την μνήμη ενός ατόμου, η οποία όταν χαθεί δημιουργούνται προβλήματα που αφορούν τόσο την ψυχή του όσο και το πνεύμα. Η μνήμη μιας κοινωνίας ή ενός λαού, είναι το σύνολο των υλικών και πνευματικών έργων, που δημιούργησε ο λαός αυτός στο χώρο και το χρόνο κατά το παρελθόν. Αν οι αποδείξεις αυτών λείψουν και δημιουργηθεί κενό στην ιστορική συνέχεια ενός λαού ή μιας κοινωνίας, τότε η ζωή η ίδια θα αναγκασθεί να βάλει στη θέση τους υποκατάστατα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την πόλη αυτήν είναι η διατήρηση συγκεκριμένων μνημείων στον χώρο της. (Λαββάς 1984: 87).

6.2. Τα Τρίκαλα του σήμερα

Τα Τρίκαλα είναι μία πόλη κτισμένη στο δυτικό άκρο του Θεσσαλικού κάμπου. Είναι ένας από τους νομούς της Ελλάδας που δεν βρέχεται από τη θάλασσα. Πρόκειται για μία επίπεδη σε γενικές γραμμές πόλη, στο κέντρο της οποίας δεσπόζει ο λόφος του προφήτη Ηλία, το Φρούριο και το ρολόι του. Πρόβλημα χώρου στα Τρίκαλα δεν υπάρχει αφού η πόλη είναι κτισμένη στον Θεσσαλικό κάμπο (κοντά στο δυτικό άκρο του), και έτσι μπορεί και "εξαπλώνεται" χωρίς μα δημιουργείται πρόβλημα συνωστισμού[10].

Η εικόνα της δεν είναι ίδια με αυτήν του παρελθόντος. Τα Τρίκαλα του σήμερα διακρίνονται για την καλή ρυμοτομία τους, τους μεγάλους και ευθύς δρόμους με πολλές πλατείες και άλση. Διατηρεί ακόμα και σήμερα κάποιες περιοχές που θεωρούνται χαρακτηριστικές λόγω της φυσιογνωμίας τους, η οποία είναι ίδια με το παρελθόν. Η υπόλοιπη όμως πόλη, έχει εξελιχτεί. Σήμερα ο νομός διατηρεί ακόμα την αγροτική μορφή αλλά έχει αναπτύξει και άλλους κλάδους όπως ο τουρισμός, που δίνει άλλη μορφή στην πόλη. Έχει πληθυσμό 51.862 κατοίκους με την απογραφή του 2001 (Παπαζήσης, 1996).

Σημαντικό για την σημερινή μορφή είναι η διατήρηση κάποιων συγκεκριμένων περιοχών οι οποίες ακόμα και σήμερα διατηρούν τον ρυθμό της παλιάς πόλης όπως αναφέραμε και παραπάνω. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα νεοκλασικά κτίρια και η συνοικία Βαρούσι. Όσον αφορά τον σημερινό πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης, μπορούμε να πούμε ότι βρίσκεται σε καλό επίπεδο. Ένα από τα σπουδαιότερα στοιχεία της πολεοδομίας της πόλης των Τρικάλων είναι ο μεγάλος αριθμός πλατειών που υπάρχουν στο κέντρο της πόλης όσο βέβαια και στους συνοικισμούς γύρω από αυτήν. Επίσης ένα πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό της πολεοδομίας των Τρικάλων και έργο που επιτεύχθηκε τα τελευταία χρόνια είναι η πλακόστρωση πολλών κεντρικών δρόμων καθώς και η πεζοδρόμηση πολλών από αυτών. Γενικά αν επισκεφτεί κάποιος τα σημερινά Τρίκαλα θα διαπιστώσει ότι πρόκειται για μία πόλη με σωστή δόμηση και μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης. Επίσης παρά τον ολοένα

[10] www.triakalacity.gr

εμπλουτισμό της πόλης με έργα υποδομής βλέπουμε ότι έχει χάσει σε μεγάλο βαθμό τον παραδοσιακό χαρακτήρα της. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην επιλογή των υλικών εκείνων που ταιριάζουν στην πόλη και την παράδοση (Μπαρούτας, 2002).

Στα Τρίκαλα σήμερα λειτουργούν 9 Γυμνάσια, 7 Λύκεια, 1 Μουσικό Γυμνάσιο-Λύκειο, 1 Ιδιωτικό Γυμνάσιο-Λύκειο, 3 Τεχνικά Λύκεια. Έχει την έδρα της η Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών και από το 1994 λειτουργεί το Τμήμα Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (ΤΕΦΑΑ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας[11].

6.3. Χαρακτηριστικές μορφές σπιτιών και συνοικισμών που έμειναν μέσα στο χώρο και το χρόνο

Πριν ολοκληρωθεί η συγγραφή για τα Τρίκαλα πρέπει να γραφούν και κάποια στοιχεία για τις χαρακτηριστικές περιοχές οι οποίες είναι: τα νεοκλασικά κτίρια, στη συνοικία Βαρούσι και τα Μανάβικα. Είναι αυτές οι περιοχές οι οποίες μας δείχνουν τα απομεινάρια της παλιάς πόλης αλλά με τα στοιχεία του σήμερα. Μέσα από αυτά μπορούμε να δούμε τις φάσεις που πέρασε η πόλη μέσα στα χρόνια φτάνοντας στην εικόνα του σήμερα.

[11] www.3kala.gr

6.3.1. Αρχοντικά και Νεοκλασικά κτίρια

Σημαντικό χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης των Τρικάλων αποτελούν τα παλαιά αρχοντικά και νεοκλασικά κτίρια που έχουν απομείνει από παλαιότερες εποχές. Έπειτα από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας από την τούρκικη κυριαρχία το 1881, ο μηχανικός Μένανδρος Ποτεσσάριοςκατέβαλε σπουδαίες προσπάθειες, ώστε να αναπλάσει την μορφή της πόλης, δημιουργώντας ένα ρυμοτομικό σχέδιο, το οποίο αποτέλεσε τον πυρήνα της σημερινής πόλης. Έτσι στα νέα οικοδομικά τετράγωνα που δημιουργήθηκαν, κτιστήκαν σπουδαία αρχοντικά, τα οποία ανήκουν σε σπουδαίους και ευκατάστατους Τρικαλινούς κατοίκους και η πλειοψηφία των οποίων προέρχονταν από χώρες του εξωτερικού όπως, Ρουμανία, Αμερική, Τουρκία, μετά την απελευθέρωση των Τρικάλων. Ακόμη και σήμερα τα κτίσματα αυτά διατηρούν την αίγλη και την μεγαλοπρέπεια τους, διότι κατασκευάστηκαν με άφθαστη τέχνη και πολυτέλεια, σε νεοκλασικό αρχιτεκτονικό ρυθμό, τα περισσότερα διώροφα, διακοσμημένα με γύψινα στολίδια και κεραμικά αετώματα στις προσόψεις (Γοργογέτας, 2003).

Χαρακτηριστικό αυτών των σπιτιών είναι ο κήπος που διαθέτουν, των οποίων τα άνθη κάποτε ήταν από χώρες του εξωτερικού. Δυστυχώς όμως αυτή η παλαιά εικόνα της όμορφης πόλης με τα ωραία νεοκλασικά κι αρχοντικά, με κήπους και πρασινάδες, αντικαταστάθηκε από τα τσιμεντένια πολυώροφα κτίρια και την ατελείωτη άσφαλτο. Πλέον ο αριθμός των αρχοντικών αυτών είναι λιγοστός, τα οποία είναι διάσπαρτα μέσα στην πόλη. Τα Τρίκαλα είχαν πάντα δική τους αισθητική, η οποία όμως, εξαλείφτηκε με το πέρασμα των ετών επειδή διασταυρώθηκαν πολλά συμφέροντα, όπως της τοπικής αυτοδιοίκησης, των μηχανικών – εργολάβων και των κατοίκων, οι οποίοι είχαν ιδιόκτητα σπίτια και ήθελαν να αποκτήσουν πολυκατοικίες (Μπαρούτας, 2003).

Εικόνα: Νεοκλασικό σπίτι

Πηγή: http://news.pathfinder.gr

6.3.2. Συνοικία Βαρούσι

Ένα πολύ ξεχωριστό κομμάτι της πόλης αυτής είναι η παλαιά συνοικία Βαρούσι. Είναι ένα από τα πιο σπάνια κομμάτια που μπορεί να αναδείξει η πόλη αυτή, τόσο για την μοναδική ομορφιά της, όσο και γιατί αποτελεί ένα από τα πολιτιστικά στοιχεία που βοηθάει στην διατήρηση της ταυτότητας της πόλης. Όπως προκύπτει από τα ιστορικά στοιχεία τον 19ο αιώνα είναι η πρώτη φορά που εξασθενεί ο αυστηρός διαχωρισμός των κοινοτήτων σε συνοικίες. Έτσι, πραγματοποιείται ένας φυλετικός διαχωρισμός καθώς σε άλλες περιοχές επιλέγουν να μείνουν οι Τούρκοι, σε άλλες οι Εβραίοι, και στο Βαρούσι επιλέγουν να μείνουν οι Χριστιανοί. Για τον λόγο αυτό κατανοούμε πόσο σημαντικό είναι για τους κατοίκους της πόλης αυτή η περιοχή, αφού τα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς, ο μικρός αριθμός ατόμων που διέμεινε αυτήν

την περιοχή κατόρθωσε να διατηρήσει τη γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και την πίστη τους στο θεό, και γενικά κατόρθωσαν να διατηρήσουν κάτι πολύ σημαντικό για την εποχή εκείνη, τη διατήρηση της εθνικής συνείδησης. (Μαρούλα Κλίαφα 1985).

Κυρίαρχο στοιχείο της δομής είναι οι στενοί δρόμοι για αυτό και χαρακτηρίζεται και ως «Στενά του Σακαφλιά». Υπάρχει μία ευαισθητοποίηση του κοινού αλλά και των κατοίκων για την περιοχή. Έτσι διοργανώνονται συχνά πολιτιστικές εκδηλώσεις, με σκοπό την ανάδειξη του πολιτισμού και τη συμμετοχή, ιδιαιτέρως των νέων (Κλειδονόπουλος, 2003).

Τα τρικαλινά αρχοντόσπιτα της συνοικίας αυτής είναι απόρροια της ανάπτυξης της βιοτεχνίας του εμπορίου, καθώς και τη δημιουργία της τάξεως των μεγαλοκτημόνων. Επειδή τα σπίτια αυτά αντικατέστησανν τα πλίθινα σπίτια στις αρχές του 19^{ου} αιώνα παίρνει την ονομασία «αριστοκρατική συνοικία». Στο τέλος όμως της δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα χάνει την αίγλη της όταν έξω από τα όρια της συνοικίας αρχίζουν να δημιουργούνται νέα αρχοντικά κλασικού χαρακτήρα (Κλιάφα, 1985). Αυτό που διαφοροποιεί την συνοικία αυτή από την υπόλοιπη πόλη είναι ο έντονα ανατολίτικος χαρακτήρας τους. Το Βαρούσι σήμερα θεωρείται ως ο μοναδικός διασωζόμενος παραδοσιακός οικισμός σε ολόκληρη τη Θεσσαλία με πλήρη αρχιτεκτονικό ιστό.

Αυτό το οποίο πρέπει να τονίσουμε είναι ότι η μετάβαση της συνοικίας Βαρούσι από αιώνα σε αιώνα δεν ήταν εύκολο. Η συνοικία γνώρισε πολλές καταστροφές στη συνέχεια μεγάλη πνευματική και κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη και γενικά με την πάροδο των χρόνων δέχτηκε τόσο την ακμή όσο και την παρακμή φτάνοντας στο σήμερα. Σήμερα γίνεται μεγάλη προσπάθεια να διατηρηθεί ένα από τα τελευταία κομμάτια πολιτισμού αυτής της πόλης. (Κλειδονόπουλος Γ. 2002 – 2003).

Σύμφωνα με όλα αυτά τα άτομα ερωτήθηκαν αν γνωρίζουν κάποια μνημεία της περιοχής. Το 98% απάντησε θετικά στην ερώτηση αυτήν λέγοντας ότι γνωρίζει μνημεία της περιοχής. Στην ερώτηση τώρα πιο είναι το μνημείο που γνωρίζει, το 70% απάντησε ότι το πιο γνωστό είναι το φρούριο και γενικά η συνοικία Βαρούσι, ένα 15% είπε την κεντρική γέφυρα, ένα 7% τον Μύλο Ματσόπουλου και ένα 8% είπε άλλα διάφορα μέρη.

Όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα, οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι το μνημείο που συμβάλει περισσότερο στη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας είναι το Βαρούσι, ακολουθεί το Φρούριο, η Κεντρική γέφυρα, το Κορσούμ – Τζαμί, το Ασκληπιείο και τέλος ο Μύλος του Ματσόπουλου.

Πίνακας: Συμβολή μνημείων στη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας.

Μνημεία	Αριθμός Ερωτηθέντων	Ποσοστό (%)
Μύλος Ματσόπουλου	4	4%
Κουρσούμ – Τζαμί	8	8%
Κεντρική Γέφυρα	11	11%
Φρούριο	28	28%
Ασκληπιείο	7	7%
Βαρούσι	42	42%

Πηγή: Πρωτογενής Έρευνα

Το αποτέλεσμα αυτό ήταν αναμενόμενο, αφού η περιοχή αυτή διατηρεί μία μεγάλη ιστορία καθώς και μία σημασία για τους κατοίκους της περιοχής. Όπως αναφέραμε και προηγουμένως η σημασία του εντοπίζεται σε δύο σημεία. Το πρώτο βρίσκεται στην σπάνια ομορφιά που διατηρεί λόγω της μορφής της αλλά και την σημασία που κατείχε για τους κατοίκους μέσα στο χρόνο. Το δεύτερο σημείο μας το δίνει η κ. Κλιάφα η οποία μας αναφέρει ότι, τον 19ο αιώνα δημιουργείται ο διαχωρισμός των συνοικιών και η περιοχή αυτήν κατοχυρώθηκε ως τόπος διαμονής των χριστιανών.

Για τα μνημεία που τοποθετήσαμε στον προηγούμενο πίνακα το δείγμα ερωτήθηκε εάν θα επιθυμούσε να λείπει κάποιο από αυτά στο χώρο. Η απαντήσεις που πάρθηκαν μας δείχνουν κάτι πολύ ενδιαφέρον. Από τα 100 άτομα το 58% θεωρεί ότι κανένα μνημείο δεν θα πρέπει να λείπει από το χώρο. Από τις απαντήσεις ανοιχτού τύπου το 58% απάντησε ότι από την στιγμή που κάτι τοποθετήθηκε στο χώρο και διατηρείται δεν υπάρχει λόγος να λείπει αφού δίνει στο χώρο το δικό του στίγμα. Μία εντυπωσιακή απάντηση ενός από τους ερωτηθέντες είναι: ‘θεωρώ ότι το κάθε

μνημείο δίνει στο χώρο μία μοναδική αύρα. Δεν έχει σημασία ποιανού πολιτισμού είναι. Το σημαντικό είναι να θέλουμε τα μνημεία αυτά να μην χαθούν στο χρόνο.’ Το τελευταίο που ερωτήθηκε σ αυτήν την ενότητα είναι αν οι κάτοικοι γνωρίζουν σε κάποια από αυτά τα μνημεία πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Πίνακας: Γνωστό μνημείο στο οποίο πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Μνημείο	Ποσοστό Ερωτηθέντων
Φρούριο	48%
Μύλος Ματσόπουλου	37%
Κουρσούμ - Τζαμί	15%

Πηγή:Πρωτογενής Έρευνα

Εικόνα: Συνοικία Βαρούσι

Πηγή: http://www.travelstories.gr

6.3.3. Περιοχή Μανάβικα

Είναι μία από τις πιο παλιές γειτονιές των Τρικάλων. είναι η γειτονιά που αποτελεί τη φυσική συνέχεια του Βαρουσίου. Τα κτίρια και εδώ έχουν τον ίδιο αρχιτεκτονικό ρυθμό από συμπαγές τούβλο, ψηλοτάβανα με πατάρι και μεγάλα ανοίγματα. Έχουν μία εξελικτική πορεία στην μακρόχρονη ιστορία τους. Τα μανάβικα αποτελούν μέχρι και τα τέλη του ’90 το πιο υποβαθμισμένο κομμάτι του εμπορικού κέντρου της πόλης (Γραμματόπουλος, 1994: 26-46).

Οι τοπικές αρχές είχαν αναθέσει σε γραφείο τη μελέτη για την πολεοδομική παρέμβαση της περιοχής, η οποία και ολοκληρώθηκε το ’94, ώστε να ανακατασκευαστούν τα προϋπάρχοντα κτίρια. Έτσι το ’90 ξεκινάει η ανακατασκευή πολλών κτιρίων της περιοχής με την παράλληλη ανάπτυξη μιας νέας δραστηριότητας για αυτή, αυτής της ψυχαγωγίας και διασκέδασης.

Σήμερα τα μανάβικα είναι μία περιοχή με πλήρως ανακαινισμένα κτίρια, τα οποία διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο στην προβολή της παράδοσης και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης. Τα μανάβικα αποτελούν το σημαντικότερο μέρος για την νυχτερινή διασκέδαση των κατοίκων της πόλης, αλλά και όσων την επισκέπτονται (Διαμαντόπουλος, 1983).

Εικόνα: Μανάβικα

Πηγή: http://fatsimaremag.blogspot.gr

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα Τρίκαλα είναι μία πόλη η οποία διαθέτει μία μεγάλη ιστορία στα βάθη των ετών. Από την έρευνα φάνηκε ότι οι κάτοικοι γνωρίζουν για αυτήν μόνο τα βασικά όσο αναφορά τα μνημεία και την ιστορία της. Η άγνοια αυτήν όμως εντοπίζεται σε μικρές ηλικίες, από 18 έως 25 ετών. Οι ηλικίες αυτές γνωρίζουν τα στοιχειώδη γύρω από τα βασικά μνημεία όπως το Φρούριο, το Βαρούσι και τα Μανάβικα. Βλέπουμε ότι οι απαντήσεις είναι αρκετά αδιάφορες όσον αφορά τώρα ότι έχει να κάνει με τα τούρκικα κατάλοιπα. Αυτό οφείλεται στις μνήμες τις οποίες έχουν οι κάτοικοι για την περίοδο εκείνη καθώς και τη διαφορετικότητα των πολιτισμών η οποία δεν βοηθάει ιδιαίτερα στην διατήρηση κάποιων κοινών στοιχείων στο χρόνο.

Η εικόνα της σημερινής πόλης έχει αλλάξει και αυτό το ανακαλύψαμε μέσα από τα ιστορικά στοιχεία. Οι κάτοικοι έχουν αντιληφτεί αυτήν την αλλαγή μέσα στο χώρο και προσπαθούν μέσα από τις γνώσεις τις οποίες έχουν να δείξουν το πώς. Άξιο σχολιασμού είναι ότι ενώ δεν γνωρίζουν πολλά στοιχεία για το παρελθόν θα ήθελαν ωστόσο να διατηρηθεί αυτήν η αίγλη και η εικόνα του χτες αφού προσδίδει στο τοπίο μία άλλη μορφή.

Ανακαλύψαμε ότι κάθε εποχή φέρει διαφορετικές ιστορικές συγκυρίες από τις οποίες προκύπτουν, με αξιοσημείωτο τρόπο, οι χαρακτηριστικές αλλαγές οι οποίες καταγράψαμε. Μπορούμε να παρομοιάσουμε τον ιστορικό χωροχρόνο με αλληλοσυμπληρούμενα κομμάτια τα οποία όμως διαθέτουν αδιάσπαστα στοιχεία προκειμένου να παρουσιαστεί η εικόνα του σήμερα. Δηλαδή η εικόνα αυτή δεν είναι απόρροια των στοιχείων μόνο του παρόντος αλλά ένα σύνολο φαινομένων τα οποία είναι αλληλοσυνδεόμενα και απαραίτητα.

Αυτό το οποίο είναι απαραίτητο, είναι να διατηρηθεί αυτήν η παραδοσιακή φυσιογνωμία στην περιοχή γιατί η ιστορία και ο τόπος αυτός είναι μεγάλος αλλά και επειδή περιοχή θεωρείται στολίδι για ολόκληρη την Θεσσαλία και φυσικά και για την Ελλάδα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία - Άρθρα:

Ξένη βιβλιογραφία:

- H. Holland (μετ. Γ. Καραβίτης), Ταξίδι στην Μακεδονία και Θεσσαλία (1812-1813), Αθήνα 1989

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αναθεώρηση Γ.Π.Σ. Δήμου Τρικκαίων/ Α' φάση, Τρίκαλα 2011
- Αρσενίου Λ, *Το έπος των Θεσσαλών Αγροτών και οι Εξεγέρσεις τους*, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2005
- Βλυτσάκης Κ, *Σύντομος Ιστορία των Τρικάλων*, Αθήναι, 1892
- Βόγιας. Α. (2005). *Κοινοτική Οργάνωση και διεθνείς σχέσεις – η περίπτωση των Αμπελακίων Θεσσαλίας (18ος – 19ος αι. μ.Χ.) και η γενική βιβλιογραφία τους*, Αμπελάκια: Βόγιας
- Βρύζας Κ. (2005), *Παγκόσμια επικοινωνία και πολιτιστικές ταυτότητες*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Γοργογέτας Σ., *Αρχοντικά και Νεοκλασικά κτίρια των Τρικάλων*, Τρικαλινό Ημερολόγιο 2002-2003
- Γραμματόπουλος Π., Πανουσάκης Χ., Χούντρας Γ., *Πολεοδομική και Μορφολογική επέμβαση παλαιού εμπορικού κέντρου Τρικάλων, Μελέτη Δήμου Τρικαίων*, Αθήνα 1994
- Γρυβέλλας Λ, Καραφύλλης Ν., *Εγχειρίδιο τοπικής ιστορίας*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, Καρδίτσα 2006
- Δελλαδέτσιμας Π.Μ, *Πανεπιστημιακές σημειώσεις αστικής και κοινωνικής γεωγραφίας*, Αθήνα 2007-2008

- Διαμαντόπουλος Γ, Μπέλλου Ε., *Γενικό πολεοδομικό σχέδιο Τρικάλων*, Αθήνα 1983
- Εγκυκλοπαίδεια: ΚΟΣΜΟΣ
- Ε.Τ.Ε.Δ.Κ. Θεσσαλίας – Ιστορικό κέντρο Ιστορίας και τεκμηρίωσης Βόλου, *Θέματα «Θεσσαλίας»*, Α' τόμος, Αθήνα 2006
- Καλούσιος Δ, Τρικαλινά Σύμμεικτα ΙΓ
- Καταφυγιώτης Λ, *Η ιστορία της Θεσσαλίας και οι Θεσσαλοί αγρόται*, Αθήνα 1947
- Κατσαρός Κ, *Η πολεοδομική ιστορία των Τρικάλων*, Τρίκαλα 2009
- Κατσόγιαννος Ν, *Τα Τρίκαλα και οι συνοικισμοί τους*, Εκδόσεις Καρατάσιου, Λάρισα 2005
- Κλειδονόπουλος Γ., *Βαρούσι η πολιτισμική μας ταυτότητα*, Τρικαλινό Ημερολόγιο 2002-2003
- Κλιάφα Μ., *Μια σερενάτα στο Ληθαίο*, Κέδρος, 2003
- Κλιάφα Μ., *Μύθοι και Θρύλοι της Θεσσαλίας, Εκδόσεις Κέδρος*, Αθήνα 2006
- Κλιάφα Μ., *Θεσσαλία 1881-1981*, Εκδόσεις Κέδρος ,1983
- Κλιάφα Μ., *Η επιχειρηματικότητα στα Τρίκαλα 1881-1960*, Εκδόσεις DEGIORGIO, Αθήνα 2010
- Κρητικος Γ, *Έθνος και χώρος Εκδόσεις Μεταίχμιο*, Αθήνα 2007
- Κυριαζή Ν. (2009), *Η κοινωνιολογική έρευνα, Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα 2009
- Λαζάρου Α., *Το Βαρούσι Τρικάλων, «περιοδικό Μετέωρα»*, 2001
- Λαμπριανίδης Λ., *Οικονομική Γεωγραφία, Εκδόσεις Πατάκη*, 8η έκδοση, Αθήνα 2007
- Λεονάρδος Ι.Α.(1836), *Νεοτάτη Θεσσαλίας Χωρογραφία, Εκδόσεις Θέτταλος*, Λάρισα 1992

• Μαριάδης, Σ. Συνεργατισμός – Συνεταιρισμοί: *Ιστορία – Φιλοσοφία – Αποστολή*, Θεσσαλονίκη 2003

• Μπαρούτας, *Για την αισθητική και τον πολιτισμό των Τρικάλων*, Τρικαλινό Ημερολόγιο 2002-2003

• Νημάς Θ. *Εκπαίδευση στη δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 2005

• Νικολόπουλος Η, *Δομές και θεσμοί στην τουρκοκρατία: Τα Αμπελάκια και ο κοινωνικοοικονομικός μετασχηματισμός του ελλαδικού χώρου*, Αθήνα 1988 Κάλβος

• Νόβα-Καλτσούνη Χριστίνα, *Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg* , Αθήνα 2006

• Παπασωτηρίου Ι, *Ιστορικά Τρικάλων*, Λάρισα 1995

• Παπαδόπουλος Α, *Συλλογή κειμένων για το μάθημα της πολιτισμικής Γεωγραφίας*, Αθήνα 2005-2006

• Παπαδοπούλου Α, *Πολεοδομική εξέλιξη της Λάρισας από το 19ο αιώνα έως και σήμερα*, Αθήνα 2006

• Παπαζήσης Δ, *Απελευθέρωση των Τρικάλων*, Αθήνα 1998

• Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων, *Τρικαλινό Ημερολόγιο*, τόμος 19ος, Τρίκαλα 1999-2000

• Πρόντζας Ε., *Οικονομία και γαιοκτησία στη Θεσσαλία* (1881-1912), Έκδοση Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1992

• Σχινάς Ν., *Οδοιπορικές σημειώσεις Μακεδονίας – Ηπείρου νέας οροθετικής γραμμής και Θεσσαλίας*, Αθήνα 1886

• Τριανταφύλλου Θ., *Τα παλιά Τρίκαλα*, Τρίκαλα 1992

• «Τρικαλινά», Ετήσιο φιλολογικό ιστορικό λαογραφικό λογοτεχνικό περιοδικό σύγγραμμα (Φ.Ι.Λ.Ο.Σ.) Τρικάλων

Αρχείο Εφημερίδων:

Αρχείο «Εφημερίς»

Αρχείο «Φάρος του Ολύμπου»

Αρχείο «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ»

Αρχείο «ΤΡΙΚΚΑΛΑ»

Αρχείο «Οι Εργάται»

Αρχείο «Ελευθεροτυπία»

Αρχείο «Η Έρευνα»

Αρχείο «Καθημερινή»

Ηλεκτρονικές πηγές

Γούσιος 29-11-2011, *Η ελληνική Αρχιτεκτονική του κάμπου της Θεσσαλίας*,

http://www.elliniki-gnomi.eu, Ελληνική Γνώμη

Η Θεσσαλία από το 1881 έως και σήμερα, 2-08-2012, http://www.newsbeast.gr , newsbeast.gr

Χαστάογλου Βίλμα, 16-10-2012, *Από τα κονάκια... στις πολυκατοικίες!,*

http://www.eleftheria.gr/index.asp?cat=7&aid=33268 Ελευθερία με την ευθύνη του πρώτου.

Ο.Σ.Ε., Σιδηρόδρομοι Θεσσαλίας, http://www.ose.gr

ΚασσίμηΑ., http://www.gkmagazine.gr 7-7-2012,

Αμπελάκια, το Στολίδι της Θεσσαλίας http://www.dimitra.gr/rizari/sintr.htm 18-1-2013

΄΄www.trikalacity.gr΄΄ 19-1-2013

΄΄www.3kala.gr΄΄ 23-1-2013

΄΄http://www.travelstyle.gr/portal/gr/destination_articles.php?dest_id=1356&id=229΄΄ 27-1-2013

΄΄ http://pssiit.blogspot.gr/2012/03/blog-post_19.html ΄΄ 27-1-2013

΄΄ http://www.imoto.gr/forum/showthread.php?t=13422 ΄΄ 27-1-2013

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α’

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το παρόν ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε άτομα που έχουν καταγωγή από τα Τρίκαλα και υπάρχει η περίπτωση να διαμένουν εκεί.

Στοιχεία ερωτώμενου:

● Φύλο: α) Άνδρας β) Γυναίκα

● Ηλικία: α) 12-18 β) 18-25 γ) 25-35 δ) 35-45 ε) 45-55 στ) 55-65

ζ) 65 και πάνω η) άλλο……

● Εκπαιδευτικό επίπεδο: α) Απολυτήριο δημοτικού δ) Τεχνική σχολή / ΙΕΚ

β) Απολυτήριο λυκείου ε) Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό

γ) Πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ στ) Άλλο.....

● Κύρια ασχολία: α) Μισθωτός στο δημόσιο τομέα ε) Φοιτητής / μαθητής

β) Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα στ) Συνταξιούχος

γ) Ελεύθερος επαγγελματίας ζ) Οικιακά

δ) Εργοδότης η) Άλλο

.....

- Μένετε στα Τρίκαλα ή απλώς η καταγωγή σας είναι από εκεί;

  ……

  ……

- Αν ναι σε πια περιοχή μένετε;

  ……

<u>Ερωτήσεις για την πόλη:</u>

1. Σας αρέσει η πόλη σας;

   Α) ναι Β) όχι

2. Γνωρίζετε την ιστορία ή κάποια στοιχεία για την πόλη σας;

   ……

   ……

3. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Τρικαλινών είναι ίδια με αυτά τα οποία ήταν παλαιότερα;(π.χ. πριν 40 χρόνια);

   - Συμφωνώ ☐
   - Μάλλον συμφωνώ ☐
   - Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ ☐
   - Διαφωνώ ☐
   - Δεν γνωρίζω ☐

4. Αν διαφωνείτε σε τι εντοπίζετε τις διαφορές με το παρελθόν ;

   ……

   ……

5. Το πολιτισμικό τοπίο της πόλης πιστεύετε ότι έχει δεχτεί μεταβολές με την πάροδο των ετών;

   - Συμφωνώ ☐
   - Μάλλον συμφωνώ ☐
   - Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ ☐
   - Διαφωνώ ☐
   - Δεν γνωρίζω ☐

6. Αν συμφωνείτε γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;

   ……

   ……

7. Κατά τη γνώμη σας πόσο σημαντικό ή απαραίτητο είναι να διατηρηθούν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της πόλης;

   - Πολύ ☐
   - Λίγο ☐
   - Αρκετά ☐
   - Δεν απαντώ ☐

8. Γνωρίζετε πια είναι τα μνημεία αυτής της περιοχής;

Ναι ☐

Όχι ☐

ΔΞ/ΔΑ ☐

9. Ποιο από τα παρακάτω μνημεία πιστεύετε ότι συμβάλει περισσότερο στη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας;

☐ Α) Μύλος Ματσόπουλου

☐ Β) Κουρσούμ – Τζαμί

☐ Γ) Βαρούσι - Μανάβικα

☐ Δ) Φρούριο

☐ Ε) Ασκληπιείο

10. Γνωρίζετε στοιχεία για την ιστορία των μνημείων αυτών από προηγούμενα χρόνια;

……

……

……

……

11. Τα μνημεία αυτά είχαν κάποια άλλη χρήση πριν μερικά χρόνια;

……
……

12. Θεωρείτε ότι κάποια από τα επόμενα μνημεία θα έπρεπε να λείπει ;

Α) Μήλος Ματσόπουλου ☐

Β) Κουρσούμ – Τζαμί ☐

Γ) Βαρούσι – Μανάβικα ☐

Δ) Φρούριο ☐

Ε) Ασκληπιείο ☐

13. Αν ναι για πιο λόγο θα έπρεπε το μνημείο/α να λείπει;

……
……

14. Γνωρίζετε αν σε κάποιο από αυτά τα μνημεία πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις;

……
……

<u>Επιρροή Τούρκικου στοιχείου στην πόλη :</u>

15. Ποια η άποψη σας για την Τουρκία και γενικότερα για του Τούρκους;

……
……..

16. Θα μπορούσατε να ξανά ζήσετε με Τούρκους;

Ναι ☐

Ίσως ☐

Όχι ☐

ΔΞ/ΔΑ ☐

17. Η τουρκοκρατία έχει αφήσει κατάλοιπα στο πολιτισμικό τοπίο της πόλης σήμερα;

Ναι ☐

Όχι ☐

Ίσως ☐

ΔΞ/ΔΑ ☐

18. Αν ναι με πιο τρόπο αυτά έχουν επηρεάσει;

……
……

19. Αν δεν είχαν αποχωρήσει οι Τούρκοι τι πιστεύετε ότι θα ήταν διαφορετικό;

……
……

20. Θα επιθυμούσατε να μάθετε Τούρκικα;

Ναι ☐

Ίσως ☐

Όχι ☐

ΔΞ/ΔΑ ☐

21. Θεωρείτε ότι το τούρκικο στοιχείο είναι έντονο ακόμα και σήμερα;

Ναι ☐

Ίσως ☐

Όχι ☐

Δεν ξέρω/δεν απαντώ ☐

22. Σε πιο σημείο το εντοπίζετε;

……
……

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β’

Χάρτες, εικόνες και πίνακες για την πόλη των Τρικάλων

Χάρτης των Τρικάλων του 1906

Πηγή: Μ.Ι.Ε.Τ. (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, συλλογές και αρχεία)

Πίνακας της απογραφής της πόλης των Τρικάλων το έτος 1881

ΠΙΝΑΞ 4. (Συνέχεια).

ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

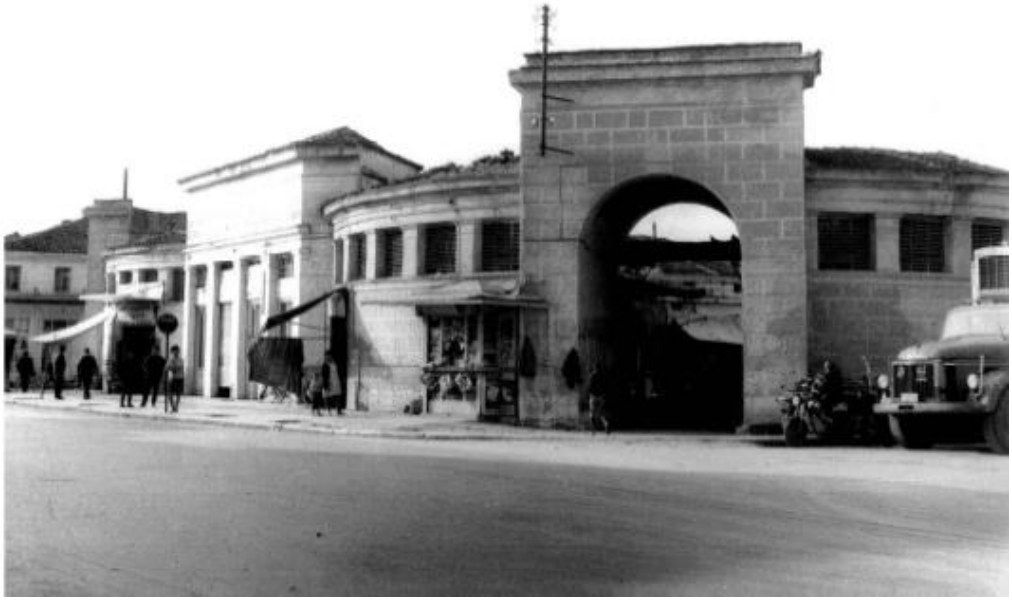
Αύξων αριθμός πόλεως ή χωρίου		ΟΝΟΜΑ ΠΟΛΕΩΣ Η ΧΩΡΙΟΥ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ		
			Άρρενες	Θήλεις	Ολικός αριθμός
		ΕΠΑΡΧΙΑ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ			
		ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ			
399	1	Τρίκαλα			
400	2	Αλώνα	2,851	2,739	5,590
401	3	Λιπποκρυά			
402	4	Άγία Κυριακή	82	85	167
403	5	Βρύση	23	22	45
404	6	Ρέζαλή	108	108	216
405	7	Κάτω Πύργος	56	55	111
406	8	Πυργετός	160	159	319
407	9	Λογγάς	27	33	60
408	10	Λόγγος Άγχελι Άγιδ	29	26	55
409	11	Φλαμπάδι (ἀκατοίκητον)	—	—	—
410	12	Άγία Μονή	154	135	289
411	13	Σαράγια	127	122	249
412	14	Κερασιά	59	56	115
413	15	Άλη Καρά	119	129	248
414	16	Σωτήρα	80	74	154
415	17	Σιδηρόκαστρο	19	13	32
416	18	Μέρτζι Μεγάλο	120	147	267
417	19	Μέρτζι Μικρόν	225	225	450
418	20	Λάσταιναι	64	47	111
419	21	Ζαπποΐον	103	92	195
420	22	Μανιακόπετρα	262	268	530
421	23	Γάβρα	95	103	198
422	24	Παπαλιά	65	56	121
423	25	Καρδιτσάλη	130	139	269
424	26	Ῥάχοβα	53	47	100

Πηγή: Ελληνική στατιστική Αρχή, Ψηφιακή βιβλιοθήκη

http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/

Εικόνες της πόλης του χθες

Η κεντρική αγορά

Πηγή: http://fatsimaremag.blogspot.gr

Η κεντρική Γέφυρα το 1940

Πηγή: http://www.imoto.gr/forum/showthread.php?t=13422

Τα Τρίκαλα του σήμερα

http://pssiit.blogspot.gr/2012/03/blog-post_19.html

Η κεντρική γέφυρα

Πηγή: http://www.travelstyle.gr/portal/gr/galleries.php?action=view&id=9#3